

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra bohemistiky

Syntaktická analýza barokního textu
Syntactic analysis of baroque text

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Knihovna JU - PF

3 1 1 5 1 7 2 3 1 3

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.

Autor diplomové práce: Věra Vodrážková, Č-OV (ZŠ)

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2006

Syntaktická analýza barokního textu

INDEX

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Syntaktická analýza barokního textu vypracovala samostatně, pod vedením PaedDr. Jarmily Alexové, CSc.

K práci jsem použila literatury a pramenů uvedených v seznamu literatury a zdrojů.

Míra Vodrářková

Syntaktická analýza barokního textu

(ANOTACE)

Cílem diplomové práce je syntaktická analýza barokního textu. Podkladem pro analýzu se stal text kázání o sv. Augustinovi od Václava Antoně Grubera. Kázání je nazváno *Dva halíři měděnní do pokladnice uvržení*. Byla provedena analýza jazykových prostředků, kterými autor realizuje systém mezipropozičních vztahů v textu.

V teoretické části je komplexně charakterizována struktura mezipropozičních vztahů a v praktické části bezprostředně následuje praktická analýza těchto vztahů.

Hlavní metodou je porovnání vyjadřovacích prostředků barokního jazyka s prostředky současné češtiny.

Syntactic analysis of baroque text

(ANNOTATION)

The intention of this diploma work is a syntactic analysis of baroque text. The analysis is based on the homily about the saint Augustin written by Václav Antoň Gruber. The name of homily is „*Dva halíři měděnní do pokladnice uvržení*“. There was carried out the analysis of linguistic means through the system of sentence correlations in the text.

There is the complete characterised structure of sentence correlation in the theoretical part after that follows the practical analysis of this relations.

As a general method was used the comparison between the means of expresion in baroque language and the means of actual Czech language.

Obsah

1 Úvod	1
2 Cílková deskriptivníka analýza větného řádu	2
3 Tradiční výměrné obličejníky	10
4 Množstevní vztahy v bučkových řádu	13
4.1 Množstevní vztahy externí	13
4.1.1 Komentářová paralelnost propozic	13
4.1.2 Složovací vztah	15
4.1.3 Odpovědi vztahy	23
4.1.4 Složovací vztah	29
4.1.4.1 Vylučovací vztah	32
4.1.4.2 Admónice	33
4.1.4.3 Semantická zavazovací propozice	36
4.1.4.4 Temporální souvislosti	37
4.1.4.5 Kardinální vztahy	43
4.1.4.6 Kardinální vztahy v užším slove smyslu	46
4.1.4.7 Přímý vztah	50
4.1.4.7.1 Přímý vztah	51
4.1.4.7.2 Účelový vztah	42
4.1.4.7.3 násobové vztahy	50
4.1.4.7.4 Vlastní způsob	53
4.1.4.7.5 Měla s intencí	54
4.1.4.7.6 Přírodní okolnost	55
4.1.4.7.7 Průběh	53
4.1.4.7.8 Vyjádření určitého nebo slyšitelné planosti děje / stavu	56
4.1.4.7.9 Výjimek	56
4.1.4.7.10 Největší křivopropozice	56
4.2 Papírň pojmůvaci propozice	57
4.2.1 Papírň pojmůvaci propozice	62
4.3 Křivň a spivňaci propozice	64
4.4 Všechny propozice k obsahu nominálního výrazu	65

Děkuji PaedDr. Jarmile Alexové, CSc. za odborné vedení, cenné připomínky a pomoc při práci.

OBSAH:

1. Úvod	1
2. Celková charakteristika analyzovaného textu	2
3. Teoretické vymezení problematiky	10
4. Mezipropoziční vztahy v barokním textu	13
4.1 Mezipropoziční vztahy externí	13
4.1.1 Sémantická paralelnost propozic	13
4.1.1.1 Slučovací vztah	15
4.1.1.2 Odporovací vztah	23
4.1.1.3 Stupňovací vztah	29
4.1.1.4 Vylučovací vztah	32
4.1.1.5 Adordinace	34
4.1.2 Sémantická závislost propozic	36
4.1.2.1 Temporální souvislosti	37
4.1.2.2 Kauzální vztahy	45
4.1.2.2.1 Kauzální vztahy v užším slova smyslu	46
4.1.2.2.2 Podmínkový vztah	50
4.1.2.2.3 Přípustkový vztah	51
4.1.2.2.4 Účelový vztah	52
4.1.2.3 Způsobové vztahy	53
4.1.2.3.1 Vlastní způsob	53
4.1.2.3.2 Míra a intenzita	54
4.1.2.3.3 Průvodní okolnost	55
4.1.2.3.4 Prostředek	55
4.1.2.3.5 Vyjádření omezené nebo subjektivní planosti děje / stavu	56
4.1.2.3.6 Výjimka	56
4.1.2.3.7 Nepravá mezipropoziční závislost	56
4.2 Inkorporace propozice do propozice jiné	57
4.2.1 Věty obsahové	57
4.2.2 Popisně pojmenovací propozice	62
4.3 Křížení a splývání propozic	64
4.4 Vztažení propozice k obsahu nominálního výrazu	65

4.4.1 Vztažné věty determinující substantiva	66
4.4.2 Vztažné věty determinující zájmena	69
4.5 Analytická (souvětná) forma jedné propozice	70
5. Závěr	71
Seznam literatury	74
Seznam zdrojů	75
Přílohy	

1 ÚVOD

Tématem diplomové práce je Syntaktická analýza barokního textu. Jedná se o text kázání *Dva haliři měděni do pokladnice uvržení. To jest: Dvě zhotovené kázání k větší cti a chvále velikého církve svaté učitele svatého Aurelia Augustina hypponenského v Affrice biskupa*. Jeho autorem je duchovní Václav Antoň Gruber. Pojednává o životě a skutcích sv. Augustina, jednoho z nejvýznamnějších církevních Otců. Kázání se uchovalo v pěti vydáních, která jsou uložena Praze v NUK (54 H 2200), MK (39 C 16), ve Strahovském klášteře (FK V37/1), v Turnově (2447) a ve Zlaté koruně (N2126)¹. Výchozím materiálem této práce jsou fotokopie originálního tisku zaznamenaného v Novohradském konvolutu, který je uložen v klášteře Zlatá koruna na Českokrumlovsku. Toto téma jsem si vybrala, protože mě zaujal systém mezipropozičních vztahů v češtině.

Text kázání se skládá ze dvou částí – Kázání první a Kázání druhé. Předmětem našeho rozboru je pouze část první (Kázání první). Paginujeme podle původního tiskárenského stránkování, ale protože máme k dispozici pouze kopie jednotlivých stránek a ne dvojlistů, označili jsme si jednotlivé stránky dvojlistu malými písmenky a,b.

Při studiu tohoto textu se opíráme o základní akademickou literaturu – Mluvnici češtiny 3 (1987), dále o Skladbu spisovné češtiny autorů Bauera a Grepla (1980). Další užitečná literatura je uvedena v Seznamu literatury a zdrojů.

První část práce se zabývá charakterem analyzovaného textu: obecné informace o autorovi, o tisku kázání, stručný popis kázání jako literárního žánru, předmět kázání a životopis sv. Augustina. Samostatné kapitoly jsou věnovány způsobu přepisu tohoto textu a problematice interpunkce barokních textů.

Syntaktická analýza barokního kázání vychází ze sémantické báze textu. Byl proveden výzkum formálních (gramatických a lexikálních) prostředků, kterými autor realizuje systém mezipropozičních vztahů v textu.

Samotná práce je u každého druhu mezipropozičního vztahu rozdělena na část teoretickou, kde je uvedena jeho charakteristika a poté následuje analýza příkladů tohoto vztahu v textu. Základní metodou je konfrontace barokního jazyka s prostředky současné češtiny.

V příloze je připojena fotokopie textu kázání v originálu.

¹ Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století, II. díl, Praha, 1946

2 CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA ANALYZOVANÉHO TEXTU

Slovo kázání vzniklo ze staroslověnského slovesa kazati = kázati, napomínati, a staročeského substantiva kázanie = kázání, řeč, oslava, chvála. Často je užíván i termín homilie. Kázání je duchovní řeč, která si klade za cíl působit na morálku, náboženské vědomí a vzdělání určitého okruhu posluchačů. V širším křesťanském pojetí je kázání jednou z podstatných součástí bohoslužby, je to veřejné zvěstování a výklad božího slova. V užším vymezení je to duchovní řeč, která nejen vykládá, ale i mnohostranně rozvíjí slova Písma, přičemž užívá samostatnou logickou konstrukci. (MOCNÁ – PETERKA, 2004)

Kázání je věnováno svatému Augustinovi. Bylo vytištěno v Praze u Wolffkanga Wickharta roku 1719. Autorem je duchovní Václav Antoň Gruber (*1668 - +1722). Býval kaplanem v Táboře, tři roky v Českých Budějovicích, šest let v Kamenném Újezdě. Od 5. 9. 1703 až do své smrti působil jako farář v Netolicích. Byl arcibiskupem střídánkem (zástupce biskupa, faráře) a vikářem kraje prácheňského.

Autor tato kázání přednesl v městě Třeboni k významné církevní události – svátku sv. Augustina dne 28. srpna. Druhé kázání bylo předneseno o jedenáct let později než první. Tento rozdíl je zřetelný, druhé kázání je řečnický vyspělejší a odráží se v něm autorova životní zkušenost. V textu nalezneme typické zvyky kazatelů této doby, např. sv. Augustin je ztotožňován se symbolem slunce, ostatní světce přirovnává k planetám. První kázání oslavuje Augustinův život, posluchače dokonce vyzývá k veselí: *Den tvůj jest dnes svatosvatý Augustyne, den slunce den radosti a plesání, den jasnosti k spitovani, protož tedy gaudete, veselte se.* Augustina přirovnává ke slunci a říká, že na zemi byla tma, dokud se nenarodil, teprve tehdy se na zemi objevilo slunce. Popisuje události, které vedly k tomu, že se Augustin stal zbožným křesťanem, i když ho jeho přátelé lákali zpátky do rozmařilého života, kterým žil před osvícením. V závěru kázání autor vyzývá k modlitbě. V textu nalézáme odkazy na Biblii, latinské citáty, které autor vždy přeloží a dovysvětlí.

V druhém kázání autor oproti prvnímu vyzývá posluchače k pokání, k pokoře. Připomíná to, co říkal v prvním kázání, a říká, že se mýlil. Neměli bychom se radovat a veselit, ale kát se a být pokorní. Vrací se k mládí sv. Augustina, k jeho stálosti a oddanosti církvi. Druhé kázání je řečnický vyspělejší, nalézáme zde rýmy, alegorie, symboly, citáty slavných teologů a filosofů o sv. Augustinovi. Autor také připomíná

domácí události, husitské hnutí v Čechách a vzpomíná na Jana Žižku, který ušetřil kláštery v Třeboni a v Borovanech.

Sv. Augustin

Sv. Augustin byl jedním z nejdůležitějších církevních spisovatelů, církevním učitelem a biskupem. Narodil se 13. listopadu 354 v Tagaste (Numidie), která se dnes nachází v Alžírsku, a zemřel 28. srpna 430 v Hippo (Numidie). Je to patron teologů, knihtiskařů a pivovarníků.

Augustin spolu s Ambrožem, Řehořem Velikým a Jeronýmem patří ke čtyřem velkým západním církevním Otcům. Je považován za vrcholného představitele patristiky.

Augustinův otec byl pohan, jeho matka Monika (sv. Monika) zbožná křesťanka. Dostal křesťanskou výchovu, ale nebyl pokřtěn. V 16 letech byl poslán do Kartága, aby tam ukončil své vzdělání. Poznal zde mladou ženu, s níž žil 14 let, měli spolu syna Adeodata, kterého Augustin velmi miloval.

Během svých studijních let se Augustin stále vzdaloval křesťanskému učení. Ve 20 letech se stal učitelem řečnictví v Tagaste a r. 384 odešel jako profesor řečnictví do Milána. V příštích letech patřil Augustin k manichejcům, přívržencům perského Mani, který ve 3. století založil dualistické smíšené náboženství. Ani v tomto učení ale nenalezl smysl života. V Miláně pak došlo pro Augustina k rozhodujícímu zážitku – slyšel řadu kázání Ambrože, milánského arcibiskupa. Jeho dosavadní předsudky vůči křesťanství zmizely a díky velkému vlivu hlavně své matky Moniky se Augustin stal přesvědčeným křesťanem. Spolu se svým synem Adeodatem přijal r. 387 od Ambrože křest a vrátil se do Tagaste. Na cestě domů zemřela jeho matka. Je pohřbena v kostele sv. Augustina v Římě.

V r. 394 byl vysvěcen na kněze a r. 396 byl zvolen a posvěcen na biskupa v Hippu v severní Africe. 34 let vykonával svůj biskupský úřad a jeho vliv sahal daleko za hranice jeho biskupství.

Často se označuje za vůbec neplodnějšího církevního spisovatele vůbec. Z jeho díla se dochovalo 113 knih a traktátů, přes 200 dopisů a více než 500 kázání. Mezi nejvýznamnější díla patří *Vyznání (Confessiones)*, které je jeho životopisem až do doby jeho obrácení, a *Obec boží (De Civitate Dei)*, apologie veškerého křesťanství. Z tohoto díla čerpal celý středověk své vědění o antické kultuře.

Sv. Augustin zemřel ve věku 75 let během obležení Hippa vandalským králem Genserichem. Lombardský král Luitprand převezl ostatky sv. Augustina v 8. století do Pavie.

Sv. Augustin je zakladatelem mnišské komunity, ze které vznikl řád augustiniánů.

Znázorňování:

Augustin je znázorňován většinou v biskupském rouchu, často ho vidíme na zobrazeních také jako učence. Někdy sedí na trůnu. U něho je často anděl nebo dítě Ježíš. U sebe mívá Augustin knihu, psací brk, model kostela nebo planoucí srdce probodené šípy. Spolu s dalšími třemi latinskými církevními Otcí Jeronýmem, Řehořem Velikým a Ambrožem byl Augustin zobrazen Michaelem Pacherem na slavném oltáři církevních Otců (1483), který je vidět ve Staré pinakotéce v Mnichově. Na obraze z roku 1477 v norimberském kostele sv. Vavřince je Augustin zobrazen s brýlemi, což má poukázat na jeho učenost. Scény ze života Augustina a jeho matky Moniky lze najít v kostele sv. Augustina v S. Gimignano – fresky pocházejí od Benozza Gozzoliho. Botticelli namaloval církevního učitele, jak sedí u stolu ve studovně, mitru má odloženu a je ponořen do modlitby (Firence, kostel Ognissanti). Mimořádný je také barokní cyklus v augustiniánském kostele v Mohuči: fresky Augustina od Johanna Baptisty Enderleho vznikly r. 1771/72.

Zásady transkripce českých textů z doby baroka

Obecně uznaná transkripční pravidla českých barokních textů neexistují, proto je dosavadní praxe nejednotná a nedůsledná. Přepisem odstraňujeme barokní grafiku, nesmíme ale odstraňovat jazykové zvláštnosti, ať už dobové nebo nářeční. Při přepisu tohoto textu do novočeského pravopisu jsme se řídili Vintrovými **Zásadami transkripce českých textů z barokní doby** (Listy filologické, 1998). V tomto článku bylo použito především dvou zdrojů: *Směrnice pro úpravu starších českých textů* řady *Památky staré literatury české*, a *K vydávání literárních památek 16. a 17. století* od Milana Kopeckého.

Kázání je tištěno bratrským pravopisem. Ve shodě s originálem zachováváme původní interpunkci i původní pravopis, včetně dobových zvláštností a kolísání.

Grafika

Disgrafy přepisujeme:

cž na c nebo č (cžlověk na člověk),

ſ na s (temnoſtech na temnostech),

ſſ na š (pohorſſení na pohoršení),

rž na ř (ržeknu na řeknu).

Zdvojená písmena - přepisujeme jedním písmenem:

ff zjednodušujeme na f (ffalſje na falše).

Zvláštní znaky:

ſ na s (ſvého na svého),

c v platnosti k přepisujeme na k (canonici na kanonici),

w na v (wycházegicý na vycházející),

g (ve funkci hlásky j) a y (po samohlásce) transkribujeme na j (geſt na jest,),

začáteční v- na u- (vſty na usty),

označení au pro dvojháslku přepisujeme ou (audowe na oudove),

ti před samohláskou na t' (křeſtian na křeſ'an).

Slova cizího původu – ve vžitých slovech latinského původu odstraňujeme latinský pravopis. Slova vytištěna antikvou uvnitř českého textu vysázeného frakturou ponecháváme v originálním pravopise. Ve slovech německého původu uchováváme specificky české ekvivalenty hláskových skupin (tumlplac).

Velká písmena - píšeme jako v nové češtině. V textu uvedená znamenají zvěrokruhu píšeme s velkými písmeny .

Zkratky - jsou ponechány (LL. PP.).

Hranice slov – oddělujeme předložky psané dohromady, u příslovečných spřežek píšeme podle originálu – převážně odděleně.

Střídání druhů písma – slova vytištěná antikvou v textu vysázeném frakturou odstraňujeme přepisem celého textu jedním druhem písma.

Hlásky

Samohlásky – upravujeme odchylnou grafiku *i, y* na novodobou normu – nejčastěji měníme *y/ý* po *c, z, s, š* (mějýc na měsíc, chcy na chci, neywraucněgǳý na nejvroucnější, atd.). Originální grafiku ponecháváme v tvaru odchylně zařazeném k jinému paradigmatu (chvíly). Necháváme odchylné krátké samohlásky místo dnešních dlouhých (vábi, napisem, povim, musim). Zachováváme diftongizaci *-ej* (netopejrové, vejroční).

Souhlásky – zachováno psaní originálu u předložek i předpon *s, z* (spět), zachován rozdíl *n/ň* (některý, nejaký)

Tvary

Všechny tvaroslovné odchylky a kolísání ponecháváme.

Interpunkce

Tato kapitola o interpunkci je zpracována podle článku Pavla Koska: **Interpunkce Hory Olivetské Matěje Tannera** (Listy filologické, 2002).

V přepisu užíváme novodobá znaménka, snažíme se zachovat členění originálu.

Čárka – v tomto textu má čárka v drtivé většině případů formu virgule neboli gotické čárky. Formální konkurent virgule je comma neboli čárka renesanční. Jelikož se kladení čárky řídí výdechovým principem, objevuje se čárka často z hlediska novočeských syntakticko-logických zásad překvapivě uprostřed věty. Toto kladení se řídí zvukovým členěním věty, v němž se zohledňuje také její syntaktická organizace a významová stránka:

Můj Hladolet jest onen obzvláštní zdrženlivosti, a znamenité svátosti muž Valerije biskup hypponenský, který mně na kněžstvo Krystové posvětil, a mně za svého pomocníka vyvoliti sobě oblíbil.(B2a)

Pauzovým principem se také z větší části řídí kladení čárky před slučovací spojky *a*, *i*. Před těmito spojkami se většinou čárka vyskytuje:

Čtvrté znamení jest Rak, a to jest tak, když na něj slunce dokročí, ihned se zase spátkem vrátiti musí; byl na tom znamení nás Augustyn, když na břehu mořském se procházeje speculiroval, a se vynasnažoval to nestihlé tajemství Trojice svaté obsahnouti, ale však naležše tu dva sloupy Herkulesové s napisem: non plus ultra, stuj, a dále se nepouštěj, všecky své concepti spatkem obratišti přinucen byl. (B4b)

Kladení čárky ponecháváme při přepise v podstatě v původním rozsahu. V duchu dobových zásad nedoplňujeme čárku u krátkých vedlejších vět, přechodníkových konstrukcí, přístavků, volných přívlastků, vokativů, citoslovcí a zvolání.

Jakmile pak na to ta krásná a milá Denice se vyskytne, a z svého šarlatového lože povstanou široce a dalece svou jasnou spanilost rozvijeti počne; zvláště, když hned za ni v patach na svém triumphálním voze, to jasné, krásné a šťastné sluničko se lidskému zraku prezentiruje, tu hned truchlivost v jistu veselost se změni temnost pomine, jasnost nastane, a co jen se nachází živého ... ..(A2a)

Dvojtečka a středník – plní funkci interpunkčních znamének zpřehledňujících vnitřní organizaci souvětí, oddělují relativně samostatné části složitého souvětí:

Mezi duchovními, též jsou někteří podobným titulem pro svou učenost obdařeni, jakož jsou: Gregorius magnus, Basilius magnus, Augustinus magnus, však s tím rozdílem, že tyto první dvě od církve svaté, ten titul nabyly; Augustyn ale od samého Boha spolu s člověka Krysta Ježíše, neboť jak svědčí Lancillus in vita Augustini, ukázal se syn boží Augustinovi v způsobu jednoho poutníka, kterému týž Svatý když nohy umyl, tyto formalia od něho slyšeti zasloužil: Magne Pater Augustine, filium DEI in carne hodie videre meruisti, to jest: Veliký otče Augustine, syna božího v těle dnes jsi viděti zasloužil. (B3b)

Mezi dvojtečkou a středníkem byl v dobové praxi jistý, i když ne vždy zcela zřetelný rozdíl – dvojtečka představovala znaménko hierarchicky vyšší než středník. Po středníku a dvojtečce často následují velká písmena. Dvojtečka obvykle uvozuje, podobně jako v nové češtině, přímou řeč a citaci.

Mezi znaménka nejvyšší roviny patří tečka, otazník a vykřičník. Ohraničují stejně jako v nové češtině celky uzavřené syntakticky, významově a intonačně. V duchu dobových zásad bývají otazník a vykřičník kladeny doprostřed věty nebo souvětí celku, kde mají povahu znamének nekoncových, signalizující tázací, popř. zvolací charakter promluvového úseku.

Tečka – bývá pravidelně kladena na konec souvětí či věty.

Otazník a vykřičník – při transkripci uchováváme vykřičník a otazník kladené doprostřed věty, přitom ponecháváme malé písmeno, které po nich následuje.

Velební páni kanonici! této Rožmberské, od pul čtvrtá sta let zde fundirované kanonie duchovní spolu oudove, spolu s svou vysoce důstojnou hlavou, radujte se! neboť dnes, první den po sobotě, jenž jest den nedělní, to nejjasnější sluničko vychází, ... (A2b)

Typ písma

Tento text je zapsán typem písma, které se nazývá fraktura. Je to lomené písmo, úzké, úsporné a světlejší než švabach. Typickými znaky jsou ostré hroty *o*, vidlicovité zakončení *b*, *h*, *k*, *l*, čtvercové zakončení dříků malých liter a kaligrafické křivky. Latinské části slov jsou psány antikvou. Antikva je základní forma latinkového písma. Její abecední znaky jsou odvozeny z římských kapitál a karolínských minuskulí. Dynamická antikva byla vytvořena v polovině 15. stol. z renesančních vzorů a používala se do poloviny 18. stol. (www.svettisku.cz)

3 TEORETICKÉ VYMEZENÍ PROBLEMATIKY²

Text z hlediska sémantického je sekvence propozic, z nichž většina bývá vyjádřena větou (větňou propozicí). Už v sémantické struktuře textu, v rovině mezipropozičních vztahů, jsou tedy dány předpoklady pro komplexní útvary gramatické, jejichž komponenty jsou věty a jímž říkáme souvětí.

Souvětí je tedy gramatický útvar tvořený více než jednou větou. Věty v něm jsou vzájemně spojeny syntaktickými vztahy, jež jsou výrazem vztahů mezipropozičních, a souvětí tvoří zpravidla i jeden celek zvukový a grafický, ohraničený konkluzivní kadencí (resp. tečkou, vykřičníkem, otazníkem).

Mezi větnými propozicemi uvnitř souvětí mohou existovat tyto vzájemné vztahy:

1. mezipropoziční vztahy externí:
  - a) sémantická (obsahová) paralelnost propozic,
  - b) mezipropoziční sémantická (obsahová) závislost,
2. inkorporace jedné propozice do pozice participantu propozice jiné,
3. křížení a splývání propozic,
4. propozice ve vztahu k obsahu výrazu nominálního (propozice determinující),
5. analytická (souvětná) forma jedné propozice – opačná situace, kdy je dvěma větami vyjádřena propozice jediná.

Vysvětlení těchto vztahů bude podáno dále.

Obecně je možno konstatovat, že vztahy mezi větně vyjádřenými propozicemi se v promluvě mohou realizovat trojím základním způsobem:

1. jako textová spojení (tj. jako sled samostatných vět v textu),
2. jako souvětná spojení parataktická, souřadná,
3. jako souvětná spojení hypotaktická, podřadná.

V souvětných spojeních parataktických a hypotaktických bývají mezipropoziční vztahy vyjádřeny explicitně pomocí spojovacích prostředků. Spojení se spojovacími prostředky je spojení **syndetické**. Jsou však i souvětí, ve kterých nejsou použity, a to jsou souvětí **asyndetická** (juxtapoziční).

---

² Teoretické vymezení je zpracováno podle Mluvnice češtiny 3 (Skladba), Daneš F., Hlavsa Z., Grepl M., a kol., Academia, Praha 1987.

I když se jednotlivé propoziční vztahy vyjadřují primárně buď parataktickým, nebo hypotaktickým spojením vět, mohou být mnohé mezipropoziční vztahy vyjadřovány oběma způsoby, popř. též asyndeticky (juxtapozičně). Asyndeton je neexplicitní vyjádření vztahu, který explicitně, syndeticky může být vyjádřen jak paratakticky, tak hypotakticky. Asyndetické vyjádření vztahu bývá méně určité a často nejednoznačné. Příslušnost asyndeta k jistému typu syndetického vyjádření záleží na výraznosti obsahového poměru příslušných vět. Výklad o základních typech a podtypech souvětných spojení vět je založen na základních mezivětných vztazích sémantických, odrážejících vztahy mezipropoziční.

Rozdíl mezi parataxí a hypotaxí je nejen hlavním formálně syntaktickým kritériem vnitřní klasifikace sémanticky vymezených typů souvětných spojení, nýbrž formuje mezipropoziční vztahy do dvou zásadně rozdílných komunikativních jednotek.

Formou **souvětí podřadného** vzniká výpovědní celek, v němž věty tvoří jednu, i složitou syntaktickou strukturu, která má výpovědní funkci jako celek. Samostatnost výpovědní funkce jednotlivých větných komponentů souvětí se neuplatňuje.

Souvětí souřadné na rozdíl od věty jednoduché a souvětí podřadného není formou výpovědi, ale formou volnějšiho nebo těsnějšiho spojení dvou nebo několika výpovědí. Z hlediska komunikativního je souvětí souřadné již formou syntaxe textu, ale prostředky vyjadřování mezivětných vztahů jsou v něm v podstatě stejné jako v útvarech syntaxe výpovědi. Je to útvar přechodný.

Souvětí asyndetické sice neztotožňujeme se souvětím souřadným, je však nutno konstatovat, že asyndetické vyjádření vztahu, který by bylo možno vyjádřit hypotakticky, jednotlivé věty výpovědně osamostatňuje.

Princip parataxe

Parataxí rozumíme takový způsob spojení vět, při kterém se připojená věta nezačleňuje do jiné věty jako její větný člen. Věty zůstávají na sobě mluvnicky nezávislé. Věta V2 neobsazuje žádnou pozici ve větě V1, V1 a V2 představují dvě samostatně tematicko-rematické souvislosti a nevztahují se k témuž faktu. Souřadnost vět se dá charakterizovat ve vztahu k podřazenosti jen negativně, jako vzájemná nezávislost ve struktuře souvětí. Paratakticky mohou být navzájem spojeny i vedlejší věty na stejném stupni podřazenosti.

Prostředkem vyjádření souřadnosti jsou souřadící spojovací prostředky. Souřadící spojovací prostředky nezačleňují větu do struktury jiné věty. Klasifikace

souřadících spojovacích prostředků je založena na typu jejich vztahového významu. Vedle vlastních souřadících spojek se používá ve spojovací funkci též různých příslovcí, částic, nebo se spojky spojují s příslovci a částicemi. Vedle vlastních spojek parataktických se tudíž tvoří z jiných slovních druhů spojky nevlastní nebo různé složené spojovací výrazy.

Princip hypotaxe

Hypotaxe je takové spojení vět, kterým se jedna věta začleňuje do jiné věty jako její větný člen. Začleněná věta je proto na druhé větě syntakticky závislá. Věta V2 obsazuje některou ze strukturních pozic věty V1, takže mezivětná struktura představuje kombinaci struktur V1 a V2, v níž V1 má platnosti struktury nadřazené a V2 podřazené. V2 bývá i sémanticky začleněna do V1. V podřadném spojení nejsou věty rovnocenné, protože jedna z propozic, a tedy i vět, se stává strukturně základní, druhá vedlejší. Druhotnost vedlejší věty se projevuje možností její nominalizace.

Vedle principu hypotaxe ve vlastním smyslu – začleňování jedné věty do druhé – existuje hypotaxe nezačleňovací. Podřazená věta je v nich podřazenou jen formálně, tj. tím, že je uvozena hypotaktickým prostředkem. Jde o tzv. vedlejší větu nepravou. O skutečnou podřazenost nejde ani z hlediska syntakticky strukturního. To se projevuje zejména nemožností takovouto větu nominalizovat. Hypotaktická souvětí tohoto druhu netvoří jednu výpověď, ale jde o spojení několika výpovědí, podobně jako u souvětí souřadného.

Rozlišujeme větu hlavní, tj. takovou, která se v daném souvětí nejvíce vzhledem k žádné jiné z vět daného souvětí jako podřazená. Podřadné souvětí obsahuje vždy jen jednu větu hlavní. Protože vzorec věty hlavní není začleněn do žádného jiného vzorce, jeho funkce vytvářet samostatnou výpověď není uplatňována. Obecně řečeno, výpověď s formou souvětí podřadného představuje hierarchickou strukturu navzájem nadřazených vět, přičemž celek vytváří větnou výpověď vyššího řádu.

4 MEZIPROPOZIČNÍ VZTAHY V BAROKNÍM TEXTU

4.1 Mezipropoziční vztahy externí

4.1.1 Sémantická (obsahová) paralelnost propozic

Fakty reálné situace odpovídající dvěma propozicím jsou v tomto případě pojímány jako samostatné, na sobě věcně nezávislé, avšak nějak spolu související a tvořící tak jistý obsahový celek. Tento jejich „styčný bod“ bývá různé povahy a je kritériem pro klasifikaci tohoto typu spojení a tím i pro volbu spojovacího prostředku. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Souvislost mezi oběma propozicemi je nejčastěji typu koordinačního, méně často adordinačního. Jsou syntakticky rovnoprávné a mezi sebou vstupují do vzájemným vztahů.

Podle významových vztahů mezi větami rozeznáváme čtyři základních typy souřadného souvětí:

- 1. slučovací (kopulativní),**
- 2. odporovací (adverzativní),**
- 3. stupňovací (gradační),**
- 4. vylučovací (disjunktivní),**

Každý z nich je charakterizován souborem výrazových prostředků, zejména spojek, které slouží k vyjádření vztahu. Každý z typů je ještě vnitřně významově rozlišen, ale jen v rámci základního vztahu.

Jednotlivé věty ve spojeních založených na sémantické paralelnosti propozic vstupují do shora uvedených sémantických vztahů, zachovávajíce si svou autonomnost, i když jejich sepětí může být volnější nebo těsnější. Příznačnou výrazovou formou spojení představujících sémantickou paralelnost propozic je forma parataktická, což však neznamená, že by se tyto vztahy nedaly vyjádřit též hypotakticky, popř. juxtaopozičně. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Souřadné spojení je spojení vět, které jsou spjaty vztahem koordinace. Jsou syntakticky rovnoprávné, jedna se nepodřizuje druhé a vstupují mezi sebou do vzájemných vztahů.

Vztah mezi větami souřadného souvětí se vyjadřuje:

- a) pouze intonací při asyndetickém spojení vět,
- b) lexikálními prostředky, zejména adverbii,
- c) souřadícími spojkami a spojovacími výrazy složenými ze spojek a příslovcí nebo příslovečných výrazů (*a přece, ale zato, a proto*, aj.),
- d) spojkami od původu podřadícími (*kdežto, zatímco, jestliže, -li, aby, místo aby, místo co*),
- e) vztažnými zájmeny a příslovcí v tzv. nepravých větách vedlejších.

Základními prostředky jsou souřadící spojky a spojovací výrazy. Kladou se obvykle mezi spojené věty, protože vyjadřují jejich vzájemný vztah. Foneticky se většinou přiklání k následující větě. Pokud je mezi větami nekoncový předěl (čárka), píše se před spojkou. Také se užívá spojka a spojovacích výrazů opakovaných, které stojí na začátku všech spojených vět (*i – i, tu – tu, ani – ani*), nebo dvojitých spojovacích výrazů, skládajících se ze dvou různých částí, z nichž jedna stojí v první větě a druhá ve druhé větě (*sice – ale, nejen – ale i, buď – nebo*). Při asyndetickém spojení větných propozic se jejich vztah často podtrhuje paralelní stavbou. (BAUER – GREPL, 1980)

4.1.1.1. Slučovací (kopulativní) vztah

Základní slučovací spojkou je *a*. Užívá se běžně při všech odstínech slučovacího vztahu. Mezi větami se nepíše čárka, protože mezi větami nebývá výrazný úsekový předěl. Při spojení tří nebo více vět se spojka *a* klade obvykle až mezi poslední dvě věty. Ostatní věty jsou spojeny asyndeticky.

K vyjádření speciálních odstínů slučovacího vztahu se spojka *a* pojí s jinými výrazy, hlavně částicemi a příslovci.

Také asyndetické spojení propozic ve slučovacím vztahu je velmi časté. Další slučovací spojkou je *i* a její protějšek *ani*. Mají společně s funkcí slučovací i funkci vytýkat člen stojící v čele druhé věty:

V našem přehledu slučovací vztah rozdělujeme:

1. Jádru slučovacího vztahu tvoří spojení vět vyjadřujících složky jedné události nebo jednoho obrazu. Tento typ se dále rozděluje:

- a) děje existující zároveň, vedle sebe,
- b) děje následující po sobě,
- c) děje volně se střídající.

2. Slučovací souvětí tvoří věty, z nichž druhá připojuje k první něco nového.

3. Vztah, kdy druhá věta rozvíjí dále to, co bylo řečeno v první větě, navazuje na její obsah nebo na některý její člen. (BAUER – GREPL, 1980)

1. Slučovací vztah má řadu významových odstínů, které jsou vytvářeny tím, že:

A. Přiřazené fakty mohou být jen časově souběžné, existují vedle sebe.

V prvním případě je tento vztah realizován spojkou *a*. V textu kázání se vyskytuje velmi často, a to jak mezi větami hlavními, tak i mezi vedlejšími větami stojícími na stejném stupni závislosti na větě hlavní.

Vzhledem k tomu, že jsme našli tento vztah v textu ve velkém množství, uvádíme vždy jen několik příkladů. Vztah, kdy jsou fakty jen časově souběžné, se objevuje nejčastěji mezi větami hlavními:

... vždy svého tvorce a spůsobitele nejvejš respectirujice soli soli svému slunci se poddává, a k němu, po Bohu, samému se odvolává. (C2b)

Lid, kterýž chodil v temnostech, viděl světlo veliké, a sedícím v krajině stínu smrti, světlo vzešlo jim. (A4b)

Po těchto znameních se prochází slunce nebeské přestupující z jednoho na druhé, a na jednom každým obzvláštní oučinek pusobí. (B4a)

... rozkázal Augustus svůj obraz slunečnými paprskami ozdobiti, a sám chtěl Frater solis, Bratr slunce jmenován býti. A3a)

Nechť čte komu se líbí, jeho přeopdivné knihy Consessionum Soliloquiorum, & c. a bude div, ...(B1a)

Další slučovací spojkou je *i* a její protějšek *ani*. Mají společně s funkcí slučovací i funkci vytýkat člen stojící v čele druhé věty. Spojka *i* se v tomto vztahu vyskytuje pouze na jednom místě:

... slunce vychází i zapadá; ... (B2a)

Další spojení vyjádřené touto spojkou se v textu nenalézá, identifikovali jsme ho pouze jen na rovině větných členů jako vícečlenný zdůrazňující spojovací prostředek:

... neb těchto všech ctností a dokonalostí pravý svazek byl jediný Augustinus, když i vejmluvnost Antonia, i moudrost Justina, i horlivost Bernardina, i přisnost Celestina, i udatnost Marcellina, i trpělivost Cyrina, i láska Faustina, i štědrost Martina, i osvícenost Longina, i vostrážilost Konstantina nachazela se u jednoho svatosvatého Augustyna. (B2a)

Vztah slučovací s odstínem souběžnosti nalzáme i mezi větami vedlejšími:

Dotud truchlivá noc své vladařství provozuje, a své člověku nepříjemné mráčky, jak nějaké smutkové opony vůkol a vůkol rozkládá, a zavěšuje, samá Natura se hrozi, ... (A2a)

Neplač neplač nenaříkej Augustýne, přijde čas, když tvé kající slzy tak setřené, tobě budou prospěšné, a když tím více láskou boží roznicen budeš, ... (B1a)

Můj Hladolet jest onen obzvláštní zdrženlivosti a znamenité svátosti muž Valerius biskup hypponenský, který mně na kněžstvo Krystové posvětil, a mně za svého pomocníka vyvoliti sobě oblíbil. (B2a)

Tento vztah se v textu objevuje i mezi nepravými vedlejšími větami:

... čehož na věčnou památku, rozkázal Augustus svůj obraz slunečnými paprskami ozdobiti, a sám chtěl Frater solis, Bratr slunce jmenován býti. (A3a)

Hypotakticky je vyjadřován slučovací vztah nepravými vedlejšími větami vztahnými. Jsou uvozeny nejčastěji zájmenem *což* (*čehož, čemuž, čímž ...*). Tento typ se nazývá prostě navazovací. V textu jsme tento vztah identifikovali v těchto případech:

Duha nyní Arcus, aneb Iris, v Poetu Thaumantias řečená, což se vykládá: podivení dcera. (C2a)

... že v pochybnosti zůstalo, zdalíž slunce s slavným Augustem, čili Augustus s jasným sluncem symbolizuje, čehož na věčnou památku rozkázal Augustus svůj obraz slunečnými paprskami ozdobiti, ... (A3a)

Dále je realizován asyndeticky (juxtapozičně), tj. bezespoječně:

Řeknu já: Velmi špatné světlo bylo jest v církvi Krystově, prve než se naše slunce vyskytlo, to jest prve, než Augustyn víru pravou, perem i usty zastávati počal, lidé větším dílem, jako v temnostech chodili, jako slepí jen hápali, tu slepý slepého vedl ... (A4a)

Vytáhl jest, a k sobě přitáhl Augustyn z manychejského učení bludy právě jedovaté, přitáhl s nimi i svobodu a smělost k nepravostem ... (A4b)

... Pavel štípil, Augustin zaléval, ... (C1b)

*Drží své duchovní dítky Augustyn, drží pravou rukou svou prvorozenou řeholu *Canonicorum Regularium*; drží i při sobě druhou řeholu *Canonicorum Regularium*, neb poustevniku, ... (B4b)*

Skládá-li se slučovací spojení z více než dvou vět, kombinuje se nejčastěji asyndetické a spojkové spojení tak, že předposlední a poslední věta jsou spojeny spojkou, ostatní věty jsou spojeny asyndeticky, v textu se nalézají v tomto případě:

... *... které se jen v noci rozsvěcují, zatím člověka vábí, šáli, a mámi, ...* (B1b)

Náš text nabízí specifické vyjádření ve spojení sloves, které mají velmi podobný nebo prakticky totožný význam. Můžeme je považovat za synonymní nebo jako souvětňné spojení. V textu jsme tento několikanásobný přísudek spojený spojkou *a* našli ve velkém množství případů:

... *... jak nejaké smutkové opony vůkol a vůkol rozkláda, a zavěšuje, ...* (A2a)

... *... a jakoby znova zrozené bylo, s člověkem se to raduje, a veselí, ...* (A2b)

... *... a jak vyšlo, s poníženou poklonou je ctíli, a vítali, ...* (A2b)

Pozdvihni pobožný ctiteli oči své, pozdvihni, a popatř, ... (A3a)

... *... a co tak při něm obzvláštního se vynachází, k pobožnému spitování, ač jazykem mým vyjevím, a oznámím, etc. etc.* (A3b)

Kolik nás koliv dnes k uctění tvému jest po spolu shromážděných, všickni to zname, a víme, ... (A3b)

... *... které se jen v noci rozsvěcují, zatím člověka vábí, šáli, a mámi, ...* (B1b)

Kteréžto učení Copernicus, hned skoprněle zastával, a hájil. (B2a)

Byl na tom znamení Augustinus, byl, když proti tej kacířskej chamradině tak povstával, a bouřil. (C1a)

Na tom znamení kráčelo naše slunce Augustinus, když v čistotě panenské se všemi nejináč než jako anjel s křehkými lidmi jest jednal, a zacházel, ... (C1a)

Ve dvou případech se nalézá prosté opakování téhož výrazu jako zdůraznění:

Neplač neplač nenaříkej Augustýne, ... (A3a)

Aj pod' pod', vrat' se s námi, ... (B1b)

Kromě českých synonymních sloves se v textu v několika případech vyskytuje i spojení českého slovesa a jeho latinského protějšku:

... *... protož tedy gaudete, veselte se.* (A3a)

... *... že je v samou spasitedlnou vláhu slz kajících přepodivně obrátil, a resolviroval.* (B1a)

... *... daje jim za heslo svazek lásky dokonalé, to slovo: diligite, milujte, ...* (B4b)

U slučovacího významu si nelze nevšimnout, že autor kázání používá skoro ve všech případech čárku před spojkou *a*. Tento jev je možno interpretovat tak, že dodatečně připojuje další prostředek s cílem zaujmout posluchače, nebo jako pozůstatky výdechového pauzového principu interpunkce.

B. Mezi přiřazenými fakty existuje časová posloupnost.

Jde o děje následující po sobě. Tato posloupnost faktů se v textu uskutečňuje také spojkou *a*:

Aj, pod' pod', vrat' se s námi, dobrejch věcí a rozkoší požívej; ale darmo bylo, myslil sobě Augustyn. (B1b)

Řeknu já: Velmi špatné světlo bylo jest v církvi Krystově, prve než se naše slunce vyskytlo, to jest prve, než Augustyn víru pravou, perem i usty zastávati počal, lidé větším dílem, jako v temnostech chodili, jako slepí jen hápali, tu slepý slepého vedl a oba do jámy vpadli, jiní o kámen pohoršení zavadili. (A4a)

Žalmista Páně sice vznešenost člověka sobě spítujíc takto praví: cti a slávou jsi, o Bože, člověka korunoval, a ponižil jsi ho jen něco máličko od anjelův. (B2b)

... tehdy se slunce hrozně tmavým oblakem zastřelo, a jako v smutek obleklo, ... (A3a)

Na tento vztah narážíme i mezi větami vedlejšími:

... že na rozkaz onoho Jozue slunce nebeské v svém běhu se zastavilo, a jednou toliko za času krále Ezechyáše na deset stupňů spět postoupilo. (B1b)

Často se v těchto souvětích užívá spojení spojky *a* a časového příslovce, v textu jsme toto spojení identifikovali v jednom souvětí:

Byl na to znamení Augustyn, když hříchy své předešlé, a všecku jedovatost jejich pravím pokáním usmrtil, a je potom v největší ošklivosti maje, ... (C1a-b)

Vícečlenná spojení vyjadřující posloupnost se vyskytuje i ve větách vedlejších, v tomto případě mezi vedlejšími větami příslovečnými účelovými:

Ach pust', pust' paprsek své dobrotivosti na nás všeckny, aby mrtví skrze milost Boží zase obživli, zatvrzení aby tvou milosti se setřely, vlašní ale tvou jasností aby se v pravou lítost, a slzy rozplynuly, a všickni své napravení tvému mocnému před Bohem orodování připsaly. (C3a)

Časová posloupnost se vyjadřuje i asyndeticky. V těchto případech časovou posloupnost nalzáme mezi větami hlavními:

Jakmile pak na to ta krásná a milá Denice se vyskytne, a z svého šarlatového lože povstanouc široce a dalece svou jasnou spanilost rozvijeti počne; zvláště, když hned za ni v patach na svém triumphálním voze, to jasné, krásné a šťastné sluničko se lidskému zraku prezentiruje, tu hned truchlivost v jistou veselost se změni temnost pomine, jasnost nastane, a co jen se nachází živého na zemi aneb v povětří všechno se těši, a jakoby znova zrozené bylo, s člověkem se to raduje, a veseli, pravil někdy král nejmoudřejší: ach! (A2b)

... a tak na prosbu matky své Monyky svatého Ambrože kázícího poslouchal, hned nad tím ustrnul ... (A4b)

C. Děje se volně střídají.

Jde o děje volně se střídající, bez zřetele k jejich pořadí. Výrazovým prostředkem vztahu tu jsou opakovaná příslovce *hned – hned, brzo – brzo, tu – tu* aj. Svou platností se blíží spojkám, ztrácejí platnost větných členů a oslabuje se jejich větný význam. (BAUER – GREPL, 1980)

V textu se volně střídající děje vyskytují v těchto několika případech. Věty jsou připojeny vícečlenným spojovacím výrazem *tu*:

Tu měli svůj rejd noční svůdcové, a mordýři, tu samé smyšlinky, co sobě jen kdo smyslí, jak sovy, a netopejrové lítali, tu se zvěř divoká vyskytla, chci řícti: rozliční jedovatí kacířští bludové, očekávaje, kdo by se opozdil, tu ďábel jako lev řvoucí obcházel, hledaje, koho by sežrati mohl. (A4a)

Tu se vyjevili skály pohoršení, tu se ukázali jámy a rostliny svedení. (A4b)

Za souřadné souvětí považujeme i to, kdy je jako spojovací prostředek spojka *tak*. V dalších částech souvětí je vynecháno (elidováno) sloveso *byl*, které jinak do větné struktury náleží, protože je zřejmé z kontextu.

Skoumejme pobožnou všetečnost, obzvláštní ctnosti jiných obyčejně svatých; tak Antonius byl arcibiskup v městě Florencii nejvymluvnější, tak Justinus byl v Římě Philosophus nejznamitější, tak Coelestinus byl proti Nestorovi a jiným kacířům odporník nejpršnější, tak Bernardinus byl v městě Senis kazatel nejhorlivější, tak Marcellinus byl tyranské ukrutnosti potupitel nejjudatnější, tak Cyrinus byl v trápení, jak

druhý Job muž nejtrpělivější, tak Faustinus byl v lásce Boha svého milovník nejvroucnější, tak Martinus chudých lidí přichránitel nejštedřejší, tak Longinus z jednoho zaslepeného pohana, vyznávač páně nejosvícenější, tak Constantinus víry Krystové obhájitel nejvostražilejší, a tak dále, ... (B3a)

Spojka *ani* se uplatňuje při spojování vět záporných, zdůrazňuje těsně sepětí popřených dějů. V textu se objevuje jednou jako vícečlenný spojovací výraz u vztahu vedlejších vět přívlastkových souřadně spojených:

Kolik nás koliv dnes k uctění tvému jest po spolu shromážděných, všickni to znam, a víme, že taková jest tvá osvícenost, kterou ani kazatelově nevyslovi, ani veršovci nevypodobní, ani kronikáři nevypíší, ani hvězdáři nevyměří, ani symbolisté nevyobrazí, ani mudrci nepostihnou, ani bohomluvcové, nebo teologové neobsahnou, ... (A3b – A4a)

Střídání dějů může být vyjádřeno také dalšími prostředky, jako jsou opakovaná příslovce *jednak – jednak, dílem – dílem*. V textu se ale tato spojení nenalézají.

Velmi zvláště je vyjádřena souřadnost mezi větami vedlejšími v tomto souvětí. Opakuje se zde přídavné jméno *jini*, které v této pozici považujeme za prostředek vyjádření slučovacího vztahu:

Věc ta, nad kterou se všichni ne jen idiote, aneb sprostáci, ale i filosofové, a hvězdáři diviti musejí, jest slunce ono nebeské, mezi hvězdami nejdivnější, mezi planetami nejhlavnější, a protož někteří je jmenují okem nebeské oblohy, jini praví, že jest otec světla: jini, že jest správce tisícerych hvězdiček: jini, přichránitel všech život majících: jini praví, že jest jasná lampa před trůnem božské velebnosti zavěšená: jini že jest: Divadlo světa, anjelům, i lidem, etc. jini jinače smejšleji. (A3b)

2. Slučovací souvětí tvoří věty, z nichž druhá připojuje k první něco nového.

Oproti souvětím s časovou následností, ve kterých jde o složky jediného obrazu, události, jde tu často o děj nečekaný, kontrastující s prvním. Pak tento slučovací vztah přechází v odporovací.

Používá se spojka *a*, často s příslovci, spojka *až*. (BAUER – GREPL, 1980)

Tento typ slučovacího vztahu vyjádřený takto výrazně jsme v textu nenalezli.

3. Vztah, kdy druhá věta rozvíjí první větu:

Druhá věta slučovacího souvětí nějak dále rozvíjí to, co bylo řečeno ve větě první, navazuje na některý její člen nebo na celý její obsah, popřípadě jej shrnuje nebo z něho vyvozuje nějaký závěr. (BAUER – GREPL, 1980)

Věty se spojují asyndeticky nebo spojkou *a* a na větný člen předchází věty, popřípadě na celý její obsah, na který navazuje, odkazuje se ukazovacím zájmenem nebo zájmenným příslovcem. (BAUER – GREPL, 1980)

V textu kázání nalézáme tento vztah celkem v sedmi případech. Jako spojovací prostředek je zde užita souřadící spojka *a* a ukazovací zájmena *to*, *ten*, *ta* a v jednom souvětí je to ukazovací příslovce *tudy*:

Poslište! když jest všemohoucný Bůh při počátku světa všeliké dílo své, na šest dní rozlosovati ráčil, prvního dne stvořil světlo, však bez slunce, a to slunce teprv dne čtvrtého jest spůsobil. (A4a)

Nyní přicházím k spitování toho místa, po kterým nebeské slunce svůj roční běh bez ustání vykonáva, to místo se nazýva od hvězdářů Zodiakus, dvanáctero nebeských znamení v sobě obsahující, od latinářů vyčtených: ... (B4a)

První tehdy znamená jest Skopec, neboližto Beránek; na tom znamená procházelo se naše slunce Augustin ... (B4a)

Druhé znamení jest Bejk, a ten k práci narozený jest, ... (B4a)

Třetí pak směřoval na sněžnou hromadu, a ta se hned rozpustila, s tím napisem: oči Páně k nám. (C3a)

Augustyn: slunce jsem, pryč s bludnýma hvězdami, pryč s bludnýma světly, které se jen v noci rozsvěcují, zatím člověka vábí, šáli a mámi, a tudy do nebezpečnosti zavádějí, pryč s nimi. (B1b)

Vztah, kdy druhá věta rozvíjí první větu, jsme identifikovali i v tomto souvětí.

Věty jsou připojeny asyndeticky:

Neplač neplač nenaříkej Augustýne, přijde čas, když tvé kající slzy ..., zármutek tvůj v radost se obrátí. (B1a)

Ve dvou případech jsou věty připojeny hypotakticky vztažným zájmenem, ale toto spojení vět považuji za parataktické, jelikož se místo *jenž* může doplnit *a to*, *a ten*:

Odtud přišlo slunce naše na poslední znamení, jenž jsou Ryby, ... (C1b)

Neboť, co jest dnes: jest den nedělní, jenž se nazývá, den slunce. (A2b – A3a)

4.1.1.2. Odporovací (adverzativní) vztah

Odporovací souvětí je spojení dvou vět, jejich obsahy jsou v rozporu nebo se stavějí proti sobě. (BAUER – GREPL, 1980)

Odporovací vztah je diferencován na několik odstínů a k jeho vyjádření máme větší počet spojovacích prostředků většinou významově i stylisticky diferencovaných. Dostí časté je i asyndetické spojení vět. Věty spojené v odporovací souvětí jsou vždy odděleny čárkou. (BAUER – GREPL, 1980)

Základní odporovací spojkou je *ale*. Lze ji užít téměř ve všech odstínech tohoto vztahu, je proto stylisticky neutrální.

Různé odstíny odporovacího vztahu zde vyplývají jen z obsahu spojených vět. Potřebujeme-li je přímo vyjádřit, užijeme jiné spojky nebo připojíme ke spojce *ale* výraz příslovečné povahy, s nímž tvoří složitý spojovací výraz.

V odporovacím vztahu rozlišujeme tyto významové odstíny:

1. děje spojených vět se stavějí do protikladu, konfrontují se,
2. druhá věta omezuje to, co je řečeno v první větě,
3. v první větě se něco popírá a druhá věta přináší děj, který platí.

1. Děje spojených vět se stavějí do protikladu, konfrontují se, vyzvedá se jejich rozdílnost. Jde přitom o děje na sobě vnitřně nezávislé, jeden nepodmiňuje druhý, ani mu nebrání v realizaci, ani neplatí místo popřehého děje. Protikladnost může být silnější nebo slabší, někdy jde o pouhý nesouhlas nebo rozdíl mezi ději a vztah odporovací přechází plynule ke slučovacímu. Spojené věty mohou mít pravidelně paralelní aktuální členění a do protikladu se stavějí jak východiska, tak jádra obou sdělení. (BAUER – GREPL, 1980)

Spojení vět je buď asyndetické nebo se spojkou *a*, před kterou se píše čárka. Silnější protikladnost se vyzvedá výraznou intonací.

V textu byla nalezena tato souvětí s významem protikladným spojená spojkou *ale*:

Znamení stálosti jest slunce; tak Pismo dí: Člověk smyslný to moudrosti, zůstává, jako slunce, ale blázen jako měsíc mněni se. ((B1a)

Byl Augustyn, rovnajíc jej k anjelům, jak v čistotě tak v moudrosti, něco máličko nižší, světlo menší, ale rovnajíc jej k lidem byl světlo větší, ... (B2b)

... že tyto první dvě od církve svaté, ten titul nabyly; Augustyn ale od samého Boha spolu s člověka Krysta Ježíše, ... (B3b) Ve druhé větě tohoto souvětí je elidováno sloveso *nabyly*.

Jako další odporovací spojovací prostředek se v tomto odstínu odporovacího vztahu v textu vyskytuje spojka *však*:

Osmé znamení jest Štír, o tom se praví: živ jsa, jiné usmrcuje; však mrtví jsouc, uzdrávuje. (C1a)

Protikladnost faktů se vyjadřuje také spojkou *pak*, dnes je to již vyjádření zastaralé:

Byl na Váze Augustyn, byl, když znamenav, že umění bez pobožnosti, u Boha není v vážnosti, jakožto marné, prázdné, jalové a neplatné; vložil na jednu Váhu své umění, na druhou pak nábožnost svou, ... (C1a)

Konfrontace faktů se vyjadřuje také *asyndeticky*. Spojka *ale* sice patří do vedlejší věty časové, vztahuje se ale k hlavním větám – jedné předcházející a jedné následující:

... *tehdy se slunce hrozně tmavým oblakem zastřelo, a jako v smutek obleklo, tudy tento smrteľný pád císaře Julia, celému světu oznámilo; když ale Julia potomek Augustu do Říma vcházel, tu chvíli se zase slunce tak podivně vyjasnilo, neobyčejným bleskem ozdobene, ...* (A3a)

Věc ta, nad kterou se všichni ne jen idiote, aneb sprostáci, ale i filosofové, a hvězdáři diviti musejí, jest slunce ono nebeské, mezi hvězdami nejdivnější, mezi planetami nejhlavnější, a protož někteří je jmenují okem nebeské oblohy, jiní praví, že jest otec světla: jiní, že jest správce tisícerych hvězdiček: jiní, přichránitel všech život majících: jiní praví, že jest jasná lampa před trůnem božské velebnosti zavěšená: jiní že jest: Divadlo světu, anjelům, i lidem, etc. jiní jinače smejšlejí. (A3b)

Konfrontaci mezi větami vedlejšími můžeme vyjadřovat také *asyndeticky*:

Duha sice to má, že když se na obloze vyskytne, nedlouho trvá, brzo se stratí. (C2b)

Protikladnost faktů je v tomto textu vyjádřena také nadvětně jako protikladnost textová, a to v těchto uvedených případech: *Nicolaus Copernicus, člověk veliké zkušenosti, hvězdářské umění, všechno teměř na ruby obratiti usiloval, kladl on, že by slunce bylo celemo světa centrum, aneb punkt prostředni, a že by okolo něho svůj běh kolovaly planety, ano i tato koule zemská. Kterážto učení Copernicus, hned skoprněle zastával, a hájil. My ale všichni pravíme, že nikoliv.* (B2a)

Thraces, chtíc Boha a jeho oučinky vysloviti, malovaly jasné slunce s třemi toliko paprskama, první se vstahoval na mrtvé tělo, jenž tím paprskem vzbuzené ihned obživlo. Druhý šel na tvrdou skálu, která od něho dotknutá, ihned se setřela. Třetí pak směřoval na sněžnou hromadu, a ta se hned rozpustila, s tím napisem: oči Páně k nám. (C2b - C3a)

Tu měli svůj rejď noční svůdcové, a modrýři, tu samé smyšlinky, co sobě jen kdo smyslil, jak sovy a netopejrové lítali, tu se zvěř divoká vyskytla, chci řícti: rozliční jedovatí kacířští bludové, očekávají, kdo by se opozdil, tu ďábel jako lev řvoucí obcházal, hledaje, koho by sežrati mohl. Na to však, když se naše slunce, ..., vyjasněné vyskytlo, ..., tu teprv se poznalo, ... (A4a)

Vytáhl jest, a k sobě přitáhl Augustyn z manychejského učení bludy právě jedovaté, přitáhl i s nimi svobodu a smělost k nepravostem, ano i všelikou naklonnost k marnostem, když ale z Říma do Medyolanu přišel, a tak na prosbu matky své Monyky svatého Ambrože kázícího poslouchal, hned nad tim ustrnul, ... (A4b)

2. Druhá věta nějak omezuje to, co je řečeno v první větě. Děj první věty sice platí, ale jeho dosah je nějak omezen tím, co se říká v druhé větě. Nejčastěji je v tomto odstínu spojka *ale*, k zřetelnějšímu vyjádření vztahu se jí užívá ve spojení se *sice* v první větě jako dvojité spojky. Spojka *však* je dnes jen příklonná, ve starším jazyce naproti tomu stávala častěji na začátku věty. Méně časté je asyndetické spojení. (BAUER – GREPL, 1980)

Omezovací odstín odporovacího vztahu je dále rozlišen:

a) V druhé větě se nějak vyvažuje to, co se říká v první větě. Jde obvykle o jistou kompenzaci něčeho nežádoucího. Tento odstín se vyjadřuje spojením *ale zato*, *zato však*, řidčeji samotným *zato*. Převážně při tomto odstínu se užívalo i spojek *než*, *leč*, *jenže*, *jenomže*. (BAUER – GREPL, 1980)

V textu jsme tento odstín také našli, je ale oproti obecnému výkladu uvozen spojkami *ale*, *ale však*, *však*. Objevuje v těchto případech, jako spojovací prostředek autor užil spojku *ale*:

*Aj, pod' pod', vrať se s námi, dobrejch věcí a rozkoší požívej; **ale** darmo bylo, ...*(B1b)

*Slyšte to světa miláčkové, nedutkliví rozmazánkové, kteří na čas toliko věříte, **ale** v čas pokušení zas odstupujete, ...*(B2a)

V těchto dvou souvětích je velmi zajímavé spojení dvou odporovacích spojek *ale* a *však*, které má funkci zdůrazňovací:

*... když na břehu mořském procházejí speculiroval, a se vynasnažoval to nestihlé tajemství Trojice svaté obsahnouti, **ale však** nalezše tu dva sloupy Herkulesové s napisem: non plus ultra, stuj, a dále se nepouštěj, všechny své concepti spatkem obratiti přinucen byl. (B4b)*

*... a tak dále, tyto všichni, a mnozí jiní, byli muži znamenití, **ale však** proti Augustynovi všichni byli paulo minus, ...*(B3a)

Autor tento vztah vyjadřuje i spojkou *však*:

*Mezi duchovními, též jsou někteří podobným tytulem pro svou učenost obdařeni, jakož jsou: Gregorius magnus, Basilius magnus, Augustinus magnus, **však** s tím rozdílem, ... Když jest všemohoucí Bůh při počátku světa všeliké dílo své, na šest dní rozlosovati ráčil, prvního dne stvořil světlo, **však** bez slunce, ...*(A4a)

b) Obsah druhé věty se uskutečňuje přes to, co se říká ve větě první. Je to odporovací vztah s odstínem přípustkovým. První věta vyjadřuje okolnost nepříznivou pro uskutečnění děje druhé věty, ale ten přesto platí.³ (BAUER – GREPL, 1980)

Tento odstín se vyjadřuje spojkami *ale, a, avšak, však*, s příslovcem *přesto* nebo *přece*.

Vyjádření tohoto přípustkového odstínu bylo nalezeno v jednom případě mezi větami hlavními, v jednom případě mezi větami vedlejšími na stejném stupni závislosti. Jako spojovací prostředek tu slouží spojka *však*:

Však Augustyn, jak jednou šťastně vzešel, nikdy se nezastavil, meněji spět postoupil. (B1b)

... že slunce jest a má býti takové, byť všechny louže a neřády pozemské prošlo, však předce ani sebe, ani jiné nikdy neposkvrňuje. (C1a)

V textu se kromě odporovacího vztahu mezi větami vyskytuje i omezovací odstín odporovacího vztahu na úrovni větných členů:

Zavírám řeč mou, a ještě jednou na rozhodnou k našemu dnešnímu, ale však již mezi kůry anjelské pozdviženému slunci Augustynovi s nejhlubší reverencí, zrak svůj obracím. (C2b)

nie mám

c) K omezovacímu typu odporovacího souvětí se řadí i souřadná souvětí, v nichž druhá věta vyjímá nějaký případ z obecné platnosti první věty. Tento odstín vztahu se obvykle vyjadřuje omezovacími příslovci *jen, jenom*, knižně a archaicky též *jedině, pouze, toliko*. (BAUER – GREPL, 1980)

V textu se tento odstín omezovacího typu nenalézá.

brom

³ Kdybychom tento vztah vyjádřili souvětím podřadným, byla by první věta příslovečná přípustková.

3. V první větě se něco popírá a druhá věta místo toho přináší děj, který platí.

Může to být opak popřeného. (BAUER – GREPL, 1980)

Věty se velmi často spojují asyndeticky, v textu kázání se ale toto asyndetické spojení nevyskytuje.

Speciálním prostředkem k vyjádření tohoto odstínu je knižní spojka *nýbrž*, také silně archaické spojky *alebrž*, *anobrž*. Běžně se používá spojka *ale*.

... jak se jest jednou z mrákotin světa probral více se spátkem nevrátil, nýbrž jak v štěstí, tak i v neštěstí, jak v zdraví, tak i v nemoci, vždy sobě stejný, ano nejstálejší jest zůstal. (B2a)

Nýbrž zakládajice se na Pismo Svaté, země na věky stojí, a zas: slunce vychází i zapadá. (B2a)

Já Augustýna spítujíc, pravím: nestálo slunce naše; a zem neběžela, ale raději slunce v takové čerstvosti postavené bylo, ... (B2b)

Tento odstín omezovacího odporovacího vztahu nalézáme na rovině větných členů:

Chcete vidět barvu červenou: ne na sta, nýbrž na tisíce bylo těch, kteří ... (C2a)

Chcete zelenou: ne na sta, ale na tisíce pošlo z ní biskupů a arcibiskupů. (C2a)

Můj smrtonoš jest svatý Ambrož, kterýžto uděliv mně křtu svatého, ne k smrti, ale od smrti k životu mně jest přenesl. (B1b)

V textu byla nalezena dvě souvětí, která stojí na přechodu mezi vztahem odporovacím a stupňovacím:

... že jeden každý řícti mohl: Pavel štípil, Augustyn zaléval, zrost ale sám bůh dal. (C1b)

Duha ale naše, totiž kanovnická řehola, jak se jednou vyskytla, netratí se, anobrž již na třinácte set let trvá, a trvati bude do skonání, ... (C2b)

4.1.1.3. Stupňovací (gradační) vztah

Souvětí stupňovací je spojení vět, obvykle dvou, z nichž druhá svým obsahem převažuje první. Dodává k jejímu obsahu něco závažnějšího nebo nahrazuje její popřený obsah něčím závažnějším. Podstatou stupňovacího vztahu je tedy vždy jisté srovnání a hodnocení dvou dějů co do jejich závažnosti, intenzity, apod. (BAUER – GREPL, 1980)

Stupňovací spojení má dva významové podtypy:

1. Obsah druhé věty **doplňuje** obsah věty první ve smyslu jeho zesílení, zvýšení jeho závažnosti, vystupňování děje nad očekávání (doplňovací typ). Je specifikován spojovacími výrazy *ba, nejen - ale i, nejen - nýbrž i, nejenže*. Ke zřetelnějšímu vyjádření poměru se spojky zesilují výtýkacími částicemi nebo příslovci *i, ani, ještě, také, dokonce, přímo, nadto, naopak*. Při asyndetickém spojení bývá stupňovací poměr vyjádřen prostředky lexikálními, a to příslovci *njen, nejenže, netoliko* ve větě první a *nadto, k tomu, dokonce, navíc, naopak* ve větě druhé. Tato příslovce už nemají platnost větného členu, blíží se k funkci spojovacího prostředku. (BAUER – GREPL, 1980)

Na rovině meziprozodických vztahů se dá interpretovat toto spojení jako stupňovací, vyjádřené ale slučovacím prostředkem:

Jak milé jest světlo, a jak libé jest očim viděti slunce. (A2b)

Toto spojení interpretujeme také jako stupňovací vztah, vyjádřený asyndeticky:

Vytáhl jest, a k sobě přitáhl Augustyn z manychejského učení bludy právě jedovaté, přitáhl i s nimi svobodu a smělost k nepravostem, ano i všelikou naklonnost k marnostem, ... (A4b)

Jako stupňování lze interpretovat i vztah mezi těmito větami vedlejšími:

Jakmile pak na to ta krásná a milá Denice se vyskytne, a z svého šarlatového lože povstanouc široce a dalece svou jasnou spanilost rozvíjeti počne; zvláště, když hned za ni v patach na svém triumphálním voze, to jasné, krásné a šťastné sluničko se lidskému zraku prezentiruje, ... (A2a – A2b)

Neplač neplač nenaříkej Augustýne, přijde čas, když tvé kající slzy tak setřené, tobě budou prospěšné, a když tím více láskou boží roznícen budeš, ... (B1a)

Tento významový podtyp v textu nalézáme jinak jen na rovině větných členů. Autor užívá typické spojovací prostředky pro tento vztah (*ale i, ano i, ano*):

*Věc ta, nad kterou se všichni **ne jen** idiote, aneb sprostáci, **ale i** filosofové, a hvězdáři diviti musejí, jest slunce ono nebeské, ... (A3b)*

*Byl jsi na tom znamení, byl, když jsi své srdce láskou boží, **nejenom** raněné, **ale i** prostřelené mněl, an jsi ... (C1b)*

*Dejte mně jedno království, jmenujte mně jednu v světě krajimu, kde by paprsky našeho slunce, chci řícti, jeho svátost, jeho moudrost, a jiné ctnosti známé a povědomé nebyli, **ne jen** Affrica, **ale i** Europa, **nejen** Europa, **ale i** Asia, **nejen** Asia, **ale i** ta zdivočelá America jeho moudrosti známost má. (B2b)*

*Vytáhl jest, a k sobě přitáhl Augustyn z manychejského učení bludy právě jedovaté, přitáhl i s nimi svobodu a smělost k nepravostem, **ano i** všelikou naklonnost k marnostem, ... A4b)*

*On byl to světlo větší, **ano** největší. (B3b)*

Stupňovací vztah s odstínem doplňovacím v textu nalezneme i ve větném ekvivalentu:

*Hle světlo větší, **ano** největší! (B3b)*

2. Jde o náhradu jiným dějem (stavem), kterým se obsah prvního děje (stavu) **zpřesňuje**, uvádí na pravou míru (zpřesňující typ). V první větě se zpravidla děj popře, a v druhé je nahrazen dějem, který lépe odpovídá skutečnosti. Vyjadřuje se stejnými souřadícími spojkami jako typ doplňovací. Časté je také spojení asyndetické, v tomto případě se jedná o slučovací vztah s odstínem stupňovacím ve vedlejších větách:

Na tom se procházelo slunce naše Augustyn, když do té pekelné hlůzy do Ariamu, Donatistu, Pelaginu, etc. tak hmotně dorážel, že jim jejich rohy srazil, a je na hlavu porazil. (C1b)

Žádné jiné spojení dvou vět v odporovacím vztahu se v textu nevyskytuje, na pomezí mezi odporovacím a stupňovacím vztahem stojí toto spojení:

*Duha sice to má, že když se na obloze vyskytne, nedlouho trvá, brzo se stratí; Duha ale naše, totiž kanovnická řehola, jak se jednou vyskytla, netratí se, **anobrž** již na třinácte set let trvá, a trvati bude do skonání, ... (C2b)*

Souřadící spojku *anobrž* je možno chápat ve smyslu stupňovacím (*ba dokonce*), i ve smyslu odporovacím (*ale*).

Dále je tento vztah v textu v jednom případě vyjádřen na rovině větých členů:
Můj měsíc jest blahoslavená mateř moje Monyka, která svým neustálým pláčem ne jen podle těla, anobrž i podle ducha jest mně splodila. (B1b)

4.1.1.4. Vylučovací (disjunktivní) vztah

Propoziční obsahy dvou nebo více vět se navzájem vylučují, vyjadřují tedy různé eventuality. Buď platí A, nebo platí B (nebo C). V jazyce se tyto vyhraněné typy většinou vyjadřují méně určitě, ne vždy jednoznačně.

Disjunktivní vztah se vyjadřuje jen paratakticky, především dvojitými spojkami *buď – nebo*, *buď – anebo*. Méně často se užívají prosté spojky *nebo*, *anebo*, *či*.

Jde o vztah mezi propozicemi, z nichž je třeba nebo možno si vybrat. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Rozlišujeme dva významově i výrazově rozlišené podtypy:

1) Z možností uvedených ve spojených větách platí za daných časových, prostorových a jiných okolností buď jedna nebo druhá nebo některá další. Neslučitelnost obsahu spojených vět může být jednoznačná, výrazná: buď platí A, nebo platí B, nebo platí C. Nemohou ale platit všechny zároveň. (BAUER – GREPL, 1980)

Vylučovací spojení vět odpovídající silné disjunkci vyjadřuje takový poměr mezi dvěma propozicemi, při němž se současná platnost obou popírá, vylučuje, může platit jen jedna z nich: platí-li jedna, neplatí druhá. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Toto spojení vět se v textu kázání vyskytuje jen v jednom případě:

*Než, co to znamenám: zdaliž se mně můj zrak mění: **aneb** oči od slunečného blesku pocházejí: vidím duhu překrásnou ... (C2a)*

Jako nadvětné textové spojení lze interpretovat vztah vylučovací v těchto souvětích:

*Mám za to, kdyby tenkrát jeden neb druhý academicus při Augustynovem křtění byl přítomný, že by byl maloval slunce z moře vycházející s napisem tímto: čistější se zde vyjevil, více nežli prve byl. **Aneb** kdyby jej tak hojně slzy vylevajícího byl spatřil, byl by byl maloval srdce jeho upěnlivé na oltáři pod mlejnským kamenem položené s připisem: ... (B1a)*

2) Z uvedených možností může platit v dané situaci libovolně kterákoli, at' jedna, nebo druhá, nebo nějaká další. Taková souvětí nebývají samostatná, tvoří zpravidla součást složitějšího souvětí a mívají v něm význam podmínkově přípustkový. Uvádějí obvykle dvě krajní eventuality, příznivou a nepříznivou, za nichž se uskuteční děj hlavní věty. (BAUER – GREPL, 1980)

Užívá se tu dvojité spojky *at' – nebo, at'si – nebo, at' – anebo, at' – či* a opakovaných spojek *at' – at', at'si – at'si*. Je možné i spojené asyndetické.

Žádné takovéto spojení v textu nebylo nalezeno.

K vylučovacímu souvětí se volněji druzí spojené dvou vět, v němž se v první větě uvádí nějaký nutný nebo žádoucí děj a v druhé větě důsledek, který by nastal při jeho neuskutečnění. Musí se stát A, nebo se stane B. Vedle spojky *nebo* se k vyjádření tohoto vztahu užívá příslovce *jinak* a *sice*. (BAUER – GREPL, 1980)

Tento typ spojení vylučovacího vztahu se v textu nenalézá.

chtěl nebo nechtěl

4.1.1.5 Adordinační vztah

Adordinaci začleňujeme k sémantické paralelnosti propozic. Má charakter tzv. adordinace vysvětlovací nebo výčetné. Při ní se jeden fakt osvětluje tím, že se označí znovu jinými slovy a tím nově charakterizuje. Druhá věta v zásadě označuje totéž jako věta první, avšak tuto skutečnost pojmenovává jiným způsobem, jinými slovy, a tím ji zařazuje do jiné třídy jevů nebo vytýká její podtřídy, uvádí nějakou její další charakteristiku. Komunikativním smyslem adordinace je tedy přinést o daném jevu nějakou informaci navíc a tím jej lépe osvětlit. V některých případech má nová informace obsažená v druhé větě takovou povahu, že ji lze chápat jako zdůvodnění věty první. Podle toho lze rozlišovat adordinační věty prosté a zdůvodňující. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

1. Adordinace prostá: základním spojovacím prostředkem je spojovací výraz *to jest*. (*to znamená*), *tj.* Tento adordinační vztah lze vyjádřit i zájmeným výrazem *to* s funkcí ostenzivní (přímé ukazování), nebo asyndeticky.

Adordinace prostá se v textu mezi větnými propozicemi vyskytuje v těchto případech:

Řeknu já: Velmi špatné světlo bylo jest v církvi Krystově, prve než se naše slunce vyskytlo, to jest, prve než Augustyn viru pravou, perem i usty zastávati počal, ... (A4a)

Libí se, bych to dokázal: byli mnozi světa monarchové, které pro své obzvláštní skutky, tento tytul, jenž dělá velkou hubu, totiž Magnus, Veliký, sobě přivlastňovaly, jakož byli Pompeius magnus, Alexander magnus, Carolus magnus, & c. a to mezi světskými. (B3b)

Mezi duchovními, též jsou někteří podobným tytulem pro svou učenost obdařeni, jakož jsou: Gregorius magnus, Basilius magnus, Augustinus magnus, ... (B3b)

Ve dvou případech se adordinace prostá nalézá i mezi větnými členy:

Na to však, když se naše slunce, které až posavád v marnostech světa, a v bludích manychejských jako v temnostech se protulovalo, dále na den to jest v třicíti letech věku svého, vyjasněné se vyskytlo, ... (A4a – A4b)

*... tu se zvěř divoká vyskytla, **chci řícti**: rozliční jedovatí kaciřští bludové, očekávaje, kdo by se opozdil, ... (A4a)*

2. Adordinace zdůvodňující se vyjadřuje buď pomocí spojky *totiž*, nebo asyndeticky. Také dvojtečka uvozuje tu část výpovědi, která má charakter doložení, zdůvodnění, vysvětlení. V textu jsme ji našli ve dvou případech a je spojena asyndeticky:

Sem směřuje, co se dle svědectví Emmanuele Thesaura přihodilo, když velikomocný císař Julius z tohoto světa vykročil, tehdy se slunce hrozně tmavým oblakem zastřelo, a jako v smutek obleklo, ... (A3a)

Nyní ptaš se, kdo to činí: kdo to působí, ach! (B1a)

Jinak se tento druh adordinace v textu vyskytuje pouze mezi větnými členy, a to v těchto případech:

... to nejjasnější sluničko vychází, ne tak k podívání, jako k podivení, ne tak k rozvažení, jako k potěšení Vašemu skrze svou vejroční slávnost se vyskytuje, a Vám favorizuje, totižto arcí otec Vaš hypponenský, veliký Aurelius Augustinus. (A2b)

Duha ale naše, totiž kanovnická řehola, jak se jednou vyskytla, ... (C2b)

... a jsa od něho pokřtěn, všechny své předešlé z věta vytažené jedovaté a jizlivé vlchosti, totižto hříchy a nepravosti tak setřel, ... (A4b)

Jako zvláštní adordinační spojení považujeme to, když je místo obvyklých spojovacích prostředků a výrazů použit jiný výraz. V těchto případech je to spojka *aneb*, která je od původu vylučovací:

Na tom znamení bylo naše krásné slunce Augustyn, když v krátkým čase v svém vlastním příbytku dva řády, aneb řeholy jest fundiroval, ... (B4b)

Jenom toliko tuto jednu duhu, zdejší řeholu, aneb Řád Kanovnický, spitůjme; ... (C2a)

Jednosvorně smejšlíme, že okolo celého světa, aneb celé země slunce obchází, ... (B2a)

4.1.2 Mezipropoziční sémantické (obsahová) závislost

O mezipropoziční sémantické závislosti mluvíme tehdy, jestliže fakty odpovídající dvěma propozicím jsou prezentovány jakožto jeden na druhém věcně závislý, přitom však jedna propozice není participantem druhé. Jde o takové sémantické vztahy mezi propozicemi, které jsou rázu „okolnostního“, v podstatě trojího druhu:

1. temporálního,
2. kauzálního,
3. způsobového.

Souvětná spojení založená na vztahu mezipropoziční sémantické závislosti bývají v mluvnících zařazována do výkladů o vedlejších větách příslovečných. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Věty příslovečně určovací vyjadřují různé okolnosti, za nichž probíhá děj věty řídicí, podobně jako příslovečné určení ve větě jednoduché. Nekryjí se však úplně s nevětně vyjádřeným příslovečným určením a patří k nim i věty, které formálně neplní funkci příslovečného určení, třebaže je jejich významový vztah k větě řídicí i jejich podoba jednoznačně řadí k ostatním typům příslovečných vět. (BAUER – GREPL, 1980)

Věty příslovečně určovací jsou různorodé a méně vnitřně sjednocené než věty obsahové. Jejich jednotlivé druhy se liší užitím času a způsobu, větosledem i kontextovou výstavbou spojených vět. V tom se odráží velká rozmanitost příslovečných vztahů.

Také spojovací prostředky jsou zde různého druhu: podřadící spojky, vztažná příslovce, někdy vztažná zájmena a existují i ustálené typy asyndetické. Důležité je, že se v příslovečně určovacích větách stírá rozdíl mezi spojkami a relativy. Mnoho spojek také z relativ vzniklo. Užití spojovacího prostředku se řídí druhem vyjadřovaného příslovečného významu. Přitom je ovšem spojovací prostředek vyjádřením vztahu vedlejší věty k větě řídicí, takže i věta řídicí má jistý vliv na jeho volbu. (BAUER – GREPL, 1980)

4.1.2.1 Souvislosti časové (temporální)

Aby mohla být časová souvislost mezi propozicemi kvalifikována jako druh mezipropoziční sémantické (obsahové) závislosti, musí mít jedna z propozic charakter časové okolnosti vzhledem k druhé. Časové vztahy tedy vznikají mezi dvěma ději, chápeme-li jeden jako vymezení určitého časového úseku na ose minulost – přítomnost – budoucnost, vzhledem k němuž se určuje časová platnost druhého.

K vyjádření časových vztahů používáme hypotaktických souvětých útvarů. Český jazyk má řadu časových spojek zčásti významově širokých, zčásti specializovaných na některý odstín vztahu. (Mluvnicka češtiny 3, 1987)

Rozlišujeme dvě základní časové souvislosti:

A) Prosté časové zařazení – věta vymezuje časový úsek, vzhledem k němuž je orientován děj druhé věty. Odpovídá na otázku *kdy?*

Časové zařazení věty řídicí se provádí uvedením jiného děje, který je buď současný, nebo před ním předchází, nebo po něm následuje. Jde o zařazení relativní, nikoli absolutní a děj časové věty má někdy blízko k průvodní okolnosti. K vyjádření tohoto vztahu máme jednak základní spojku *když*, která je stylisticky neutrální a vhodnou k vyjádření jak současnosti, tak předčasnosti, jednak spojky a spojovací výrazy stylisticky zabarvené nebo významově specializované. Pořadí vět není v tomto typu časového souvětí pevné. Časová věta může před větou řídicí předcházet nebo po ní následovat.

Velký vliv na zařazení k příslušnému typu časového zařazení má slovesný vid. Pokud je sloveso ve větě vedlejší vidu dokonavého, řadíme ho k tomuto typu. Souvětí, kde jsou slovesa nedokonavá, řadíme k typu B1, tj. vedlejší věta odpovídá na otázku, po jakou dobu trvá děj věty řídicí.

Nejčastější formální prostředek, kterým se vyjadřuje prosté časové zařazení, je spojka *když*. Objevuje se buď samostatně nebo ve spojení s tzv. opěrnými výrazy, které poukazují na předchozí propozici. Tyto věty stojí buď v antepozici nebo v postpozici. Dalším spojovacím výrazem je podřadicí spojka *jakmile*, vyjadřující časovou předčasnost s rychlým nástupem hlavního děje po ději vedlejším.

Příklady z textu jsou srovnány tímto způsobem: první jsou uvedeny věty, které obsahují samostatnou spojku *když*, dále jsou to věty, které obsahují spojku *když*

s dalšími výrazy (tzv. opěrnými), a nakonec věty s ostatními podřadicími spojkami časovými. Dále jsou věty ještě rozlišeny podle toho, zda stojí v antepozici nebo v postpozici.

Mezipropoziční vztah časové závislosti se v textu vyskytuje na mnoha místech. Tyto případy jsme shromáždili a byly nalezeny tyto příslovečné časové věty s odstínem prostého časového zařazení, které obsahují spojku *když* a jsou v antepozici vůči větě řídicí:

*Poslište! **když** jest všemohoucný Bůh při počátku světa všeliké dílo své, na šest dní rozlosovati ráčil, prvního dne stvořil světlo, ... (A4a)*

*... kterému týž svatý, **když** nohy umyl, tyto formalia od něho slyšeti zasloužil: ... (B3b)*

Následují věty, které jsou v postpozici za větou řídicí:

*Sem směřuje, co se dle svědectví Emmanuele Thesaura přihodilo, **když** velikomocný císař Julius z tohoto světa vykročil, ... (A3a)*

*Byl na tom znamení Augustyn, **když** hříchy své předešlé, a všecku jedovatost jejich pravim pokáním usmrtil, ... (C1a)*

*... byl jsi na tom znamení, byl, **když** jsi své srdce láskou boží, nejenom raněné, ale i prostřelené mněl, an jsi se sám vyznal v knihách svých, **když** jsi k Bohu takto pravil: mé srdce jsi Bože rasil, **kdyžs** je tvou láskou prostřelil. (C1b)*

*Na tom se procházelo slunce naše Augustyn, **když** do té pekelné hlůzy do Ariamu, Donatistu, Pelagiamu, etc. tak hmotně dorážel, ... (C1b)*

*Odtud přišlo slunce naše na poslední znamení, jenž jsou Ryby, **když** po tak snázných prácech, pro víru Krystovu podstoupených, ... (C1b)*

*Čtvrté znamení jest Rak, a to jest tak, **když** na něj slunce dokročí, ihned se zase spátkem vrátiti musí; ... (B4b)*

Dalším rozdělením, které jsme uvedli výše, je spojení spojky *když* a tzv. opěrného výrazu, který poukazuje na to, co již bylo někde uvedeno. Zde jsou to nejčastěji příslovce *tu*, *tu teprv*, *tehdy*, *hned*. Tyto věty časové se v textu vyskytují pouze v antepozici, tj. před větou řídicí:

*... zvláště, **když** hned za ni v patach na svém triumphalnim voze, to jasné, krásné a šťastné sluničko se lidskému zraku prezentiruje, **tu** **hned** v jistou veselost se změni ... (A2b)*

... *tehdy se slunce hrozně tmavým oblakem zastřelo, a jako v smutek se obleklo, tudy tento smrtedlný pád císaře Julia, celému světu oznámilo; když ale Julia potomek Augustus do Říma vcházel, tu chvíli se zase slunce tak podivně vyjasnilo, ...* (A3a)

Na to však, když se naše slunce, ..., vyjasněné se vyskytlo, a své učení, své kázání, svou horlivost jak sluneční paprsky rozhazovati počalo, tu teprv poznalo, ... (A4b)

... *přitáhl i s nimi svobodu a smělost k nepravostem, ano i všelikou naklonnost k marnostem, když ale z Říma do Medyolanu přišel, a tak na prosbu matky své Monyky svatého Ambrože kázacího poslouchal, hned nad tím ustrnul, ...* (A4b)

Páté znamení jest Lev, když na to znamení přijde slunce nebeské, tehdy svými paprskami, co ohnivými střelami na lidi dorážejice, ... (B4b)

Jako poslední zde uvádíme časové vedlejší věty uvozené spojkou *jakmile*. Žádné jiné spojovací výrazy ve větách, které řadíme k tomuto typu, jsme v textu nenalezli. Uvedené věty jsou v antepozici:

Jakmile pak na to ta krásná a milá Denice se vyskytne, a z svého šarlatového lože povstanouc široce a dalece svou jasnou spanilost rozvíjeti počne; (A2a – A2b)

Jakmile se naše slunce vyjasnilo, vždy sobě stejné zůstalo; ... (B1a)

B) Vyjádření ohraničeného trvání hlavního děje – věta vymezuje časový úsek, jímž se různě omezuje doba trvání děje druhé věty. Odpovídá na otázku *jak dlouho? za jakou dobu? na jakou dobu? dokdy?* (GREPL – KARLÍK, 1989)

Trvání děje věty hlavní se v časovém souvětí vymezuje trojím způsobem:

1. Vedlejší věta odpovídá na otázku, po jakou dobu trvá děj věty řídicí, tj. udává jeho časový rozsah.

Celá doba trvání hlavního děje se vyjadřuje tak, že se ve vedlejší větě uvede souběžně probíhající děj, na nějž je průběh hlavního děje vázán. V obou větách jsou slovesa nedokonavá a je v nich stejný čas. (BAUER – GREPL, 1980)

Pro vyjádření ohraničeného trvání děje se používají specializované spojky, jako je spojka *dokud*, nebo spojky, které specializované nejsou, jako je spojka *když*. Tento odstín se vyjadřuje pomocí kategorie vidu, jak již bylo uvedeno u předchozího typu. Věty, kde byly ve větě řídicí nalezena slovesa dokonavá a ve větě závislé slovesa

nedokonává, řadíme k tomuto typu. Taktéž sem patří i věty, kdy jsou v řídicí větě i ve větě závislé slovesa nedokonává. Je možné, že se jedná o zachycení určitého stavu.

U tohoto typu časových vět jsme našli pouze dva spojovací prostředky, a to spojky *když* a *dokud*. První uvádíme věty spojené spojkou *když*, za nimi následují věty spojené spojkou *dokud*. Všechny tyto věty stojí v postpozici k větě řídicí.

První tehdy znamení jest Skopec, neboližto Beránek; na tom znamení procházelo se naše slunce Augustyn, když na oltáři páně, Bohu otci nebeskému toho nejčistotnějšího bez poškrvny Beránka, Krysta Ježíše s největší pobožností obětoval, a co někdy skrz arcioťce Abrahama figurovano bylo, když na hoře Morea na místě svého milého Izáka, nalezeného mezi trním skopce, v zapalnou obět' obětoval, ... (B4a)

Na tom znamení bylo naše krásné slunce Augustyn, když v krátkým čase v svém vlastním příbytku dva řády, aneb řeholy jest fundiroval, ... (B4a)

... byl na tom znamení náš Augustyn, když na břehu mořském se procházeje speculiroval, a se vynasnažoval to nestíhlé tajemství Trojice svaté obsahnouti, ... (B4b)

Byl na tom znamení Augustinus, byl, když proti tej kacířskej chamradině tak povstával, a bouřil, ... (C1a)

Na tom znamení kráčelo naše slunce Augustinus, když v čistotě panenské se všemi nejináč než jako anjel s křehkými lidmi jest jednal, a zacházel, ... (C1a)

I na tom znamení procházel Augustyn, když slovo boží přednášejíc, a tisícere naučení jako z nádoby vyvolené hojně vylívajíc, v srdcích posluchačů tak znamenitě prospíval, ... (C1b)

V jediném případě se v tomto časovém odstínu vyskytuje spojka *dokud*. Tato věta časová stojí v antepozici:

Dokud truchlivá noc své vladařství provozuje, a své člověku nepříjemné mrákoty, jak nějaké smutkové opony vůkol a vůkol rozkláda, a zavěšuje, samá Natura se hrozi, ... (A2a)

V tomto souvětí je možná obojí interpretace, a to taková, že ho lze přiřadit jak k prostému časovému zařazení, tak i k vyjádření ohraničeného trvání hlavního děje. Věta stojí v postpozici k větě hlavní.

Druhé znamení jest Bejk, a ten k práci narozený jest, na tom znamení byl Augustyn, když tak vážné, tak divné, a tak mnohé knihy pracovitě sepsal, ... (B4a – B4b)

2. Vedlejší věta odpovídá na otázku, odkdy trvá děj věty řídicí, tj. vymezuje jeho začátek.

Začátek děje věty hlavní se vyjadřuje uvedením děje, po jehož uskutečnění může teprve hlavní děj nastat nebo platit. Je tedy na uskutečnění děje věty časově vázán. Užívá se tu vět se spojkou *co*, nejčastěji po výrazu *od té doby* ve větě hlavní. Sloveso je v nich nedokonavé podle toho, je-li začátek hlavního děje vázán na uskutečnění nebo jen započetí vedlejšího děje. (BAUER – GREPL, 1980)

Tento odstín byl nalezen ve třech souvětích a jako spojovací prostředek se zde objevuje podřadící spojka *jak*:

Však Augustyn, jak jednou šťastně vzešel, nikdy se nezastavil, ... (B1b)

... slyšte to: Augustyn tak stály byl, jak se jest jednou z mrákotin světa probral ... (B2a)

... že přistavše sobě raněji na vycházející sluničko očekávali, a jak vyšlo, s poníženou poklonou je ctíli, a vítali, ... (A2b)

3. Konečná mez děje věty hlavní se vyjadřuje uvedením děje, který jej přeruší nebo jinak ukončí. Trvání hlavního děje je tedy vázáno na dobu, dokud se neuskuteční děj vedlejší, ten je vzhledem k hlavnímu ději následný. V časové větě je obvyklé sloveso dokonavé. (BAUER – GREPL, 1980)

Nejčastěji se používá spojka *dokud* se souznačnou spojkou *pokud, pokavad* a se slovesem záporným. Tato spojení ale v textu nemáme. Nalezli jsme jedno souvětí, kde je jako spojovací prostředek *prve než*. Konečná mez děje věty hlavní je vyjádřena adordinační dvojicí vedlejších vět časových:

Velmi špatné světlo bylo jest v církvi Krystově, prve než se naše slunce vyskytlo, to jest prve než Augustyn viru pravou perem i usty zastavati počal, ... (A4a)

Nejčastější formální prostředek, kterým se vyjadřuje časová okolnost, je spojka *když*, kterou ale v textu v několika případech nacházíme i ve větách vedlejších, které je možné interpretovat jako vedlejší věty časové nebo podmínkové:

Zlatou a ohnivou barvu naleznete, když nesčíslné množství nejhorlivějších kazatelů jejichžto slovo jako pochodně shořelo, sobě spítovati budete. (C2a)

Duha sice to má, že když se na obloze vyskytne, nedlouho trvá, ... (C2b)

Duha ale naše, totiž kanovnická řehola, jak se jednou vyskytla, netratí se, ... (C2b)

V textu se vyskytuje také mnoho polovětných konstrukcí přechodníkových. V době baroka byly přechodníky součástí běžného jazyka, proto se jich také v našem textu vyskytuje velké množství. Z hlediska sémantického se jedná o spojení základního a průvodního děje, my je však budeme řadit k sémantické závislosti propozic, protože přechodníky přítomné vyjadřují současnost událostí a přechodníky minulé vyjadřují časovou následnost.

Přechodníková vazba je spojení přechodníku s jeho rozvíjejícími členy. Do věty se začleňuje ve funkci doplňku, protože vyjadřovaný děj je vždy ve vztahu k přísudku a zároveň k podmětu, který je činitelem přechodníkového děje. Přechodník vyjadřuje i časový vztah k hlavnímu ději. Pokud jde o děj současný, užíváme přechodníku přítomného od slovesa nedokonavého. Jde-li o děj předčasný (předcházející před přísudkovým dějem), užije se přechodníku minulého od dokonavého slovesa při dějích minulých. Při dějích budoucích se užívá přechodník přítomný od dokonavého slovesa, ale je zcela ojedinělý a vyskytuje se jen v odborné literatuře. (BAUER – GREPL, 1980)

Časová současnost vyjádřená přechodníkem přítomným se vyskytuje v textu v těchto případech:

... že zda se nejinač, než jakoby kdos v patach za tebou stojice již již rukami sáhal na tebe. (A2a)

... tu se zvěř divoká vyskytla, chci řícti: rozliční jedovatí kacířští bludové, očekávají, kdo by se opozdil, tu ďábel jako lev řvoucí obcházel, hledaje, koho by sežrati mohl. (A4a)

Vytěpili se tu kdes jeho někdejší kamaradi, řkouce: Augustýne, co myslíš? (B1b)

Já Augustýna spítujíc, pravím: ... (B2b)

Žalmista Páně sice vznešenost člověka sobě spítujíc takto praví: ... (B2b)

Po těchto znameních se prochází slunce nebeské přistupující z jednoho na druhé, ... (B4a)

... když na to znamení přijde slunce nebeské, tehdy svými paprskami, co ohnivými střelami na lidi dorážejíce, svou největší sílu ukazuje. (C1a)

... když v čistotě panenské se všemi nejinač než jako anjel s křehkými lidmi jest jednal, a zachazel, věda dobře, že slunce jest a má býti takové, ... (C1a)

... a všecku jedovatost jejich pravím pokáním usmrtil, a je potom v největší ošklivosti máje, teprv sezna, ... (C1b)

I na tom znamení procházel Augustyn, když slovo boží přednášejíc, a tisícere naučení jako z nádoby vyvolené hojně vylívajíc, ... (C1b)

Modrou barvu presentiruji ti všichni, kteří Boha vždy na mysli májice, ... (C2b)

... vždy svého tvorce a spůsobitele nejvyš respectirujice soli soli svému slunci se poddává, ... (C2b)

Byl Augustyn rovnajíc jej k anjelům, jak v čistotě tak v moudrosti, něco máličko nižší světlo menší, ale rovnajíc jej k lidem byl světlo větší, ... (B2b)

V tomto spojení najdeme přechodník přítomný vyjadřující časovou souběžnost, ale promítá se do něj i odstín podmínkový (pokud jej srovnáme s anděly, s lidmi) nebo také zřetelový (vzhledem k andělům, lidem).

Fialovou barvu ukazují tisícery světa tupitelové, kteří žádné světlé slávy sobě nevšímaje, všelike důstojenství od sebe udatně zavrhlí, ... (C2b)

V tomto souvětí se mezi přechodníkovou vazbou a následující větou objevuje odstín kauzální (nevšimli si slávy, neboť všelike důstojenství zavrhlí).

Osmé znamení jest Štír, o tom se praví: živ jsa, jiné usmrcuje; však mrtví jsouc, uzdravuje. (C1a)

Zde je patrný odstín podmínkový (pokud, jestliže jsou živí, usmrcuje, pokud mrtví, uzdravuje).

Přechodník přítomný může vyjadřovat i jiné časové významy než časovou současnost. V jedné přechodníkové konstrukci nalézáme projev předčasnosti, je ale vyjádřen přechodníkem přítomným:

... hned nad tím ustrnul, a jsa od něho pokřtěn, všechny své předešlé z světa vytažené jedovaté a jizlivé vlhkosti, totižto hříchy a nepravosti tak setřel, ... (A4b)

V jednom případě jsme identifikovali také polovětnou konstrukci s přechodníkem přítomným vyjadřující časovou následnost:

... a z svého šarlatového lože povstanouc široce a dalece svou jasnou spanilost rozvíjeti počne; ... (A2b)

V přechodníkových vazbách nalézáme také konstrukce vyjadřující předčasnost. Ve většině případů je vyjádřena přechodníkem minulým:

... i také jedovaté vlhkosti vytahuje, a přitáhše k sobě takové, je svým časem spolu setře ... (A4b)

... že přistavše sobě raněji na vycházející sluničko očekávali, ... (A2b)

... kterýžto uděliv mně křtu svatého, ne k smrti, ale od smrti k životu mně jest přenesl. (B1b)

Byl na Váze Augustyn, byl, když znamenav, že umění bez pobožnosti, u Boha v vážnosti jakožto marné, prázdné, jalové a neplatné; ... (C1a)

... ale však nalezše tu dva sloupy Herkulesové s napisem: non plus ultra, stuj a dále se nepouštěj, všechny své concepti spatkem obratiti přinucen byl. (B4b)

V tomto spojení je patrný odstín podmínkový (protože tu našel dva sloupy..., byl nucen vrátit se).

4.1.2.2 Souvislosti typu kauzálního (v širším smyslu)

Kauzalita je kategorie lidského myšlení postihující jistou třídu vztahů z rozsáhlé oblasti vzájemné souvislosti mezi jevy. Jde o vztahy jednostranné závislosti mezi fyzickými jevy, z nichž jeden se jeví jako příčina, druhý jako následek (nebo účinek) této příčiny.

Základním vyjádřením tohoto typu je hypotaktické spojení s vedlejší větou příčinnou, podmínkovou, přípustkovou a účelovou. Některé vztahy sémantické závislosti se v češtině tradičně vyjadřují paratakticky, a i v našem textu jsme narazili na důsledkový a důvodový vztah. Ve školních učebnicích se vztah důvodový a důsledkový řadí ke koordinačním vztahům, ale zde je zařadíme k sémantické závislosti, k typu kauzálnímu v širším smyslu.

Při různých modifikacích základní kauzální souvislosti se připojují další významové rysy, různým způsobem tyto souvislosti specifikující. Vznikají tak vztahy podmínkové, účelové a přípustkové. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Mezipropoziční kauzální souvislosti se tedy projevují jako tyto mezivětné vztahy:

1. kauzální spojení v užším smyslu,
2. vztah podmínkový,
3. vztah přípustkový,
4. vztah účelový.

4.1.2.2.1 Vztahy kauzální v užším smyslu - kauzální souvislost faktů obou propozic je nazírána z hlediska faktu jevícího se jako příčina / důvod.

Hypotakticky se takto pojatý příčinný vztah vyjadřuje souvětím s vedlejší větou příčinnou. Základní spojkou je *protože*. Další spojky s ní funkčně ekvivalentní jsou odstíněny stylisticky: *poněvadž* je mírně knižní, *jelikož* a *ježto* jsou zcela knižní. Příčinné věty mohou být uvozeny spojkou *že*. Je to spojka polyfunkční, a sama tedy nevyjadřuje příčinný vztah dost výrazně. Proto se užívá tehdy, jestliže je v hlavní větě užito nějakého odkazovacího výrazu, který příčinný vztah naznačuje. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Spojovacím prostředkem vyjadřujícím kauzalitu je v našem textu podřadicí spojka *poněvadž*, v textu ji najdeme ve dvou případech. Dále je v jednom souvětí příčina vyjádřena spojkou *že* a v jednom spojkou *když*:

Poněvadž tedy tento přítomný den to sebou přináší, že slunce s Augustynem, a Augustyn s sluncem symbolizirovati sobě oblibuje, já LL. VV. to nejjasnější na obloze církve Krystově vystavené slunce Augustyna prstem ukážu, ... (A3b)

A poněvadž jim víra pravá, jenž se nazývá svíce v temnostech svítící, nesvítila, hrozná pád skusiti museli. (A4a)

Však po tom po všem, že je dostatečně vyskoumati nemohou, chtěj neb nechtěj, přiznat se musejí. (A3b)

... ale však proti Augustynovi všichni byli paulo minus, neb těchto všech ctností a dokonalostí pravý svazek byl jediný Augustinus, když i vejmluvnost Antonia, i moudrost Justina, i horlivost Bernardina, i přisnost Celestina, i udatnost Marcellina, i trpělivost Cyrina, i láska Faustina, i štědrost Martina, i osvícenost Longina, i vostrážilost Konstantina nachazela se u jednoho svatosvatého Augustyna. (B3a)

Vztah důvodový se v češtině realizuje **paratakticky**. Je to spojení vět, v němž druhá věta objasňuje, proč nastal nebo platí děj věty první. Vyjadřuje buď skutečnou příčinu, která vyvolala děj první věty, anebo pouhou motivaci, vysvětlení obsahu první věty. V obou případech ale jde o spojení koordinací – druhá věta se nepodřizuje první. Tím se liší od podřadného souvětí příčinného a důvodového. (BAUER – GREPL, 1980)

Nejdůležitějším prostředkem k vyjádření důvodového vztahu je spojka *neboť*. Věta jí připojená může vyjadřovat skutečnou příčinu děje první věty i pouhé vysvětlení

jejího obsahu. Vedle *nebot'* se ojediněle objevuje jako archaismus pouhé *nebo*, *neb*. (BAUER – GREPL, 1980)

Důvodový vztah byl nalezen v těchto souvětích, v nichž jako nejčastější spojovací výraz funguje souřadící spojka *nebot'*, dále je ve dvou případech použita archaická spojka *neb* a v jednom případě *nebo*:

*Velební páni kanonici! této Rožmberské, od pul čtvrtá sta let zde fundirované kanonije duchovní spolu oudove, spolu s svou vysoce důstojnou hlavou, radujte se! **nebot'** dnes, první den po sobotě, jenž jest den nedělní, to nejjasnější sluničko vychází, ... (A2b)*

*... Augustyn ale od samého Boha spolu s člověka Krysta Ježíše, **nebot'** jak svědčí Lancillus in vita Augustini, ukázal se syn boží Augustýnovi v spůsobu jednoho poutníka, ... (B3b)*

*O nejjasnější slunce církve Krystově Augustine! jehož my dnes tak divně se stkvoucího vidíme, ukaž dnes svou moc nad námi, **nebot'** ejhle, snad někteří z nás před Bohem skrze hřích jsou usmrceni, ... (C3a)*

*... ale však proti Augustynovi všichni byli paulo minus, **neb** těchto všech ctností a dokonalostí pravý svazek byl jediný Augustinus, ... (B3a)*

*Co jest vám, a jak jest vám Manychejští a jiní budníci: ach horko, ach mdlo, až se potíme! praví oni, **neb** tisíc šípů ohnivých na nás vyhazuje to roznícené slunce Augustinus. (C1a)*

*Byl Augustyn, rovnajíc jej k anjelům, jak v čistotě tak v moudrosti, něco máličko nižší, světlo menší, ale rovnajíc jej k lidem byl světlo větší, **nebo** jako jiné hvězdy svou jasnost od slunce dosahují, tak jinší učitelové svou moudrost od jednoho Augustyna dostávali. (B2b)*

V jednom případě je spojka *nebot'* použita jako konektor dvou souvětí:

*Velební páni kanonici! této Rožmberské, od pul čtvrtá sta let zde fundirované kanonije duchovní spolu oudove, spolu s svou vysoce důstojnou hlavou, radujte se! **nebot'** dnes, první den po sobotě, jenž jest den nedělní, to nejjasnější sluničko vychází, ne tak k podívání, jako k podivení, ne tak k rozvažení, jako k potěšení Vašemu skrze svou vejroční slávnost se vyskytuje, a Vám favorizuje, totižto arcí otec Vas biskup hypponenský, veliký Aurelius Augustinus. **Nebot'**, co jest dnes, jest den nedělní, jenž se nazývá, den slunce. (B1a)*

V tomto souvětí se nalézá vztah důvodový vyjádřený souřadící spojkou *a*:

... rozkázal Augustus svůj obraz slunečnými paprskami ozdobiti, **a** sám chtěl Frater solis, Bratr slunce jmenován býti. (A3a)

Vztahy mezi těmito větnými propozicemi můžeme interpretovat také jako kauzální vyjádřený asyndeticky:

Neplač neplač nenaříkej Augustine, přijde čas, když tvé kající slzy tak setřené, tobě budou prospěšné, a když tím více láskou boží roznicen budeš, zármutek tvůj v radost se obrátí. (B1a)

Než, to co znamenám: zdaliž se mně můj zrak mění: aneb oči od slunečného blesku pocházejí: vidím duhu překrásnou, ano dvě sobě podobné od našeho nejjasnějšího slunce Augustýna způsobené. (C2a; oči od slunečného blesku pocházejí, neboť vidím duhu...).

Ovidius praví: hleď k slunci, najdeš znamení, ... (A3a; hleď k slunci, neboť tam najdeš znamení,...)

Mezi kauzální vztahy zařadíme také vztah důsledkový vyjádřený paratakticky.

Souvětí důsledkové je spojení vět, v němž druhá věta vyjadřuje, co vyplývá z celého děje první věty jako jeho následek (děj první věty působí to, co se říká ve větě druhé), anebo co vyplývá z obsahu první věty jako logický závěr (platí to, co se říká v první větě, a tedy platí i to, co říká druhá věta. Přitom se první větě nepodřizuje, nýbrž je s ní souřadná. Někdy proniká důsledkový vztah jen slabě a blíží se ke vztahu slučovacímu, jindy je velice výrazný a blíží se vztahu účinkovému. (BAUER – GREPL, 1980)

Základními výrazovými prostředky důsledkového vztahu jsou příslovce *proto* a *tak*, *tedy*, hovorově *teda*, *tož*, knižní *tudiž*. Plní buď samy funkci spojky nebo se kladou po spojce *a*, před níž se klade pravidelně čárka.

Důsledkový vztah mezi větami, které jsou spojeny příslovci:

Den tvůj jest dnes svatosvatý Augustyne, den slunce den radosti a plesání, den jasnosti k spitovani, protož tedy gaudete, veselte se. (A3a)

... **tehdy se slunce hrozně tmavým oblakem zastřelo, a jako smutek obleklo, tudý tento smrtný pád císaře Julia, celému světu oznámilo; ...** (A3a)

Důsledkový vztah mezi větnými propozicemi, které jsou spojeny spojkou *a* a příslovcem:

Věc ta, nad kterou se všichni ne jen idiote, aneb sprostáci, ale i filosofové, a hvězdáři diviti musejí, jest slunce ono nebeské, mezi hvězdami nejdivnější, mezi planetami nejhlavnější, a protož někteří je jmenují okem nebeské oblohy, ... (A3b)

Slunce jsem já, a protož s nimi toliko planetami těšit se musím. (B1b)

Vytáhl jest, a k sobě přitáhl Augustyn, z manychejského učení bludy právě jedovaté, přitáhl i s nimi svobodu a smělost k nepravostem, ano i všelikou naklonnost k marnostem, když ale z Říma do Medyolanu přišel, a tak na prosbu matky své Monyky svatého Ambrože kázacího poslouchal, ... (A4b)

Tento vztah se také může vyjadřovat hypotakticky vztažným zájmenem *což*:

A ten anjelský učitel svatý Tomáš Aquinský, od Augustýna své moudrosti nabíval, čemuž na znamení jest se jasné slunce na jeho prsech ukázalo, ... (B2b)

V jednom případě se v textu nachází i asyndetické spojení důsledkového vztahu:

Slunce jsem, praví Augustyn, s myma toliko planetami, a ne s nějakými světaky těšit se musím. (B2a; slunce jsem, a proto, tudíž, s myma toliko planetami...).

Důsledkový vztah se v textu vyskytuje i nadvětně v textových spojeních.

Spojovací výraz *odtud* odkazuje na předchozí souvětí:

Jakmile pak na to ta krásná a milá Denice se vyskytne, a z svého šarlatového lože povstanouc široce a dalece svou jasnou spanilost rozvijeti počne; zvláště, když hned za ni v patach na svém triumphálním voze, to jasné, krásné a šťastné sluničko se lidskému zraku prezentiruje, tu hned truchlivost v jistou veselost se změni temnost pomine, jasnost nastane, a co jen se nachází živého na zemi aneb v povětří všechno se těši, a jakoby znova zrozené bylo, s člověkem se to raduje, a veseli, pravil někdy král nejmoudřejší: ach! jak milé jest světlo, a jak libé jest očim viděti slunce. Odtud mezi Peršany, poněkud bez hany, byval ten obyčej, že přivstavše sobě raněji na vycházející sluničko očekávali, a jak vyšlo, s poníženou poklonou je ctili, a vítali, jak píše Herodotus. (A2a – A2b)

4.1.2.2.2 Vztah podmínkový – mezi dvěma fakty odpovídajícími propozicím ve vztahu podmínkovém existuje taková závislost, že realizace faktu propozice ve větě nadřazené je možná, byl-li realizován též fakt propozice věty podřazené. Tento fakt tedy představuje podmínku a věta vedlejší se proto nazývá podmínková. Formálně se podmínka rozděluje na reálnou a nereálnou (hypotetickou). Reálná podmínka buď byla uskutečněna, nebo je možná, uskutečnitelná. Nereálná, hypotetická podmínka je buď neuskutečnitelná, nebo neuskutečněna. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Reálná podmínka možná se hypotakticky vyjadřuje indikativní formou slovesnou a podmínkovými spojkami *–li, jestliže, jestli, když, jak*, kondicionálovou formou slovesnou a spojkou *kdyby*.

V textu se realizuje spojkou *jestli* a *–li, jak*:

*Necht' čte, komu se líbí, jeho přepodivné knihy Consessionum Soliloquiorum, & c. a bude div, **jestli** mu před tímto sluncem oči nepojdou, bude div **nebudeli** slzeti.* (B1a)

... ***jak** se jednou vyskytla, netratí se, ...* (C2b) V tomto souvětí je možná dvojitá interpretace: spojka *jak* může uvozovat vedlejší větu podmínkovou nebo časovou: pokud se vyskytla, netratí se, nebo když se jednou vyskytla, netratí se.

Nereálná podmínka se hypotakticky vyjadřuje kondicionálem minulým i přítomným a spojkou *kdyby*. V nadřazené větě bývá zpravidla též kondicionál.

Nereálná podmínka byla nalezena v těchto souvětích:

*Aneb **kdyby** jej tak hojné slzy vylevajících byl spatřil, byl by byl máloval srdce jeho upěnlivé na oltáři pod mlejnským kamenem položené s připisem: ...* (B1a)

*Mnoho bych já o jeho pokoře zde mněl mluvit, **kdybych** nevěděl, že se jeho velikost mou maličností volně dá contentirovati.* (B3b)

*Mám za to, **kdyby** tenkrát jeden neb druhý academicus při Augustynovem křtění byl přítomný, že by byl maloval slunce z moře vycházející s napisem tímto: ...* (B1a)

Vedle formy hypotaktické se podmínkový vztah vyjadřuje též paratakticky nebo asyndeticky, jako v tomto souvětí:

*Dejte sobě tyto planety čisti, **a** nepobloudíte nikdy.* (B2a)

4.1.2.2.3 Vztah přípustkový – přípustkou rozumíme okolnost, navzdory níž platí nějaký děj či stav. Fakt propozice jedné věty (nadřazené) je prezentován jako něco neočekávaného vzhledem k faktu propozice věty druhé (podřazené), přičemž tato nečekanost, překvapivost plyne z toho, že podle běžné zkušenosti by fakt věty podřazené měl vést k opaku faktu věty nadřazené. Základním sémantickým rysem přípustky je tedy rozpor, chápaný jako nerealizování očekávané kauzální souvislosti, a tedy meziprozodické závislosti. Proto bývá přípustkové souvětí většinou hypotaktické.

Spojovacími prostředky jsou nejčastěji spojky *ačkoli, přestože, třebaže, ač, třeba, jakkoli, i když*. Knižní až archaické jsou věty s *byť* (*i*) a indikativem slovesa. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Přípustková příslovečná věta se v textu vyskytuje v těchto případech:

... *a co tak při něm obzvláštního se vynachází, k pobožnému spitování, ač tupým jazykem mým vyjevím, a oznámím, etc. etc.* (A3b)

... *že slunce jest a má býti takové, byť všechny louže a neřády pozemské prošlo, však předce ani sebe, ani jiné nikdy neposkvvrňuje.* (C1a)

V tomto druhém souvětí je kromě významu přípustkového i význam podmínkový. Mluvnice češtiny 3 tento typ spojení nazývá podmínkově přípustkový. (Mluvnice češtiny 3, 1987; 492)

4.1.2.2.4 Vztah účelový – Na základní kauzálně-následkový vztah se navrstvuje sémantický rys účelnosti, zaměřenosti k nějakému cíli. (GREPL – KARLÍK, 1989)

Účel je cílově orientovaná kauzální souvislost. Tento vztah lze odvodit ze vztahu příčinného začleněním lidského momentu zaměřenosti k cíli. Protože si osoba x přeje uskutečnit fakt f_2 , musí být realizován fakt f_1 , přitom f_1 představuje účel. V účelovém vztahu jsou tedy obsahy dvou vět tehdy, jestliže jedna z nich vyjadřuje cíl záměrné činnosti vyjádřené v druhé. Věta vyjadřující cíl je věta účelová. Zpravidla bývá uvozena spojkou *aby*. Může být vyjádřena také asyndeticky a paratakticky. Předpokládá, že z obsahu vyplyne zaměření k cíli v druhé větě. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Jako souřadně spojené se v textu nacházejí vedlejší věty příslovečné účelové. Realizují se podřadící spojkou *aby*:

Ach pusť, pusť paprsek své dobrotivosti na nás na všechny, aby mrtví skrze milost boží zase obživi, zatvrzení aby tvou milosti se setřely, vlašní ale tvou jasností aby se v pravou lítost, a slzy rozplynuly, a všickni své napravení tvému mocnému před Bohem orodování připsaly. (C3a)

... tu ďábel jako lev řvoucí obcházel, hledaje koho by sežrati mohl. (A4a)

V tomto spojení je možná dvojí interpretace, a to: za jakým účelem tam ďábel obcházel? Hledal, koho by mohl sežrat. Je možno na toto souvětí nahlížet i jinak: ďábel tam obcházel, neboť (protože) hledal, koho by mohl sežrat.

4.1.2.3 Spojení rázu způsobového

Spojení způsobové vyjadřuje především význam vlastního způsobu, k němu se přimyká význam prostředku a průvodní okolnost, volněji i zřetel, omezená a subjektivní platnost děje a výjimka. K tomuto spojení zařazujeme i určení míry. Způsob je charakterizování kvality děje nebo vlastnosti, míra je charakteristika kvantitativní.

Způsobové spojení vět se dělí tedy na spojení:

1. vlastního způsobu,
  2. měrové,
  3. okolnostní,
  4. prostředkové,
- dále se k způsobovým vztahům volně připojuje
5. vyjádření omezené nebo subjektivní platnosti děje,
  6. výjimka.
  7. nepravá mezipropoziční závislost (věty zřetelově vymežovací, věty navozující téma výpovědi). (Mluvnice češtiny 3, 1987)

4.1.2.3.1 Způsob – fakty odpovídající dvěma propozicím jsou na sobě závislé tak, že jeden představuje způsob realizace druhého. Mezipropoziční sémantická závislost způsobová se vyjadřuje zpravidla hypotaktickým spojením vět. Větně se způsob vyjadřuje buď přímo, nebo přirovnáním. (Mluvnice češtiny 3, 1987). Spojovací prostředky jsou *jak, jak – tak, že, tak – že, tím – že, tak – aby, jako by, jako kdyby, jako když, jako*. Výjimečně a stylisticky příznakové je asyndetické nebo parataktické vyjádření.

V našem textu se příslovečné způsobové věty realizují podřadící spojkou *jako by* (ve třech souvětích) a spojkou *že* (ve dvou případech) a nacházejí se v těchto větách:

... a co jen se nachází živého na zemi aneb v povětří všechno se těší, a jako by znova zrozené bylo, s člověkem se to raduje, a veselí. (A2b)

A ten anjelský učitel svatý Tomáš Aquinský od Augustýna své moudrosti nabíval, čemuž na znamení jest se jasné slunce na jeho prsech ukázalo, jakoby on své umění našemu osvícenému slunci byl připisoval, dle onoho přísloví: Umění Tomáše, jest celé Augustinove. (B3a)

Jedenácté znamení jest Vodnář: a toto malují, jakoby z jisté nádoby vodu hojně vylíval. (C1b)

... a jsa od něho pokřtěn, všechny své předešlé z světa vytažené jedovaté a jizlivé vlhkosti, totižto hříchy a nepravosti tak setřel, že je v samou spasitelnou vláhu slz kajících přepodivně obrátil, a resolviroval. (A4b)

... nestálo slunce naše, a zem neběžela, ale raději slunce v takové čerstvosti postavené bylo, že svět jenom musel státi, a jeho čerstvosti se diviti. (B2b)

4.1.2.3.2 Míra a intenzita – je-li mezi fakty dvou propozic sémantická závislost kvantitativní, jde o souvětí měrové. K větám vyjadřujícím míru (kvantitu, množství děje nebo vlastnosti) se druží věty vyjadřující intenzitu (stupeň síly děje nebo vlastnosti). Intenzitní význam je spojovacím článkem mezi mírou a vlastním způsobem. Měrová vedlejší věta v hypotaktickém spojení vyjadřuje míru nebo intenzitu děje nebo vlastnosti ve větě nadřazené. Asyndeticky se vyjadřuje míra častěji jen v projevech mluvených. Míra a intenzita se vyjadřují přímo, nebo srovnáním. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Nejběžnější jsou vztahné měrové věty s nesklonným *co*, které vyjadřují obyčejně velkou nebo maximální intenzitu nebo míru. Dále jsou to spojení *jen (tak) – co, tolik – kolik, tak – jak, tolik – co, o to + komparativ – že, čím – tím, tak – že*.

V našem textu jsou příslovečné věty měrové realizovány spojovacími prostředky *tak – že* (v pěti případech), *takový – že* v jednom souvětí a *čím – tím* také v jednom případě:

... tu chvíli se zase slunce **tak** podivně vyjasnilo, neobyčejným bleskem ozdobene, že v pochybnosti zůstalo, zdaliž slunce s slavným Augustem, čili Augustus s jasným sluncem symboliziruje, ... (A3a)

Byl na tom znamení Augustinus, byl, kdy proti tej kacírskéj chamradině **tak** povstával a bouřil, že jsou se před nim **tak** měli jako vosk před tváří ohně. (C1a)

I na tom znamení procházel Augustyn, když slovo boží přednášejíc, a tisícere naučení jako z nádoby vyvolené hojně vylivajíc, v srdcích posluchačů **tak** znamenitě prospíval, že jeden každý řícti mohl: Pavel štípil, Augustyn zaléval, zrost ale sám Bůh dal. (C1b)

... když do té pekelné hlůzy do Ariamu, Donatistu, Pelagianu, etc. **tak** hmotně dorážel, že jim jejich rohy srazil, a je na hlavu porazil. (C1b)

... *když tak vážné, tak divné, a tak mnohé knihy pracovitě sepsal, že dle svědectví svatého Tomáše a Villa nova, člověku ani celý život jeho čas k přečtení jich by nepostačoval.* (B4a – B4b)

... *a takový strach srdce lidské ujima, že se zda nejinač, ...* (A2a)

Však, čím byl větší před Bohem, tím byl menší a pokornější v srdci svém. (B3b)

V tomto souvětí je kromě významu míry možné interpretovat také význam zřetelový:

... *že byl byl maloval slunce z moře vycházející s napsím tímto: čistější se zde vyjevil, více nežli prve byl.* (B1a)

4.1.2.3.3 Průvodní okolnost – spojení s větami vyjadřujícími průvodní okolnost jsou blízka spojením s větami způsobovými, ale nevyjadřují kvalitu děje, ale vnější okolnost doprovázející děj / stav, a to průvodní okolnost negativní, tj. děj / stav, který sice mohl podle očekávání nastat, ale nenastal.

Nejčastěji se průvodní okolnost vyjadřuje hypotakticky, formou věty uvozené spojkou *aniž*. Tato věta může stát v postpozici, ale i v antepozici a interpozici.

Paratakticky a asyndeticky mohou být vyjádřeny tehdy, jestliže výrazně vyjadřují svým obsahem negativní okolnost. Věta je záporná a obsahuje příslovce *přítom*. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

V textu jsme žádná takováto spojení větných propozic nenalezli.

4.1.2.3.4 Prostředek – jako prostředek v souvětí chápeme buď děj, pomocí něhož se uskutečňuje jiný děj, tedy prostředek jakožto nástroj k dosažení jistého cíle, nebo který je pomůckou, příznakem, podle něhož něco poznáváme, hodnotíme, podle něhož postupujeme v činnosti apod., tedy měřítko.

Podřazené věty nástrojové bývají uvozeny spojením odkazovacího výrazu *tím* s hypotaktickou spojkou *že*. Vedlejší věty prostředkové mající význam měřítka jsou uvozeny předložkovým odkazovacím výrazem *podle toho* a hypotaktickými spojkami *že* nebo *jak*. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Stejně jako u předchozího typu žádná spojení vedlejších vět prostředkových nebyla nalezena.

4.1.2.3.5 Vyjádření omezené nebo subjektivní platnosti děje / stavu – obsah nadřazené věty platí s omezením vyjádřeným větou podřazenou, uvozenou spojkou *pokud*. Nebo je platnost obsahu věty nadřazené vázána na to, co mluvčí nebo jiné osoby o něm vědí. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Tento vztah mezipropoziční sémantické závislosti v textu také nebyl nalezen.

4.1.2.3.6 Výjimka – souvětňá spojení s větou výjmkovou, stávající v postpozici, jsou projevem sémantické závislosti propozic, jen pokud tato věta vyjadřuje výjimku jako okolnost. Jde o jedinou okolnost, za níž by platil děj, který se v nadřazené větě popírá, nebo by neplatil děj, který se v nadřazené větě tvrdí. Výjmkové věty jsou uvozeny hypotaktickými spojkami *ledaže, leda, leč*, po nichž následuje kondicionál. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Ani tento typ mezipropoziční sémantické závislosti v textu nebyl identifikován.

4.1.2.3.7 Nepravá mezipropoziční závislost – rozděluje se na dvě části:

A) Věty zřetelově vymežovací – tyto podřazené věty vyjadřují fakt, vzhledem k němuž je relativizována platnost obsahu věty nadřazené. Nejčastěji zřetelová věta vymežuje jistou oblast nebo stránku, o níž platí predikát věty nadřazené. Jde tu o příslovečné určení zřetele. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

B) Věty navozující téma výpovědi – tyto věty mají ustálenou podobu: *co se týče, pokud se týče, pokud jde o* + substantivní výraz platnosti tématu výpovědi, k němuž příslušné réma je vyjádřeno větou nadřazenou. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Žádné vyloženě výrazné vyjádření věty tohoto typu jsme v textu neobjevili.

4.2 Inkorporace propozice do propozice jiné

Inkorporací se rozumí takový jev, že jedna propozice (začleněná) je součástí jiné propozice jako sémantická entita obsazující některou její jednotlivou pozici, zpravidla jako participant jejího intenčního a valenčního pole. Na rozdíl od mezipropoziční sémantické závislosti jde o vztah vnitropoziční, těsnější. Inkorporovaná entita je realizována větňě, nebo nominalizací věty. Větná realizace je buď alternativou, tj. inkorporovaná propozice může být vyjádřena větňě, nebo nevětně, anebo je větná realizace jediné možná. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Souvětné spojení, v němž jedna věta představuje realizaci inkorporované propozice, není strukturou založenou na mezipropozičních vztazích externích, ale jde o strukturu komplexní a hierarchickou, v níž propozice nejsou na stejné rovině, nýbrž jedna zahrnuje druhou. Větné propozice inkorporované:

1. **enunciativní** – představuje ji podřazená **věta obsahová**,
2. **popisně jmenovací**. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

4.2.1 Věty obsahové vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí jen obecně nazváno, označeno (nejčastěji slovesem nebo dějovým jménem), nebo co se v ní hodnotí (různými predikativními adjektivy nebo příslovci). Jsou bezprostředně závislé na slovech, jejichž obsah konkretizují a rozvádějí. Jsou jejich nutným doplněním a lze přímo říci, že jsou jimi řízeny. Jednotlivá slova si v souvislosti se svým věcným významem vyžadují ten nebo onen typ obsahové věty. Například slovesa a jména s významem mluvení, myšlení, zdání, smyslových vjemů, si žádají obsahovou větu oznamovací, většinou se spojkou *že*. Slovesa a jména vyjadřující otázku, nedostatek znalosti, výzvu ke sdělení, si žádají obsahovou větu žádací, většinou se spojkou *aby*. Slovesa a jména vyjadřující otázku, nedostatek znalosti, výzvu ke sdělení si žádají obsahovou větu tázací. Obsahové věty jsou vlastně závislé věty oznamovací, tázací a žádací. (BAUER – GREPL, 1980)

V souvětí jsou realizovány jako vedlejší věty podmětne a předmětne.

A) Obsahové věty oznamovací – jsou to věty, které vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí označeno jako sdělení, smyslový vjem, myšlenka, domněnka, událost, nebo co se ve větě řídicí hodnotí. Jako samostatné by měly platnost oznamovací. (BAUER – GREPL, 1980)

Obsahové oznamovací věty se připojují asyndeticky nebo podřadicími spojkami. Ve větě řídicí se na ně někdy odkazuje zájmenem ukazovacím *to*. Základní spojkou, kterou lze užít téměř ve všech případech, je spojka *že*. Vedle ní existují i prostředky jiné, jejichž užití je vázáno na speciální podmínky nebo které jsou významově specializovány.

Věta obsahová stojí obvykle za svou větou řídicí. Vyplývá to z toho, že zpravidla přináší něco závažnějšího, co má v souvětí povahu jádra sdělení. (BAUER, - GREPL, 1980)

Obsahové věty oznamovací realizované jako věty **předmětné** se v textu realizují nejčastěji spojkou *že*:

... a protože někteří je jmenují okem nebeské oblohy, jiní praví, že jest otec světla: jiní že jest správce tisícerych hvězdiček: jiní, přichránitel všech život majících: jiní praví, že jest jasná lampa před trůnem božské velebnosti zavěšená: jiní že jest: Divadlo světa, anjelům, i lidem, ... (A3b)

Z čehož znamenati jest, že první tři dnové velmi špatné světlo míti museli. (A4a)

... všickni to zname, a víme, že taková jest tvá osvícenost, ... (A3b)

Mám za to, ..., že by byl maloval slunce z moře vycházející s napisem tímto: ... (B1a)

... kladl on, že by slunce bylo celehého světa centrum, aneb punkt prostředni, a že by okolo něho svůj běh kolovaly planety, ano i tato koule zemská. (B2a)

Jednosvorně smejšlíme, že okolo celého světa, aneb celé země slunce obházi, ... (B2a)

... když v čistotě panenské se všemi nejináč než jako anjel s křehkými lidmi jest jednal, a zacházel, věda dobře, že slunce jest a má býti takové, ... (C1a)

Byl na Váze Augustyn, byl, když znamenav, že umění bez pobožnosti, v Boha není v vážnosti, jakožto marné, prázdné, jalové a neplatné; ... (C1a)

Duha sice to má, že když se na obloze vyskytne, nedlouho trvá, brzo se stratí; ... (C2b)

Mnoho bych já o jeho pokoře zde mněl mluvili, kdybych nevěděl, že se jeho velikost mou maličností volně dá contentirovati. (B3b)

... že se zda nejináč, než jakoby kdos v pátech za tebou stojice již již rukami sáhal na tebe. (A2a)

Dále se tyto věty připojují spojkou *jak*, v tomto textu se vyskytuje jednou:
... *teprv seznal, jak pravdivě řečeno jest*: ... (C1b)

V textu se také nalézají obsahové věty oznamovací realizované předmětnými vedlejšími větami v přímé řeči, jako textová spojení:

Ovidius praví: hled' k slunci, najdeš znamení, ... (A3a)

Řeknu já: Velmi špatné světlo bylo jest v cirkvi Krystově, ... (A4a)

Povím zjevněji; má tu vlastnost slunce nebeské na sobě, ... (A4b)

Slunce jsem, praví Augustyn, s myma toliko planetami, a ne s nejakými světaky těšit se musim. (B2a)

Já Augustýna spítujíc, pravím: nestálo slunce naše, a zem neběžela, ... (B2b)

Žalmista páně sice vznešenost člověka sobě spítujíc takto praví: cti a slávou jsi o Bože, člověka korunoval, ... (B2b)

... *že jeden každý řícti mohl: Pavel štípil, Augustyn zaléval, zrost ale sám Bůh dal*. (C1b)

... *co tobě Ecclesiasticus radí: Pohled' na duhu, a pochval toho*, ... (C2b)

Jako zvláštní spojení fungují souvětí, kdy věta uvozovací patří k oběma částem textu, té, která je před ním, i té, která po větě uvozovací následuje.

Znamení stálosti jest slunce; tak Pismo dí: Člověk smyslný to moudrosti, zůstává, jako slunce, ... (B1a)

Obsahové věty oznamovací jsou realizovány také jako vedlejší věty **podmětné**, v našem textu v jednom případě s podřadicí spojkou *jak*:

... *tu teprv se poznalo, jak pravdivé jest*, ... (A4b)

B) Obsahové věty tázací – jsou to věty, které vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí označeno jako otázka, výzva k odpovědi, nedostatek vědomostí o něčem. Jako věty samostatné by měly povahu tázací, jsou to závislé otázky. Jako vedlejší věty ztrácejí tázací intonaci a jejich smysl je vyjadřován jednak tázacím slovem (částicí, zájmenem nebo příslovcem), kterým je obsahová věta tázací vždy uvozena a zároveň připojena k své větě řídicí lexikálním významem tohoto výrazu ve větě řídicí, jehož obsah závislá otázka vyjadřuje. (BAUER – GREPL, 1980)

Podle povahy a syntaktické funkce příslušného výrazu ve větě řídicí plní obsahové věty tázací funkci vět předmětných, přívlastkových, nebo podmětných.

Stejně jako samostatné otázky se rozdělují na zjišťovací a doplňovací:

- **zjišťovací** - jsou to otázky, v nichž se ptáme na platnost nějakého obsahu, žádáme o jeho potvrzení nebo popření. Vytvářejí souvětí s větou, která informuje o tom, kdo a za jakých okolností otázku klade. Na rozdíl od samostatných zjišťovacích otázek musí v nich být vždy tázací částice, která vyjadřuje jejich tázací ráz a zároveň je připojuje k větě řídicí. Užívá se částic *–li, zda, zdali, jestli*. (BAUER – GREPL, 1980)

V textu byly nalezena jedna obsahová věta tázací, realizovaná jako vedlejší věta **podmětná**:

... že v pochybnosti zůstalo, **zdalež** slunce s slavným Augustem, čili Augustus s jasným sluncem symbolizuje, ... (A3a)

- **doplňovací** – jsou to otázky, kterými se ptáme na některý větný člen, abychom tak doplnili svou znalost nějakého děje nebo jevu. Proto vždy obsahují tázací zájmeno, nebo příslovce, kterým se na příslušný člen můžeme zeptat: *kdo, co, či, který, jaký; jak, kde, kam, kudy, odkud, kdy, odekdy, proč, kolik*, apod. V souvětí se spojují s větou, která naznačuje prvotní situaci: kdo a za jakých okolností otázku položil. Tázací zájmena a příslovce zastupují větný člen, na který se ptáme, ale zároveň se stávají vyjádřením vztahu mezi větami. Protože jde o věty vedlejší, podřizují se větě řídicí v užití osoby, času a způsobu. (BAUER – GREPL, 1980)

Doplňovací obsahové věty tázací jsou v textu častějším jevem. V textu jsou realizovány jako vedlejší věty **předmětné**:

Nyní povězte, co jest Augustinus? (B2b)

Nyní, ptaš se, kdo to činí: kdo to působí: ... (B1a)

C) Obsahové věty žádací – jsou to věty, které vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí obecně označeno jako rozkaz, výzva, varování, zákaz, prosba, obava, přání, záměr, apod. Jako věty samostatné by to byly věty práci nebo rozkazovací, vyjadřují závislou formou rozkaz nebo přání. Obsahová věta žádací se své větě řídicí podřizuje v užití osoby a způsobu. Kondicionál je protějškem imperativu samostatných vět. Nejobvyklejší jsou obsahové věty žádací s *aby*. Protože jde o děj žádoucí, který se má z hlediska situace teprve uskutečnit, je tu běžný jen kondicionál přítomný. Podle syntaktické povahy a funkce toho výrazu ve větě řídicí, jehož obsah vyjadřují, jsou předmětné, přívlastkové nebo podmětné. Obsahová věta pravidelně následuje za větou řídicí. Dalšími spojovacími prostředky jsou *kdyby*, *zdali*, *jestli*, *ať*. (BAUER – GREPL, 1980)

Obsahové věty žádací realizované jako vedlejší věty **předmětné** se v textu nalézají v těchto souvětích:

Pozdvihni pobožný ctiteli oči své, pozdvihni, a popatř, jaké znamení na tomto slunci nacházíš. (A3a)

... slyšte to: Augustyn tak stály byl, ... (B2a)

4.2.2 Propozice popisně pojmenovací – v propozicích popisně jmenovacích není jev mimojazykové skutečnosti pojmenován výrazem primárně pojmenovacím, nominálním, ale je popsán větnou výpovědí. Často to bývá v případech, kdy daný jev nelze dost dobře pojmenovat jinak. Takto lze pojmenovat především entity předmětné povahy, proto příslušné výrazy, a tedy i věty, které je vlastně uvedeným způsobem substituují, mívají povahu substantivní a participantní. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

V souvětných spojeních jsou realizací těchto propozic především substantivní vztahné věty subjektové a objektové, uvozené relativity *kdo*, *co*, která mají u sebe zpravidla opěrné zájmené výrazy. Věty uvozené relativem *kdo* označují osobu, věty uvozené relativem *co* ostatní jevy skutečnosti.

V textu kázání se tyto propozice popisně pojmenovací realizují vedlejšími větami **předmětnými**:

Poněvadž tedy tento přítomný den to sebou přináší, že slunce s Augustynem, a Augustyn s sluncem symbolizovatí sobě oblibuje, já LL. VV. to nejjasnější na obloze církve Krystově vystavené slunce Augustyna prstem ukážu, a co tak při něm obzvláštního se vynachází, k pobožnému spitování, ... (A3b)

Co tehďáž působilo slunce naše Augustyn, to působí také nyní. (B1a)

... slyš, a čin, co tobě Ecclesiasticus radi: ... (C2b)

... tu se zvěř divoká vyskytla, chci řícti: rozliční jedovatí kacířští bludové, očekávají, kdo by se opozdil, ... (A4a)

Tyto obsahové věty jsou také jsou realizovány vedlejšími větami **podmětnými**. Jako spojovací prostředek se zde objevuje absolutní *co*, v jednom případě je to spojka *že* a odkazovací zájmeno *komu*:

Sem směřuje, co se dle svědectví Emmanuele Thesaura přihodilo, ... (A3a)

... jak pravdivé jest, co sv. Matouš v 4. kap. přednáší: ... (A4b)

... jednou toliko se stalo, že na rozkaz onoho Jozue slunce nebeské v svém běhu se zastavilo, a jednou toliko za času krále Ezechyáše na deset stupňů spět postoupilo. (B1b)

Necht' čte komu se líbí, ... (B1a)

4.2.2 K propozicím popisně pojmenovacím řadíme i věty vztažné adverbialní, vyjadřující popisně pojmenovací propozici. Plní funkci komplementu adverbialového typu, vedlejší věty příslovečné místní. V textu se žádná takováto věta nevyskytuje.

4.3 Křížení a splývání propozic

O křížení neboli průnik propozic jde, jestliže se dvě větné propozice kříží tak, že některý participant jedné z nich v jisté své sémantické roli je referenčně totožný s některým participantem druhé propozice v roli jiné. Jde tedy o překrytí dvojí participantní role referenčně totožného participantu.

Jako splývání propozic můžeme označit takové jejich překrytí, při němž je predikát jedné propozice sémanticky doplněn, obohacen predikátem propozice druhé. K tomuto splývání dochází za podmínky referenční totožnosti nositele obou propozic. Přitom predikát první propozice je dějový, druhé nedějový. Aby se predikovaná vlastnost mohla stát významovým doplněním predikátu dějového, musí být s tímto dějem slučitelná. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

V textu jsme identifikovali splývání propozic v jednom souvětí. Je realizováno vedlejší větou doplňkovou. Jako spojovací prostředek autor užil z dnešního hlediska knižní podřadicí spojku *kteřak*:

*Pohled na duhu, ..., **kteřak** velmi krásná jest v blesku svém.* (C2b)

4.4 Vztažení propozice k obsahu nominálního výrazu

Mezi propozicí a obsahem výrazu substantivního je vztah determinační. Jedná se tedy o dominaci. Tato propozice je typicky vyjadřována atributivní větou rozvíjející substantivum nebo substantivní frázi v kterékoli větné pozici. Je začleněna do propozice, jejíž je dominující substantivní výraz složkou. Přívlastková věta může však rozvíjet i substantivní výraz mající platnost větného ekvivalentu. Vedle substantivních výrazů mohou takovouto větu dominovat i některé jiné výrazy substantivní platnosti, především zájmena. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Podle způsobu připojení determinující propozice mají formu:

1. vztažné vedlejší věty,
2. spojkové vedlejší věty,
3. věty připojené asyndeticky,
4. věty připojené paratakticky.

Podstatu **relativizace** věty lze vystihnout, vyjdeme-li ze spojení dvou vět, z nichž každá obsahuje nějaký substantivní výraz mající v obou větách touž referenci. Relativní zájmeno poukazuje k témuž jako substantivum, k němuž je vztaženo a také má funkci hypotaktickou, podřazuje svou větu první větě tím, že suspenduje její platnost samostatné výpovědi a degraduje ji na pouhou součást fráze (atribut) věty nadřazené. Dominační vztah mezi substantivem a jeho přívlastkovou větou je pak vyjádřen tím, že relativum v této větě přejímá kategorii rodu a čísla od tohoto substantiva, shoduje se s ním v těchto kategoriích. To, že relativum i substantivum si zachovávají svůj vlastní pádový tvar, vyplývá z toho, že zůstávají členy svých vět a plní své rozdílné sémantické role v nich. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Pravé vedlejší věty vztažné jsou věty přívlastkové. Rozdělují se na:

- a) věty determinující substantivum nebo jiný výraz substantivní povahy,
- b) věty determinující substantivní nebo substantivizované zájmeno.

4.4.1 Vztažné věty determinující substantivum vyjadřují

A) vlastní kvalifikující atributivní determinaci, tento typ je uvozován vztažnými zájmeny.

Vlastní, kvalifikující atributivní determinace substantiva větou se realizuje nejčastěji vztažnou vedlejší větou uvozenou zájmenem který, následující co nejtěsněji za substantivním výrazem, který determinuje. Synonymní se zájmenem *kteřý* je knižní zájmeno *jenž*, které ale nemá knižní charakter v předložkových pádech. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Nejčastějším spojovacím prostředkem je zájmeno *kteřý*:

Věc ta, nad kterou se všichni ne jen idiote, aneb sprostáci, ale i filosofové, a hvězdáři diviti musejí, jest slunce ono nebeské, ... (A3b)

... že taková jest tvá osvícenost, kterou ani kázatelove nevyslovi, ani veršovci nevypodobni, ani kronikáři nevypíši, ani hvězdáři nevyměří, ani symbolisté nevyobrazí, ani mudrci nepostihnou, ani bohomluvcové, nebo teologové neobsahnou, ... (Ab4 – A4a)

Na to však, když se naše slunce, které až posavád v marnostech světa, a v bludích manychejských jako v temnostech se protulovalo, dále na den to jest v třicíti letech věku svého, vyjasněné se vyskytlo, ... (A4a – A4b)

Slunce jsem, pryč s bludnýma hvězdami, pryč s bludnýma světly, které se jen v noci rozsvěcují, ... (B1b)

Můj Dobropán jest můj nejmilejší Pán Ježíš, který mne k sobě povolal. (B1b)

Můj Králomoc jest svatý anjel strážce, který mne z manychejských bludu jako z nějakého labiryntu vyvedsti, a k pravému poznání přivedsti ráčil. (B1b)

Můj Měsíc jest blahoslavená mateř moje Monyka, která svým neustálým pláčem ne jen podle těla, anobř i podle ducha jest mně splodila. (B1b)

Můj Hladolet jest onen obzvláštní zdrženlivosti, a znamenité svátosti muž Valerius biskup hypponenský, který mně na kněžstvo Krystové posvětil, a mně za svého pomocníka vyvoliti sobě oblíbil. (B2a)

Slyšte to světa miláckové, nedutkliví rozmazánkove, kteří na čas toliko věřite, ale v čas pokušení zas odstupujete, ... (B2a)

Libí se, bych to dokázal: byli mnozí světa monarchové, kteří pro své obzvláštní skutky, tento titul, jenž dělá velkou hubu, totiž Magnus, Veliký, sobě přivlastňovaly, ... (B3b)

... ukázal se syn boží Augustýnovi v způsobu jednoho poutníka, **kterému** týž svatý, když nohy umyl, tyto formalia od něho slyšeti zasloužil. (B3b)

Nyní přicházím k spitování tohoto místa, **po kterým** nebeské slunce svůj roční běh bez ustání vykonáva, ... (B4a)

... podoben v tom obraze teologické lásky, **kterou** malíři v způsobu ženské osoby s dvojka dítkama se těšící malují. (B4b)

... jsou dvě přesvaté řeholy, **které** v krátkém čase, za života svého naše přepodivné slunce způsobilo. (C2a)

Fialovou barvu ukazují tisícery světa tupitelové, **kteří** žádné světlé slávy sobě nevšímaje, všeliké důstojenství od sebe udatně zavrhlí, a sobě raději volili ... (C2b)

Druhý šel na tvrdou skálu, **která** od něho dotknutá, ihned se setřela. (C3a)

Tyto dvě věty přívlastkové jsou uvozené zájmeny *kterýž* a *kterýžto*, která jsou z dnešního pohledu archaické. K základnímu tvaru zájmena *který* se připojuje postfix – ž, popř. –ž+to.

Lid, **kterýž** chodil v temnostech, viděl světlo veliké, ... (A4b)

Můj smrtonoš jest svatý Ambrož, **kterýžto** uděliv mně křtu svatého, ne k smrti, ale od smrti k životu mně jest přenesl. (B1b)

Druhým nejčastějším spojovacím prostředkem v tomto vztahu je vztažné zájmeno *jenž*:

... neboť dnes, první den po sobotě, **jenž** jest den nedělní, to nejjasnější sluničko vychází, ... (A2b)

Neboť, co jest dnes, jest den nedělní, **jenž** se nazývá, den slunce. (A2b)

... jest dnes den slunce, a spolu den svatého Augustina, **na něhož** se v pravdě vstahují slova Ecclesiastyka v 50. kap. jako slunce stkvoucí, ... (A3a)

A poněvadž jim víra pravá, **jenž** se nazývá svíce, v temnostech svítící, nesvítíla, ... (A4a)

... kdož jiní, nežli naše dnešní slunce Augustyn, **jehož** vlastnost jest, vlchkosti vzhuru tahnouti, a je v kající slzy setřítí, a resolvirovati. (A4b)

Moje krasopaní jest moje nejspanilejší Marya, **jenž** mne pod plášť mateřského opatrování svého jest přijala. (B1b)

... první se vstahoval na mrtvé tělo, **jenž** tím paprskem vzbuzené ihned obživlo. (C3a)

Dále se v textu vyskytují vedlejší věty přívlastkové, které jsou uvozené nesklonnými zájmeny *jehož* a *jejichžto* a absolutním *co*:

O nejjasnější slunce církve Krystově Augustyne! jehož my dnes tak divně se stkvoucího vidíme; ... (C3a)

Zlatou a ohnivou barvu naleznete, když nescíslné množství nejhorlivějších kazatelů jejichžto slovo jako pochodně hořelo, sobě spitovati budete. (C2b)

... tu samé smyšlinky, co sobě jen kdo smyslil, jak sovy, a netopejrové lítali, ... (A4a)

Spojkové věty determinační jsou v textu nejčastěji uvozeny spojkou *že*, přitom se v řídicí větě nachází odkazovací zájmeno nebo příslovce:

... byval ten obyčej, že přivstavše sobě raněji na vycházející sluničko očekávali, ... (A2b)

... hled' k slunci, najdeš znamení, že v něm žádné falše není. (A3a)

... má tu vlastnost slunce nebeské na sobě, že ze země rozličné, i také jedovaté vlchlosti vytahuje, ... (A4b)

... však s tím rozdílem, že tyto první dvě od církve svaté, ten tytul nabyly; ... (B3b)

... že okolo celého světa, aneb celé země slunce obházi, a to s takovou rychlostí, že za jednu každou hodinu čtyry a dvácti tisíců německých mil uběhne, a vyplní. (B3a)

Také se zde objevuje v jednom spojení spojka *když*:

Neplač neplač nenaříkej Augustyne, přijde čas, když tvé kající slzy tak setřené, tobě budou prospěšné, a když tím více láskou boží roznicen budeš, ... (B1a)

B) atributivní determinaci charakteru okolnostního, tento typ je uvozován vztažnými zájmennými příslovci nebo příslovečnými pády vztažných zájmen.

Vyjadřuje se větami uvozenými vztažnými zájmennými příslovci a příslovečnými pády vztažných zájmen, nejčastěji významu místního a časového. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Okolností charakter vedlejší věty přívlastkové se v textu vyskytuje v jednom případě a je uvozena příslovcem *kde*:

Dejte mně jedno království, jmenujte mně jednu v světě krajinu, kde by paprsky našeho slunce, chci řícti, jeho svátost, jeho moudrost, a jiné ctnosti známé a povědomé nebyli, ... (B2b)

4.4.2 Vztažné věty determinující substantivní nebo substantivizovaná zájmena

determinují vlastně obsah substantiv, k nimž zájmena odkazují. Jsou na přechodu k popisně pojmenovacím propozicím. Dělí se na věty determinující zájmena ukazovací a na věty determinující zájmena jiná, zvl. neurčitá a osobní. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Vedlejší věty přívlastkové determinující zájmena ukazovací se v textu nalézají ve dvou případech:

*... nýbrž na tisíce bylo **těch, kteří** z tohoto řádu životy své vydaly, a mučednickou krví skropení, umyli roucha svá v krvi Beránka. (C2a)*

*Pohleď na duhu, a pochval **toho, kterýž** ji učinil, ... (C2b)*

V jednom případě se jedná o věty vedlejší determinující zájmena jiná, v tomto souvětí jde o kombinaci ukazovacího a neurčitého zájmena.

*Modrou barvu živě presentiruji **ti všichni, kteří** Boha vždy na myslí májíce, jen k nebi své srdce obrácené měli. (C2b)*

Vedle pravých vztažných vět máme také nepravé vedlejší věty vztažné, o nichž už bylo psáno výše.

4.5 Analytická (souvětná) forma jedné propozice

Analytickou formou jedné propozice je větné spojení s vedlejší větou predikativní (přísudkovou). Přísudková věta je větnou realizací pouze jmenné složky analytického predikátu, predikativu. Není tedy členem jiné věty, nýbrž součástí jejího členu. Z hlediska formální stavby se však neliší od jiných hypotaktických souvětných spojení. Může být vztážná, spojková nebo může být připojena asyndeticky. Přísudková věta může být podle své kategoriálně sémantické povahy trojí:

1. odpovídá substantivnímu predikativu,
2. odpovídá adjektivnímu predikativu,
3. odpovídá adverbiu v predikativu v konstrukcích bezpodmětných. (Mluvnice češtiny 3, 1987)

Žádný takovýto vztah realizovaný vedlejší větou přísudkovou jsme v textu nenalezli.

5 ZÁVĚR

Formální podoba syntaktické struktury tohoto kázání je z dnešního hlediska nepřehledná. Autor kázání Václav Antoň Gruber používá k oddělení jednotlivých částí textu velké množství interpunkčních znamének (tečka, dvojtečka, čárka, virgule, otazník a vykřičník). Slouží jak pauzovému, tak syntaktickému členění textu. Repertoár spojovacích prostředků je relativně bohatý v rovině větné, ale i v nadvětných strukturách textu. Skladba kázání má typicky barokní ráz (dlouhá složitá souvětí, latinské citáty, z latiny převzaté umístění slovesa až na konci věty). Střídají se věty různého typu se souvětími, věty oznamovací s větami zvolacími.

Nejčastějším meziprozopozičním vztahem je sémantická paralelnost propozic realizovaná typem koordinačním. Z tohoto koordinačního typu je nejběžnější vztah slučovací. Autor nejčastěji užívá tohoto vztahu v textu proto, že popisuje a hodnotí osobu sv. Augustina. Slučovací vztah je dále diferencován na časovou souběžnost, posloupnost a na prosté střídání faktů. Všechny tyto typy byly v textu nalezeny, nejčastější je ale souběžnost faktů následovaná časovou posloupností. Převažuje spojení se spojkou *a* a asyndetické (juxtapoziční) spojení. Spojují jak věty hlavní, tak i věty vedlejší stojící na stejném stupni závislosti k větě řídící. V některých případech se jednalo o slučovací spojení s odstínem příčinným, důsledkovým, stupňovacím a vylučovacím, ale tato spojení byla zařazena k příslušným vztahům jako koordinační vyjádření toho kterého typu.

Spojení ve vztahu odporovacím je v textu mnohem méně obvyklé než slučovací vztah. Jako základní spojovací prostředek zde fungují spojky *ale* a *však*. Odporovací vztah je rozdělen do tří významově rozlišených odstínů: protikladnost, omezování a opakovost faktů. Prvních dvou typů v textu nalézáme zhruba stejný počet, opakovost se v textu na úrovni meziprozopozičních vztahů vyskytuje výjimečně, našli jsme ji ale ve více případech na rovině větných členů.

Stupňovací vztah je v textu kázání ještě mnohem vzácnější než vztah odporovací. Rozděluje se na dva významové podtypy: doplňující a zpřesňující. Mezi větnými propozicemi se vztah vyskytuje málo, mnohem větší výskyt je na rovině větných členů. Základními spojovacími prostředky jsou spojovací výrazy od původu stupňovací: *ale i*, *ano*, *anobř i*, *tím více*, ale nalézáme tu i větné propozice ve stupňovacím vztahu vyjádřeném asyndeticky.

Vylučovací vztah je v textu také neobvyklý. Byl nalezen jen v jednom případě, jako spojovací prostředek je použita spojka *aneb*.

Sémantická paralelnost propozic se v textu objevuje také jako adordinační vztah realizovaný buď větně nebo na úrovni větných členů. Nejčastěji je vyjádřena výrazem *to jest, chci řícti, jakož* a spojkami *totiž* a *aneb*, která je od původu vylučovací.

Mezipropoziční obsahová závislost je rázu okolnostního, a to: temporálního, kauzálního a způsobového. Temporální (časové) určení je v našem textu nejčastějším vyjádřením okolnosti. Realizován je základní časovou spojkou *když*, méně často se zde nalézají spojky *jakmile, pokud, jak*.

Kauzální spojení bývá ve školských učebnicích rozděleno. Vztah důvodový (příčinný) a důsledkový, vyjádřený paratakticky, bývá řazen ke koordinaci (souřadnému souvětí) a kauzalita vyjádřená hypotaktickými spojkami náleží k závislosti (podřadnému souvětí). V této práci byly kauzální vztahy rozděleny na ty, které se vyjadřují paratakticky, a ty, které se vyjadřují hypotakticky. Parataktická vyjádření (se souřadícími spojkami *neboť, a proto, a tak, neb*, atd.) jsou mnohem obvyklejší než hypotaktická (uvozeny podřadícími spojkami *poněvadž, že*). V několika případech jsme objevili kauzální vztah vyjádřen asyndeticky. Vztah podmínkový, přípustkový a účelový nalézáme také jen v několika málo případech.

Co se týče spojení rázu způsobového, najdeme zde pouze spojení vyjadřující vlastní způsob a míru. Ostatní vztahy (okolnostní, prostředkové, zřetelové a výjimečné) se v textu nevyskytují.

Dalším mezipropozičním vztahem je inkorporace propozice do propozice jiné. Tím rozumíme věty obsahové a věty popisně pojmenovací, které představují realizaci inkorporované propozice. V textu je najdeme jako vedlejší věty předmětné a podmětné. U obsahových vět je nejčastější vyjádření prostého oznámení, v několika případech ale také otázka, žádost nebo rozkaz. Nejběžnější spojovací prostředek je spojka *že*. Popisně pojmenovací propozice jsou stejně jako věty obsahové realizované předmětnými nebo podmětnými vedlejšími větami. Jsou uvozené vztažnými zájmeny *co, kdo*, ve dvou souvětích i spojkou *že*, nebo i korelativně.

Křížení a splývání propozic se v textu téměř nevyskytuje. Tento vztah jsme našli pouze v jednom případě a je realizovaný jako vedlejší věta doplňková.

Následujícím vztahem identifikovaným v textu mezi propozicemi je vztažení propozice k obsahu nominálního výrazu. V podstatě se jedná o vedlejší věty přívlastkové, v textu velmi časté. Jsou uvozeny vztažnými zájmeny *který, jenž, co*, méně

často i spojkou že ve vedlejší větě, přitom se ale v řídicí větě nachází nějaký odkazovací výraz.

Analytická (souvětná) forma jedné propozice realizovaná jako vedlejší věta přísudková v textu nebyla nalezena.

Červený, D. *Sklopné souvětí*. Pápaň + Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1993

Čížek, J., Gregl, M. *Sklopné souvětí v češtině*. Sborník pedagogické fakulty brněnské. Praha, 1974

Čížek, J., Karát, A., Kašárek, E. *Sklopné souvětí v češtině*. Sborník pedagogické fakulty brněnské. Praha, 1979

Čížek, J., Čížková, Z., Gregl, M. a kol. *Sklopné souvětí*. J. Škorpil. Academia, Praha, 1987

Čížek, J. a kol. *Sklopné souvětí*. Národní ústav odborné literatury, Praha, 2002

Čížek, M., Karát, P. *Sklopné souvětí v češtině*. Pedagogická fakulta brněnské. Praha, 1999

Čížek, M. a kol. *Přehled odborné literatury*. Národní ústav odborné literatury, Praha, 2004

Čížková, Z., Janáček, E., Janáček, J. *Časová propozice*. VĚSTĚNÍ AUCUBI BOHEMIAE, 1966, 2002

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Pedagogická fakulta brněnské. Praha, 1976

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1993

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1994

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1995

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1996

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1997

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1998

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 1999

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2000

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2001

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2002

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2003

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2004

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2005

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2006

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2007

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2008

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2009

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2010

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2011

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2012

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2013

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2014

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2015

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2016

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2017

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2018

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2019

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2020

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2021

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2022

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2023

Čížková, Z. *Sklopné souvětí v češtině*. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha, 2024

SEZNAM LITERATURY:

- David, M. (ed.): *K jazyku a stylu českých barokních textů II*. Jihočeská univerzita, České Budějovice, 2000
- Attwater, D.: *Slovník svatých*. Papyrus + Jeva, Vimperk, Rudná u Prahy, 1993
- Bauer, J., Grepl, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1980
- Bělič, J., Kamiš, A., Kučera, K.: *Malý staročeský slovník*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1979
- Daneš, F., Hlavsa, Z., Grepl, M., a kol.: *Mluvnice češtiny 3 Skladba*. Academia, Praha, 1987
- Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2002
- Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1989
- Grepl, M., a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2001
- Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, s.r.o., 2002
- Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*, díl II, tisky z let 1501 – 1800, Praha 1946
- Kosek, P.: *Interpunkce Hory Olivetské Matěje Tannera*. Listy filologické, CXXV, 1-2, 2002, s. 120 - 138
- Mocná, D., Peterka, J., a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka, Praha – Litomyšl, 2004
- Pracný, P.: *Český kalendář světců*. EWA Edition, Praha, 1994
- Rusina, I., Zervan M.: *Životy svatých*. Pallas, Bratislava, 1994
- Sládek, M.: *Svět je podvodný verbíř*. Argo, Praha, 2005
- Schauber V., Schindler H. M.: *Rok se svatými*. Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 1994
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Academia, Praha, 2001
- Slovník spisovného jazyka českého*. Akademia, Praha, 1989
- Störiř, H. J.: *Malé dějiny filosofie*. Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2000
- Vintr, J.: *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*. Listy filologické, CXXI, 3-4, 1998, s. 341 – 346

SEZNAM ZDROJŮ:

Gruber, V. A.: *Dva halíři měděni do pokladnice uvržení. To jest Dvě zhotovené kázání k větší cti a chvále velikého církve svaté učitele svatého Aurelia Augustina hypponenského v Affrice biskupa.* Vytiskáno v Praze u Wolffkanga Wickharta r. 1719

www.typomil.cz

www.svettisku.cz

Dvů Salji Kředěnni

do Kofladnice vvrženj. Luk. 21. kap.

To gest :

Dwé z hotowené Kázanj.

z Wětšj Cti a Chwále/
Weličého Křkwe Swatě Bčitele

Swatého

AURELIA AUBUSZY

Gypponenského w Africe Biskupa.

Které /

w Nejstarožitnějšj Wznesené Kozumbersté

CANONIS /

Welebných Pánů Křeholnjch Kanownjků

S. A U G U S T I N A

w S. AEGIDIA w Městě Třebonj /

dne 28. Srpna.

Pobožně přednesl / a wděčně obětowal.

Wáclaw Antoň Gruber / AA. LL. & Philosophiæ Magi-
ster, Swatého Pisma Baccalaureus formatus, Děkan Ne-
toljcký / a na diur. Prage Prachenského Archi-Episc. Vicar. Foran.

W Praze / w Wolffkanga Wickharta / Archi-Biskupského a Kralow. Szeského Impresora.

Kázání Brwni.

Obsažení:

Bo nám gest Slunce na Nebi/
Bo byl Augustýn na Semi.

Quasi Sol refulgens, sic iste refulsit in
templo DEI. *Eccles. cap. 50.*

Jaťo Slunce sťkwauch/ tať se tento sťkwěl
w Uchrámě Božim. *Eccles. cap. 50.*

S Okuď truchliwá noc swé
wladářstwj promozuge / a swé Cžloz
wěkn nepřigemné mráťoty / gať nez
gaťe smutkové opony wůkol a wůkol
rozkláda / a zawěššuge / samá Natura
se hrozý / a taťowý strach Srdce Lidské wřima / že
se zda neginač / než gaťoby kdos w páťach za tebau
stogice giž giž rukami sáhal na tebe. O hrůza! gať
milé pať na to ta krásná a milá Denice se wystyťne /

a z swého Sfarlatowého Lože powstanane Wysoce
a dalece swau gasnan spanilost rozwigeti počne;
zwláště / když hned za něj w patach na swém trium-
phalnym woze / to gasné / krásné a šťastné Sluničko
se lidškému zraku přeseň ruge / tu hned truchlivosť
w gýstau weselost se změní / temnost pomine / gýdnost
nastane / a co jen se nacházy žiwáno na zemi a neb
w powětří / wšsechno se těšy / a gažoby s nowá z rozes-
ně bylo / s Čłowěkem se to raduge / a weselj / ah! dulce
lumen & delectabile est oculis videre solem, pravil
někdy Kral negmaudřegšy: ach! gaž milé gest swě-
tlo / a gaž libé gest očim widění Slunce. Odtud
mezy Peršany / poněkud bez hanny / bywal ten oby-
čeg / že přiwstawsse sobě raněgi na vycházegicy Slu-
ničko očekawaly / a gaž wysšlo / s poníženanu potlo-
nanu ge ctily / a witali / gaž pišše Herodotus. Wele-
bnj Pánj Canonici! této Rozumberšké / od pul čtr-
ta Sta let zde fundirowané Canonige Duchownj
spolu audowe / spolu s swau Wysoce Dústognau
Slawan / radugte se! neboť dnes / prwnj den po
Sobotě / genž gest den Uedělnj / to neygasněgšy
Sluničko vycházy / ne tať k podjwání / gaťo k podj-
weni / ne tať k rozwaženi / gaťo k potěšeni Wassemu /
štrze swau wegročnj Slawnost se wystytuge / a
Wám favoriziruge / totižto Arcy Otec Wasš / Bi-
škup Sypponenšy / Weliký Aurelius Augustinus. Nes-
boť / co gest dnes : gest den Uedělnj / genž se nazy-
wa /

wá / Dies Solis, den Slunce. Den twůg gest dnes
Swato-Swatý Augustyne / den Slunce / den rado-
sti a plesani / den gasnosti k spítowanj / protož tedy
gaudete, weselte se. Pozdrůhni pobožny ctiteli
Děi své / pozdrůhni / a popatř / gaťe znameni na
tomto Sluncy nacházys. Ovidius prawj: Sol ti-
bi signa dabit, solem quis dicere falsum audeat? Hlíd
k Sluncy / nagdes znameni / že w něm žádné fůlšse
neňi. Sem smeřuge / co se dle Swēdectwǐ Immanu-
ele Thelaura přihodilo / kdýž welikomocný Cýsař Ju-
lius z tohoto Swěta wytkočil / tehdy se Slunce
brozně tmawým Oblakem zastřelo / a gaťo w smus-
teř obleťlo / tudy tento sůrtedlný pád Cýsaře Julia,
celěm Swětu oznamilo; kdýž ale Julia potomek
Augustus do Řǐjma wchazel / tu chwǐly se zase Slun-
ce tať podiwně wygasnǐlo / neobyčegnym blestěm
ozdobene / že w pochybnosti zůstalo / zdaliž Slunce
s Slawným Augustem, čily Augustus s gasným
Sluncem symboliziruge / čehož na wěčnau pamá-
tku / rozkázal Augustus swůg Obraz slunečnymǐ pas-
průlkami ozdobotj / a sám čtěl Frater solis, Bratr
Slunce gmenowan býti. Ach LL. PP. nitdy tať
mocně ne symbolizirowalo to nebestě Slunce s Au-
gustem, gaťo symboliziruge s dnešním Swatým
Augustynem: gest dnes den Slunce / a spolu den
Swatěho Augustyna / na něhož se w prawdě wsta-
hugi slowa Ecclesiastyka w 50. řap. gaťo Slunce
střwan

ſkřwauy / tať ſe tento ſkřwěl w Chráme Bóžim.
 Poněwadž tedy tento přítomny den to ſebau při-
 náſſy / že Slunce s Auguſtynem / a Auguſtyn s Slun-
 cem ſymboliziruwati ſobě oblibuge / gá LL. WW.
 to neygafněgſſy na obloze Cýrkwe Krýſtowe wyſta-
 wene Slunce Auguſtyna prſtem wkažu / a co tať při-
 něm obzwláſſtnjho ſe wynacházy / k pobožnému ſpi-
 towání / ač tupym gazykem mjm wigewjm / a ozna-
 mjm / rč. rč.

Wěc ta / nad kterau ſe wſſychnj ne gen lidote, a neb
 Sproſtácý / ale y Philoſophowce / a Hwězdáři
 diwiti muſegi / geť Slunce ono Wěbſſe / mezy
 Hwězdami negdiwněgſſy / mezy Planetami negbla-
 wněgſſy / a protož někteří ge gmenagi Wěm Wěbe-
 ſké oblohy / ginj prawj / že geť Pater humanis, Otec
 ſwěta : ginj že geť Sprawce Tifycerých Hwězdi-
 ček : ginj / Přichránitel wſſech ſiwot magicych : ginj
 prawj / že geť gaſná Lampa před Trůnem Bóžſké
 Welebnosti zawěſſená : ginj že geť Spectaculum
 mundo, Angelis, & hominibus. Diwadlo Swětu /
 Angelum / y Lidem / rč. ginj ginače ſinegſſlegj.
 Wſſať po tom po wſſem / že ge doſtatečné wyſta-
 mati nemohau / chtěg neb nechtěg / přiznat ſe muſegi.
 Neygaſněgſſy Slunce Swěta Auguſtyně ! Koliť náſ
 Koliw dnes k wctenj twému geť po ſpolu ſchromaž-
 děných / wſſychnj to zname / a wjme / že taťowá geť
 twá Wſwícenoſť / kterau ani Kázatelowe newyſlowj /
 ani

ani Weršowcy newypodobní/ ani Kronikařt newy-
pissy/ ani Swězdařj newyměři/ ani Symbolistæ newy-
obrazy/ ani Mudrcy nepostihnu/ ani Boho. mlaw-
cowe/ neb Theologowe neobsahnu/ gisté Spectacu-
lum mundo, Angelis, & hominibus. Divadlo Swě-
tu/ Angelum/ y Lidem. Poslisse! Když gest Wsse-
mohaucy Bůh při počátku Swěta wsseliké djlo swé/
na sšest dni rozlosowati ráčil / prwnjho dne stwo-
řil Swětlo/ wssak bez Slunce/ a to Slunce teprw
dne čturtého gest spůsobil. Š čehož znamenati
gest/ že prwnj tři dnowe welmi špatné swětlo mjtí
museli. Řžeknu gá : Welmi špatné Swětlo bylo
gest w Cyrkwi Krystowe/ prwe než se nasse Slunce
wystytlo / to gest / prwe než Augustyn wjru pra-
wau / perem y vsřy zastáwati počal / lide wětšym
djlem/ gařo w temnostech chodili/ gařo slepi gen Ház-
paly / tu slepi slepeho wedl a oba do gamy vpadli/
ginj o kámen pohoršsenj zawadili. A poněwadž
ginj wjra prawá / genž se nazýwa swjce w temnos-
tech swjticý/ neswjtila / hrozny pád sřusyti musely.
Tu měli swüg regd noční sřkudcowé / a Mordyři/
tu samé smišlynty / co sobě gen řdo smišlyl / gař
sowý/ a netopeyrowe litali/ tu se Šwěř djwořá wy-
štyla / chcy řjcti : rozličnj gedowati Kacyřřký bluz-
dowe/ očekáwage / řdoby se opozdil / tu řábel gařo
Lew řwaucy obcházet/ hledage řohoby sežrati mohl.
Na to wssak/ řdyž se nasse Slunce/ řtere až posarád
w marno

w marnostech Swěta / a w bludich Manichegských
gafo w temnostech se protulowalo / dále naden to
gest w Třicytj letech wětu sweho / wygasněné se wy-
stytlo / a swe včenj / swé Kázanj / swau Horlivosť
gať Slunečnj paprsky rozhazowati počalo / tu te-
prw se poznalo / gať prawdivé gest / co S. Ma-
taus w 4. kap. přednassy : Lid kterýž chodil w tem-
nostech / wyděl swětlo weliké / a sedicým w kragině
stjnu Smrti / swětlo wzesslo jim. Tu se wygewi-
li skály pohorssenj / tu se vřázali gámy a rořliny
swedenj. Powjm z gewněgi ; má tu wlastnost
Slunce Nebeské na sobě / že ze Země rozlyčné / y take
gedowaté wchřosti wytahuge / a přitáhse k sobě tak-
lowé / ge swým časem spolu setře a w desť neb wla-
hu obracuge. Wytáhl gest / a k sobě přitáhl Au-
gustyn z Manichegského včenj bludy prawě ge-
dowaté / přitáhl y s njmy swobodu a smělost k
neprawostem / ano y wsselikau naklonnost k mar-
nostem / když ale z Řjma do Medyolanu přissel /
a tam na prosbu Matky swé Moniky Swatého
Ambrože kázicýho poslauchal / hned nad tim vstr-
nul / a gsa od něho pokřten / wssedky swé předesslé z
Swěta wytaženě gedowaté a gizlywé wchřosti /
totižto Hřichy a neprawosti tak setřel / že ge w sa-
mau spasytedlnau wlahu slz kagicých přepodiwni
obratil / a resolvirowal. Slyšte gafo vpěndly
we kánj : Ah ! serò te amavi, ach ! gať pozdě gsen-
tě milo.

tě miloval o krásu neykrasnějšý / o dobroto neylep-
 šší / **B**ože můj neymilejšší! Neplač neplač nenarj-
 teg Augustýne/ přigde čas/ když twé kagicý slzy tak
 setřené / tobě budou prospěšné / a když tím více lá-
 škan Boží rozjčen budeteš / zamutek twůg w radost
 se obrátj. **M**ám za to / kdyby tenkráté geden neb
 druhý Academicus při Augustynowem křtění byl
 přítomný / že by byl maloval Slunce z Moře wy-
 cházegicý s Napisem tímto : purior emerfit , čistějš-
 ší se zde wygetil / více nežli kdy prwe byl. **A**neb
 kdyby gey tak hogné slzy wylewagicýho byl spatřil /
 bylby byl maloval Srdce geho vpenlywé na Oltáři
 pod mlegnstým kamenem položené s připisem :
 Cor contritum, Srdce sřraussené / w slzy setřené. **C**o
 tehdaž působýlo Slunce nasse Augustyn / to působý
 také nynj. **N**echť čte komu se lžby / geho přepodiw-
 né Knjhy Confessionum, Soliloquiorum, &c. a bude
 siw / gestlimu před tímto Sluncem **O**či nepogdau /
 bude siw / nebudeli sřzeti. **N**ynj / ptas se / kdo to
 činj : kdo to působj : ach ! kdož giný / nežly nasse
 onessni Slunce Augustyn / gehož wlastnost gest /
 wlechťosti wzhuru tahnanti / a ge w kagicý slzy setřj-
 ti / a resolvirowati. **Z**namenj stálosti gest Slunce ; Eccle
cap. 2
 tak Pismo dj : **S**łowěť smyslný w maudrosti / žů-
 řawá / gafo Slunce / ale blážen gafo Měsíc mnění
 e. **G**ak milé se nasse Sunce wygásmjlo / semper
 dem , wždy sobě stegné zůstalo ; gednau toliko se

stalo / že na rozkaz onoho Jozue Slunce Nebeské w
swem běhu se zastawilo / a gednau toliko za času
Krále Ezechyáše na deset stupňů s pět postaupilo.
Wšak Augustyn / gať gednau šťastně w zessel / ni;
kdy se nezastawil / meněgi s pět postaupil. Wytěpily
se tu kdes geho někdejší kamarad / kauce: Augu-
stine, deferis nos? Augustyne / co myslis? takly
tehdy nás opaussis? ay poč poč / wrať se snami/
dobreych wěcy a rozkossý požiweg; ale darmo bylo/
myslil sobě Augustyn: Slunce gsem / prič s bludný;
ma Swězdami / prič s bludnýma swětly / které se gen
w noci rozswjucgj / zatím Czlowěka waby / ssaly / a
mámy / a tudy do nebezpečnější zawáděgj / prič
snjmi. Slunce gsem gá / a protož s njmi toliko
Planetami těssyt se musym. Můg Dobropán gest
můg neymilejší Pán Gkziss / který mne k sobě po-
wolal. Moge Krásopani gest moge neyspanileg-
ší Marya / genž mne pod Pláště Materškého opa-
trowání swého gest přigala. Můg Krádomoc gest
Swatý Angel Stražce / který mne z Mlanychegských
bludu gaťo z negaťého Labiryntu wywedsti / a k pra-
wému poznání přiwedsti ráčil. Můg Smrtoneš
gest Swatý Ambrož / kterýžto wděliw mně křtu
swatého / ne k smrti / ale od smrti k žiwotu mně gest
přenesl. Můg Měsyc gest blahoslawená Mater
moge Momyka / která swým neustálým pláčem / ne
gen podle těla / anobř y podle ducha gest mně splo-
dila.

dila. Můž Hladolet gest onen obzvláštnj zdržest-
wosti/ a znamenitě Swátosti Muž Valerius Biskup
Hypponenstý/ který mně na Kněžstwo Krystowé
posvětil/ a mně za swého Pomocníka wywolyti so-
bě oblibyl. Slunce gsem/ prawj Augustyn/ s mys-
ma toliko Planetami/ a ne s negakými swětaťy těssyt
se musym. Slyssyte to Swěta miláčkowe/ nedut-
klivj rozmázančowe/ kteří na čas toliko wěřite/ ale
w čas pokušení zas odstupugete/ slyssyte to r' Au-
gustyn tať staly byl/ gať se gest gednan z mrákotin
Swěta probral/ wice se spátkem newrátil/ nibřz gať
w sstěstj/ tať y w nescstestj/ gať wzdráwjl/ tať y w nez-
mocy/ wzdy sobě stegny/ ano neystále gssý gest zustal.
Degte sobě tyto Planety čisti/ a nepoblaudjte nikdy.
Nicolaus Copernicus, Czlowěk welyké skussenosti /
Swězdářské umění/ wssedno temeř na ruby obrati-
ti vsylowal/ kladl on/ žeby Slunce bylo celeho Swě-
ta Centrum, a neb Punkt prostřednj / a žeby okolo
něho swůg běh řonaly Planety / ano y tato řaule
řemská. Kterěžto wčeni Copernicus, hned skoprněs-
le zastáwal / a hágil. My ale wssyčny prawjme /
že nikolyw. Nibřz zařladagice se na Pjssmo Swaté
Terra in æternum stat, Země na wěky stogi / a zas: Eccle
cap. 1
Oritur sol, & occidit, Slunce wycházn y zapadá;
Gednosworně smegsslyme / že okolo celeho Swěta/
neb celé Země Slunce obcházyl / a to stařowan ry-
řlosti / že za gednu řaždau hodinu čtyry a dwáćetě

Tisýcá německých mjl vběhne / a vyplň. **Gá Au-**
gustýna spitugic / prawjm : nestálo Slunce nasse / a
Zem neběžela / ale raděgi Slunce w takowé čerstwo-
sti postawené bylo / že Swět genom muse! státi / a
geho čerstwosti se diwiti. Degte mně gedno Krás-
lowstwí / gmenujte mně gednu w Swětě Kraginu /
kdeby paprskky nasseho Slunce / chey řícti / gehu
Swátost / gehu maudrost / a giné ctnosti známé a
powědomé nebyli / ne gen Affrica, ale y Europa, negen
Europa, ale y Asia, negen Asia, ale y ta z diwočila
America gehu maudrosti známost má. Bůh sám
s swými vsy Slunce titulowati ráčil : Luminare
majus, Swětlo wětšš / a Měsýc : Luminare minus,
Swětlo menšš. Nyni powězte / co gest Augustinus?
gely Swětlo wětššý? čily Swětlo menššý? Žalmista
Páně syce w znessenost Čłowěka sobě spitugic takto
prawj : minuisti eum paulò minus ab Angelis, cti a
sláwau gsh / o B Dže / Čłowěka forunowa! / a ponížil
gsh ho / paulò minus, gen něco máličko od Anaelum.
Byl Augustyn / rownagic geg k Angelum / gať w či-
stotě tak w maudrosti / paulò minus, něco máličko
nižšý / Swětlo menššý / ale / rownagic geg k Lidem /
byl Swětlo wětššý / nebo gaťo giné Swězdy swau
gasnost od Slunce dosahugi / tak ginšý Dčitelowe
swau maudrost od gednoho Augustýna dostawali.
K ten Angelský Dčitel Swatý Tomasz Aquinský od
Augustýna swé maudrosti nabíwal / čemůž na zna-
men

menj gest se gasné Slunce na geho Prsech vřázalo /
gakoby on své vměnj nassemu oswjčenému Sluncy
byl připisoval / dle onoho přislowj : doctrina Tho-
mæa, est tota Augustinæa. Vměnj Tomassowe / gest
celé Augustynowe. Skaumegme pobožnau wsse-
tečnosti / obzwlástitj ctnosti giných obyčegně Swas-
tých; tak Antoninus byl Arcybiskup w Městě Flo-
rencyi neywymluwněgssý / tak Justinus byl w Řjme
Philosophus neyznamenitěgssý / tak Cælestinus byl
proti Nestoriowi a giným Kacyřům odporně ney-
přisněgssý / tak Bernardinus byl w Městě Senis Kázatel
neyhorliwěgssý / tak Marcellinus byl tyranské wřus-
tnostj Potupitel neywdatněgssý / tak Cyrinus byl w
trápenj / gak druhý Job Muž neytrpěliwěgssý / tak
Faustinus byl w lásce Boha svého milownik ney-
wraucněgssý / tak Martinus chudých Lidj přichránis-
tel neyštědřegssý / tak Longinus zgednoho zaslepe-
neho Pohana / Wyznáwač Páně neyoswjčeněgssý /
tak Constantinus wjry Krystowé obhágitel neywo-
stražilegssý / a tak dále / tyto wssyčnj / a mnozý gi-
nj / byli Mužj znamenitj / ale wssak proti Augustyno-
wy wssyčni byli paulò minus, neb těchto wssech
ctnosti a dořonaloštj prawý swazeř byl gediný Au-
gustinus, řdyž y wegmiluwnost Antonina / y mau-
drost Justina, y Horliwost Bernardina, y přisnosť
Cælestina, y wdatnost Marcellina, y trpěliwost Cy-
rina, y láska Faustina, y Štědrost Martina / y Oswj-
cenost

cenost Longina/ y wostrážilost Constantina nachaze-
la se v gednoho Swato Swateho Augustyna. On
on byl to Luminare majus, Swětlo wětššy/ ano ney-
wětššy. Lybj se/ bych to dokázal : byli mnozy
Swěta Monarchowe / kteří pro swé obzwláštňj
Skutky/ tento titul, genž děla welikau hubu/ totiž
Magnus, Weliký/ sobě přiwlastňowaly/ gažož byli;
Pompejus magnus, Alexander magnus, Carolus ma-
gnus, &c. a to mezy Swětššými. Mezy Ducho-
wnými/ též gsau někteří podobným tytulem pro swau
Včenost obdařenj/ gažož gsau: Gregorius magnus,
Basilus magnus, Augustinus magnus, wšak s tím roz-
dilem/ že tyto prwnj dvě od Cýrkwe Swaté/ ten
tytul nabyly; Augustyn ale od sameho Boha spolu
a Cžlowěta Krysta Křžišše/ neboť gaž swědčj Lan-
cillus in vita Augustini, wřázal se Syn Božj Augusty-
nowi w spůsobu gednoho Pautiška/ kterému týž
Swatý když nohy vmyl/ tyto formalia odněho sly-
šeti zaslaužil: Magne Pater Augustine, filium DEI in
carne hodie videre meruisti, to gest: Weliký Dítě
Augustyne/ Syna Božjho w Těle dnes gšy widěti
zaslaužil. Gle Swětlo wětššy / ano neywětššy!
wšak / čím byl wětššy před Bohem / tím byl menššy
a pokorněgššy w Srdcy swém. Mnoho bych gá-
o geho pokore zde muěl mluwytj / kdybych newěs-
děl/ že se geho welikost mau máličkostj wolně dá con-
tentirowati.

Nyni přicházím k spítování toho místa / po kterém
rým nebeské Slunce svůj roční běh bez vstání vy-
konává / to místo se nazývá od Svězdáru Zodia-
cus, dvanáctero Nebeských znamení w sobě obsá-
hující / od Latinářů takto vyčtených :

*Sunt, aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libraque, scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces.*

Best Skopec / Benk / Bliženci dvě /
Kak / Lew / Panna / k tomu Wáha /
Sstir / Strělec / a Kozorožec /
Wodnár / Ryby / tak gest konec.

Po těchto znameních se prochází Slunce Nebeské
přestupující z jednoho na druhé / a na jednom každém
dym obzvláštní účinek působí. První tehdy zna-
mení gest Skopec / neboližto Beránek; natom zna-
mení procházelo se naše Slunce Augustyn / když na
Oltáři Páně / Bohu Otci Nebeskému toho nečistoz-
tnějšího bez postřurny Beránka / Krysta Gěžíste
šneywětšší pobožnosti obětoval / a co někdy skrze
Arcy Otce Abrahama figurováno bylo / když na
Hoře Morea na místě svého mileho Izáka / nalez-
ného mezi trním Skopce / w zapalnan obět oběto-
val / to Augustyn w pravdě skrze obětování Nisse
Swatě neyroznícenější wraucnosti vykonal. Gle
Pobožnost! Druhé znamení gest Benk / a ten k prá-
wě narození gest / natom znamení byl Augustyn / když
tak

tať wážně/ tať diwne/ a tať mnohé Knihy pracowal
tě sepsal/ že dle swědectwí Swatého Tomasse à Vil-
la nova, člověku ani celý žiwota geho čas k přečte-
ní gich by nepostačowal. Gle práce a pilnost! Tře-
tí znamení gsaň Blíženců/ wespolek se milugicý. Na-
tom znamení bylo naše krásné Slunce Augustyn/
když w krátkým čase w swém wlastním přibytku
dwa Řády/ a neb Řeholy gest fundirowal/ dage-
m za heslo/ swazek lásky dořonale/ to slowo: diligi-
te, milugte/ podoben w tom Obrazu Theologické
Lásky / kterau Maljři w spůsobu ženské osoby s
dwauma dítkami se těssycý malugj. Drží swé Du-
chowí dítky Augustyn/ drží prawau rukau swau
praworozenau Řeholu Canoniorum Regularium;
drží y při sobě druhau Řeholu Eremitarum, neb Pau-
stewníku / a s nima oběma se těssy. Gle Láska!
Čtwerťe znamení gest Diak/ a to gest tať / když na-
něg Slunce dořočj/ y hned se zase spátkem wrátí-
tj musy; byl na tom znamení náš Augustyn/ když
na břehu mořském se prochazege speculirowal/ a se
wynasnažowal to nestjhlé tagemstwí Trogice Swa-
té obsahnauti/ ale wssak nalezsse tu dwa Slanpy
Herculesowé s napisem: non plus ultra, stug/ a dás-
le se nepausstěg/ wssedý swé Conceptu spátkem obra-
titi přinucen byl. Gle maudrost! Páté znamení
gest Lew/ když nato znamení přigde Slunce Nebeské/
tehdaž swými paprskami/ co ohníwými střelami na

Lidj dorážegice/ swau neywětššý sýlu vřazuge. Byl
natom Žnamenj Augustinus, byl/ ědyž proti teg řacyřs
škég chamrodině tať powstáwal/ a bauřil/ že gřau
se před nim tať mněly/ gaťo wořt před twářj ohně.
Co gest wám/ a gať gest wám Manichegšsti a ginj
bludnjcy : ach horko/ ach mdlo/ až se potjme! pras
wj oni/ neb tisýc Sýpu ohniwých na nás wyhazú
ge to roznjcené Slunce Augustinus. Gle zmůžilost!
Sseřte Žnamenj gest Panna; Natom znamenj krás
čelo nasse Slunce Augustinus, ědyž w čistotě Pannen
ške se wšsemi neginač než gaťo Angel s řechřými
Lidmi gest gednal/ a zacházal/ wěda dobře/ že Slun
ce gest a má býti taťowé/ byť wšsechny lauže a nes
řady pozemřke prořřlo/wřřať předce ani sebe/ ani giné
nyřdy nepošřřwřřúge. Gle čistota a neporuffenost!
Sedmé Žnamenj gest Wáha. Byl na Wáze Augu
řtyn/ byl/ ědyž znamenaw/ že w měnj bez pobožnosti/
w Boha nenj w wážnořti/ gaťožto marné/ prázdne/
galowé/ a neplatné; wložil na gednu Wáhu swé
w měnj/ na druhau pať Wábožnost swau/ aby bylo tu
to Confiliô , tamto Industriâ ; a neb raděgj / tuto
ctnost/ a tam wřenost/ tuto w měnj/ a tam modlenj/
sprawedliwau Wáhan to oboge rozwážowal. Gle
rozwážliwost! Osmé Žnamenj gest Šřir/ otom
se prawj : žiw gřa/ giné wřřmřcuge ; wřřať mřřtwj
gřauc/ wzdráwuge. Byl natom znamenj Augustyn/
ědyž hřřjchy swé předěřřle / a wřřěřřu gedowatořř ges
gich

gich pravim pokánim vsnětil / a ge potom w ney-
wětšy oššlywosti máge / teprw seznal / gať prawdy
wě řečeno gest : dant mortua vitam. Hle / gať gest
dobré hogeni / sebe samého mrtwěni. Že Sstira
přicházy Slunce na znameni Střelce. O neygasněg-
šy Sluničko Augustyne ! byl gsy natom znameni /
byl / když gsy twě Srdce Láskau Boží / negenom ra-
něné / ale y prostřelené mněl / an gsy se sám wyznal
w Knihach twých / když gsy k Bohu takto prawil :
Sagittaveras cor nostrum charitate tuâ , to gest : mé
Srdce gsy Bože rañil / kdyžs ge twau Láskau proštes
hl. Desáte Znamenj gest Kozorožec. Natom se
proch izelo Slunce nasse Augustyn / když do te Petel-
ne Sluzy do Arianu / Donatistu / Pelagianu / r. tač
hmotně dorážel / že gim gegich rohy strazyl / a ge na
hlawu porazyl. Hle vdatnost ! Gedenácte Znamen-
j gest Wodnař : a toto malúgi / gaťoby z gisté na-
doby wodu hogně wyljwal. A natom znamenj pro-
cházel Augustyn / když slowo Boží přednassegic / a
Tisyceré navčeni gaťo z Nadoby wywolené hogně
wyljwagic / w Srdcích Poslauchačů tak znamenjřě
prospjwal / že geden každý řjcti mohl : Pawel Sstjř
pil / Augustyn zaléwal / zrost ale sám Bůh dal. Od-
tud přišlo Slunce nasse na poslednj znameni / genž
gslau Knyh / když po tať snážných prácech / pro Wru
Krystowau podstaupených / znamena w sobě cyl a
fонец Žiwota nastáwati / v prostřed hogných slz řa-
gicy

gicý Žalmy wyřikal / pať s němžini rybami rmlěl / a
 w Pánu vsnul / swatě a příkladně swüg běh dořonal.
 Než / coto znamenám : zdaliž se mně müg Šrak mně
 ni : a neb Ůci od Slunečného blesku pocházejí :
 widjm duhu překrásnou / ano dvě sobě podobné od
 našeho Neygasněgssýho Slunce Augustýna způsobez
 né. O gata křása gegich ! Duha / nynj Arcus, aneb
 Iris, v Poětu Thaumantias řečená / což se wykládá :
 Admirationis filia, Podiwenj Dcera. Ach gisté dvě
 krásné Duhy / Dcerky podiwenj / gsau dvě přeswaté
 Kžeholy / které w krátkem čase / za Žiwota swého na
 šse přepodiwne Slunce spůsobilo. Prwnj Canoni-
 corum Regularium, a druhá Eremitarum, tolika ctno-
 stmi a Prærogatiwy / tolika neykrásněgssýma barwa-
 mi ozdobené. Genom tolika tuto gednu Duhu /
 zdegssý Kžeholu / aneb Kžád Kanownjčý spitügne ;
 gisté žet gest Thaumantias, admirationis filia, Dcera
 podiwenj. Chcete wydět barwu čerwenau : ne na
 Sta/nibrž na Tisyce bylo těch / kteréž z tohoto Kžádu
 žiwoty swé vydaly / a Mučedlnjčau křwj škropenj /
 vmyli raucha swá w křwj Beránka. O gata se krás-
 ně čerwenági ! chcete barwu Ssarlátowau : hle /
 mjmo Tricyti Ssesti Papežů / na tři Sta / ~~1111111~~ / po-
 šlo žnj w Ssarlát oblečených Cardinalu. Chcete
 Želenau : ne na Sta / ale na Tisyce pošlo žnj Biskupů
 pů a Arcy-Biskupů. Žlatau a ohniwau barwu na-
 leznete / řdyž nescislně množstwj neyhorliwěgssých

Kázatelů / gegichžto Slovo gačo Pochodně hočen
 lo ; sobě spítowati budete. Modrau barwu žiwě
 praesentirugi ty wssyčnj / kterj Boha wzdy na mysl
 mágice / gen k Ulebi své Srdce obracene mněly. Ji
 galowau barwu wkazugi tisycery Swěta tupitelos
 we / kterj žádné Swětšké Sláwy sobě newssymage /
 wsselike Dústogenstwj od sebe vdatně zawrhly / a
 sobě raděgi wolyli (gač hlawnj ozdoba toho Kžádu
 Tomass Kempenský mluwj /) in angello cum libello,
 w gednom kautku s pobožnau knížkau se těssyti. A
 kdož wssechy teto Duhy barwy wyčte ? nescisné
 gsau. Ach pobožná Dusse Křestianská! slýs / a čin /
 co tobě Ecclesiasticus radj: Pohled na Duhu / a po
 chwal toho / kterjž gi učinil / kterak welmi krásná
 gest w blesku swém. Duha syce to má / že když se
 na obloze wystytne / nedlauho trwá / brzo se stratj;
 Duha ale nassé / totiž Kanownjčka Kžehola / gač se
 gednau wystytla / netratj se / anobrž giž na Trinácte
 Set Let trwá / a trwáti bude do skonánj / wzdy své
 ho Tworce a Spúsobytele neywegss respectirugice
 Soli Soli swému Sluncy se poddáwá / a k němu / po
 Bohu / samému se odwoláwá.

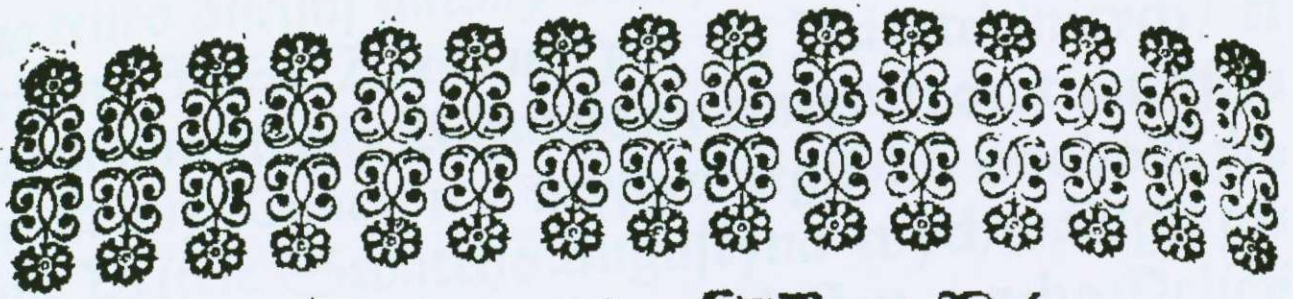
Zawjram řeč mau / a gessťe gednau na rozcho
 dnau k nassému dnešnjmu / ale wssak giž mezy Kúry
 Angelšké pozdwiženému Sluncy Augustynowy s
 neyhlubssý reverency zrať swúg obracým. Thraces,
 chtic Boha a geho aučinký wyslowyti / malowaly
 gasně

gasné Slunce střemi toliko paprskama / první se
vstahoval na mrtvé Tělo / když tím paprskem
vzbuzené y hned obživo. Druhý šel natvrda
skálu / která odněho dotknutá / y hned se setřela. Tře-
tí pak směřoval na snežnou hromadu / a ta se hned
rozpuštila / s tím napisem : oculi DEI ad nos, oči Pá-
ně knám.

O Veygasnégšsý Slunce Cyrkwe Krystowe Au-
gustyne ! gehož my dnes tak divně se stěwaučyho
widíme ; vkaž dnes twau moc nad námi / neboť ey
hle / snad některj z nás před Bohem škrze hřichy gsau
vsmrceni / ginj gať Skála w zlém amislú zatwřzely /
ginj w službách Božjch dořonce zastuzeni. Ach
pušť / pušť paprsek své dobrotivosti na nás na
wššedny / aby mrtwj škrze milost Božj zase obžiwly /
zatwřzeni aby twau milostí se setřely / wlažni ale
twau gasností aby se w prawau litošť / a slzy rozpli-
naly / a wššyčnj své napravěni twému mocnému
před Bohem orodowáni připsaly. Po teto pať
smředlností gať gasné Swězdyčky spolu stebau
před Trůnem Božjm stěwiti se mohly /
Amen.

Dež tať Pán Bůh.

Řázanj Druhé.

Obsažení :

COR VIVIDVM CANONIÆ.

To gest /

Srdce čerstvé / Škrňve Svaté
Augustyn.

Et dabo vobis cor novum. *Ezech. Propb.*

cap. 36.

Q dām wám Srdce nové. v Ezechyele Propb.
w kap. 36.

MŮž dělat / patientia ! Kdo so-
bě netrauffa z hůru letěti / a se wzná-
sseti k spítování přepodivných wě-
cý na Nebi / ten nechť raděgi zůsta-
ne s pokojem s námi seděti zde na
Zemi. Gest staré přislowj až podnes / kdo nemu-
žes přestkočit / podlež. To wjm / a gisté wjm / kterať
na tento

na tento dnešní slavný den / po celým / širokým / da-
leším Světě Křesťanským na Kázatedlnicých / ti
neznamenítejší Kázatelové s neostrotipnější-
mi svými Concepti, nejslavnějšího onoho Cyr-
kve Učitele Svätého Augustyna wychwálugi / gi-
ni s Swatým Janem Ewangelystau a geho Učicý
na neywegs se s Concepti svými wynassegi; ginj s
Swatým Markem a geho Ewem solidè & fundatè,
gruntownè / a podstatně dle Pisma Božjho pokrač-
ugi; ginj s Swatým Matansem a geho Angelem
skrze swau libeznau weyřečnost Srdce Lidské k sobě
wábji / a ge zagjmagi / podle příkladu Učitele narodů
omnibus omnia facti, wšem wsecko učineni / aby
wsecky Křistu zyskati mohly. Gá s Wolem Swa-
teho Lukasse na Ďemi zustanu / a k powinnému respe-
ctu toho welikého Arcy, Učce Augustyna / obyčej-
nau a wtřelan cestau kračeti budu. LL. pp. Prá-
wè tomu dnes gedenácte Let / co gsem tu čest mněl /
na tomto místě pro čest Swätého Augustyna mlus-
witi / což gsem y take učinil / když gsem geho w po-
dobenství neygasnějšího Slunce / na obloze Cyr-
kwe Křstowe od Boha nám wystaweného Láskám
wassým předstawil / a to tež w den Učelnj / genž se
Dies Solis, den Slunce nazývá; dnes se ale tak wy-
řoce nepustim / Slunce wje spítowat nebudu / a abych
nad již zemdlený zrak můg wje tak welikým bles-
kem neobrazil / oči sklopjm / a k Ďemy obratjm.

Gerz

Geremyášsy ! podjweg se rychle / podjweg /
 a powěz / co widjss ; prawyl někdy Bůh k Pro-
 roku swému. Odpowěděl on / virgam vigilantem
 ego video. Zda se mně / že prut bděgich gá widjm
 před sebau. Slijdeg lepe / hled zřetedně / a co wi-
 djss : wygew smělé. Prawj on : ollam succen-
 sam ego video. Nádobu zapálenau a ohněm plá-
 polagich gá widjm. Toto widěnj když gá sobě
 rozgjmám / o gať weliký rozdíl tu býti widjm a
 znamenám. Prut gest k doháněnj / nádoba ale za-
 pálená k odháněnj / a wssať potom powssom Bůh
 oboge toto widěnj schwaluge a prawj : dobře dobře
 gsy widěl Geremyášsy. Gaťoby řekl : libj se mně
 twé widěnj / neb wněm wězy navčenj. Gať to :
 gsau / kteřj sřze tento Prut bděgicý / bedlywau stráž
 nad stadem sobě swěčeným / a protož ne genom hůl
 pastyřskau / ale y Berlu Biskupskau wyrozumiwági.
 Sřze tu zapálenau nádobu ale / prawj Barradius,
 wyznamenáwá se Srdce lidské ohněm lásky Boží
 zapálené. Ach ! dobře gsy widěl Geremyášsy / giž
 twému widěnj rozumim / když Augustyna Swatého /
 w gedne ruce Biskupskau Berlu / w druhé pať Srd-
 ce ohněm plapolagicý držicýho před sebau widjm.
 Ulic meně / pro snadněgšsý toho wyrozumněnj /
 nechť se libj poslechnanti Utebestěho Ženicha / co on
 o swé choti smegšly. Gle / když gi w Pjssnich Sas-
 lomannowých / od paty nohy / až do wrchu Hlawy
 čistjm

Cant.
cap. 8.

Italiz.
cap. 66.

Njim penzlikem maloval / přigda k prsum tu se pos
 zastawil / a takto se prohlásyl : Soror nostra parva
 est, & ubera non habet. Ach Lide ! ach Angelo;
 me ! co vám powjm / znamenegte / hle Sestra naše
 maličká gest / celá wnitř y žetonitř krásná / krom toz
 ho / že prsy nemá. Než co gest se tomu potřeba di
 witi / že prsy nemá / an gestě maličká / a autlyčká
 gest ; bude ale když wyroste / když k letum přigde /
 bude miji prsy swé / kterýma wšedky swé Dítky wšes
 dky wěrné Křestiany hogně nakogj / a napogj / dle
 onoho : ad ubera portabimini, k prsum přinesenj bu
 dete. Než powěz mně / zdaliž aspoň Srdce má / ta
 krásná a wywolena chotj twá ? Ženich mlčj / a na
 to neodpowjda. Uynj / Swatj Otcow skrze tuto
 wywolenu chotj / Swatou Mátj našy Cirkew
 Katolickau wyrozumiwágj / která za prwnjch času /
 za swých prwnjch let / gako bez prsu abez srdce byla /
 tak že Krystus swé wěrné nabizeti musel : nebogte
 se stádo maličké / gakoby řjeti chtěl : ó neymilegšy
 choti má / Cirkew Katolická / ty syce gestě malyčká
 gsy / wšak když k letum přigdes / což porostes / že
 na spůsob onoho obláčku Eliassoweho tak rozšyřes
 ná budes / že celý Swět obklyčes a opanuges / ges
 stě syce malyčká gsy / wšak gako onen potuěť den
 odebne porostes / ó něm w Knize Ester. cap. II. ta
 kto stogj : malá studánka wzrostla w ty newět
 šy řeky.

D

čka

čka choti / a se zmahala den podni / když pak přišlo
okolo Letá Páně 400. tu teprve gať nalezi wygez
wylo se Srdce gegi / které gi Bůh Neywissý z své
milostj dáti ráčil / Srdce welyké / Srdce wymole
né / Srdce žiwé / Srdce wdakné / Srdce ohněm Lá
sky Boží cele zapálené / Swateho totižto Arcy Otce
mnohých Kžádu welykého Aurelia Augulina ; kte
rýmby rostla / a se rozmáhala po wššecy dni až do
skonání. Tus mně tressil na noru Geremýassy / tus
dobře wyděl / když gsy ollam succensám, nádobu za
palenau wyděl / a tudy / dle wegkladů Barradia,
Srdce Láskau Boží zapálené / Srdce Cýrkwe Kry
stowe / Swatého Augustýna předzvěděl. Nemis
nim tehdy znowá / roznicené to Slunce Cýrkewi
spitowati / ale raděgi skrze skla / a giné Mathematické
připrawý toto welyké Cýrkwe Srdce poněkud ex
aminowati / sem Mathematicý / a Practicy / sem Opti
cý / a Catoptricy / wasse Instrumenta, trigona, astrola
bia, a microscopia, které gste sobě w Školách Kir
chera, Clavia, Schotta, zhotowyli / mně zapuňte / a
gá / když se weyffe s Ikarem wznasseti nemohu / s li
beznm powolenjm Welebných Pánůw Swato. Au
gustýnských Kanownjůw / zde wdole gednu spro
stau Duchownj Anatomii učinjm / a to neyflawněgšý
Srdce Cýrkwe Krystowe Augustýna / dle možnosti
mé spitowati / a anatomizowati budu / dle onoho /
co Dčitel narodů mluwj : Videmus nunc per specu
lum

lum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nynj
wydime strze Zrcadlo w podobensiwj / potom pař
twárij w twár. Utech zatim pripravj k tomu: **LL.**
WW. Oci, Vssy/ y Srdce swé/ a gá počnu we
gmenu Páně/ zč.

Newjm/ gessťe gsem ani nepočal/ a giž mič ta
wěc rozchází; gedno Srdce / o nemž Hugo
Victorinus dj: In omnibus rebus creatis, in quibus
humanus intellectus occupatur, nihil humanô corde
præstantius, nihilque Deo similius invenitur: to gest:
we wssěch wěcech stwořených w kterých/ a s kterými
se rozum Lidstý zamněstknáwa / nad Srdce Lidské
nie znamenitěššyho a Bohu nie podobněššyho
neni / a se nenaleza: takowe tehdy Srdce / a wssě
chny wážné / spůsoby / a naruziwosti geho sfaumati/
a wssěčy geho žilčičky / po kterých eno Lidstému těs
lu život a žiwnost podává / spitowati / rozwážo
wati / to gest wěc nemalá / a welmi nesnadná / nes
wjm / newjm. **N** drž hubu! Mome wssětečný, dat
motlachu opowážliwj / co mluwys? **Z**araž / drž hu
bu! posuďte / gáky bezbožnjš; řikawal on: wssě
čny wěcy Bůh dobře zhotowil / ale wssak / kdyby
byl člowěku na boku a Srdcy okynko postawil /
tožby byl dobře učinil: přičinu kladi / neboť / přý/
tím spůsobem / podwod / lest / a ossemetnost Lidská
nohlaby neysnadněgi wysfaumaná býti. **G**šau zas
jistě Lide na Swětě / na oko celý Swatj / a nes

ap. 17. winnj/ ale w Srdcy pokryteý hotowý. Dle onos
ho : Mel in ore, verba lactis, fel in corde, fraus in fa-
ctis : w Bstech med / a slova zlatá / w Srdcy ged/
a sfalesš samá. Wšak ale ani to by nic neprospis-
walo / poněwadž krom sameho Wšemohaucýho Bo-
ha / skrytošti Lidškeho Srdce žádný nikdy newystau-
ma : gať Geremýas prawj : Cor hominis inicu-
tabile, & quis cognosceret illud ? Srdce Czlowěka re-
spitatedlné gest / a kdož ge wystauma ? Sem Srd-
ce twé / ó přewelický Augustyne ; s wassým powole-
ním Welebnj Pánj Canonicý / gá ge před sebe беру /
a prostředkem meho škla prohlidagickýho ge spítugi /
a co to ? Znamenam ge býti gákausy zelenau mázy
drau po swrchu potažené / žilčičky tak spletené / gať
by se mně tu negaká zelená lauka pralentirowati
chtěla ; což to ? giž gšem doma / gž rozumym / to
gest onen tamlplac / po kterým se někdy protulowa-
ly oni swětácy / a rozkossnjcy w Knize Mandrošti
zaznamenánj / řka : počte weselý bušme wšech roz-
kossý vžiwegme / a nechtiž není žádná lauka / kterauž
by pomínula rozkoss a rozpustilosť nasse : co máme
na toho dbati / co se gen z lby : to se má štáti. Zna-
menam : to gest ta lauka šyroká / po které se pro-
tulugi nečistěho Swěta toho Libertin, Swobodnj-
cý / rozkossnjcy / we dne w nocý wolagicy : he ! mlas
dost radost / vžiwegme dobrých wěcý / dokud gšau ;
dyť y Czlowěk stwořen gsa / do Rage rozkosse w nez-
šest

šen byl/ nepochybně proto/ aby svého pohodly vží-
 wal/ Ptacy aby mu musicirowaly/ Kozlata a kam-
 zýcy aby mu skákaly a škopowaly. Ach L. L. pp.
 gestli že w mladosti své / a w prawnim věku který
 byl tak rozpustilý Swěta Libertin, tehdy zagistě ten
 gest byl geden gediný Augustyn/ ten měl Swět/ ga-
 ſo kwět/ a protož gen do Swěta/ gen do Swěta/
 gen do radosti; mislyl sobě/ ech! w mladosti rado-
 sti vžíwat/ Kamaradu se přidržet a ge milowat/ snj-
 mi se procházet a pohráwat/ musicirowat/ škopo-
 wat/ a calanizowat/ z noci den/ ze dne noc učinit/
 a tak šťast wšedko na ruby obrátit/ haec Libertino-
 rum regula morum: z toho poznasi hlavpácw/ že
 jsme my šwárnj Bonácw/ Sprawa! a gať kolim
 Swatá Matě geho Monika plakala/ karala/ a tre-
 skala/ wšedko nic platno nebylo/ Augustyn gaťo gi-
 ný Libertin gen přece stal na swým/ a ačkolym se li-
 terným uvněm naležitě wycwjećil/ tak že y giž w
 Carthagině/ giž w Říjmě/ y w Medyolanu Rhetori-
 ku učil/ to wšak tak marně konal/ že y naposled do
 Manygeského Kacyštra vpadl/ tu se teprw pa-
 trně seznalo/ gať prawdiwě Krystus mlawil: De
 corde exeunt cogitationes malæ, z srdce wycházegí
 glá myšlenj / a tak dále. Kdo o tom wíce wědět
 ti chce/ ten ať do geho Kněch Confessionum nablyž
 dne/ a vžij. Wšak ale přišel y ten čas/ že ten mar-
 ný Kwitek Augustynůč/ který na té zelene Lance tak
 dianho

Matth.
 cap. 15

dlouho gest kwehl / a hrál / posledně take y dozral.
 Sedě totižto w Zahradě / a podle sebe Knihu máge /
 znenadály hlas vslyffel: Augustine, tolle, lege! Au-
 gustyne / wem a čti! gaťoby řekl: Augustyne Swě-
 ta syne / až posawád gsy byl weliký Libertin, napo-
 tom musyfs býti Justin, pať y posledně Celestin.
 Wem Knihu / wem a čti / a hle / maní otewřel / a
 práwě na slowa Swateho Pawla přissel: ne w ho-
 dowáných / a opilstwých / ne w smilstwých / a nesty-
 datostech / ne w swaru / a zawisti / ale oblečte se w
 pána GŁžíse Krysta. Tu mu přisslo / gaťoby od
 Boha hromowau ránanu omráčen byl / protož hned
 se chopil / k Swatemu Ambroži běžel / a za wdělení
 Křtu swateho žádal / a geho dosáhl / totus mutatus
 ab illo, wssecten změněný / celý obrácěný. Gistě /
 které a gaťe potom wěcy pro Boha činil / nelze wy-
 slowiti / rč.

Gá se wracim / a nasse Srdce dále spitugi / a
 hle! giž wjce tu zelenau mazdru neznamenam; to-
 lyťo widym / kterak bolesti se puťá Srdce / a wssed-
 o omdlywá. Totižto / plakala před tím pobožná Máz-
 tě Mlonyka / Augustyn se pať smál; Mlynj / po swem
 přepodivném obrácenj wtřewsse sobě swé slzy Mlo-
 nyka / směge se / weselý se; ale Augustyn kwsly / nařis-
 ká / a plače: ach! běda mně / co gsem mislyl: že gsem
 tak dlouho Bohu mému neslaužil; tečte slzy / a splás-
 kněte; puťegte se sudowe / a lytošť wygewte; pla-
 čte

že oči mé/ wšak tu naděgi mněgte / že Srdcem ka
gichm/ skrausseným a ponížemým Bůh potřzeti ne
bude. Poblaučil owšem Augustyn w mladem wě
tu swém/ ale wšak pokání činil/ vpenlywě litowal/
a tau litostj wšedko předesslé napravil a smázal.
Pryč stwým skameněným Srdcem faraone Egypť
ský/ neb co tobě Moggšiss a Aaron od Boha k wy
swobození Lidu Izraelského wyslanj mluwily: tak
gšy byl zatwřzely/ že se na žádnj spůsob propustis
ti nechtěl; a ačkoliw gšy wyděl hül Moggšissowan
w hada obracenau/ wody w krew/ prach země w
samé kobyly a štenice zmněněné/ a dům twůg za
bany naplněný/ potom po wšom gšy se nepohnul/
nibrž w té zatwřzelošti setrwal: Induratum est cor
Pharaonis. Pryč/ pryč s takowým skameněným
Srdcem; Nasse ale Srdce/ ač bylo poněkud za
twřzele/ že na plač Materě swé nedbalo wšak po
tom litostj tak obměklo/ že se téměř celé w kagicy slzy
rozplínulo. Tu bych giž wynššowal mnoho hřj
šůky a hřššnice byti přítomně/ aby toto nasse kagiz
y/ a vpenlywan litostj obměkčené Srdce spítowaz
y/ zdaby se také pohnuly; Hle/ to místo/ na kterem
nasse neydobrotiwěgššy Hřššosmiatel Krystus od Pi
řata na Smrt ortelowán byl/ gmenowalo se Lito
stratos. o! když giž na lýtostratos přigde, běda! ro
umym když Člowěk poblauďi/ z hřššy/ a na to lí
st strati/ tu gest giž wěčně zlé.

¶ Mnohý

Mnohý Durus Durandus bude miti Srdce své
tať zatvrzele/ že se žádným napomináním / trestem/
wyhrožováním nedá hnauti dožad nestrapne. Do-
bře takové Srdce wypsál Swatý Bernard / kdýž
takto napsal: Cor durum est, quod nec compunctio-
ne scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur preci-
bus, nec cedit minis, nec DEUM timet, nec hominem
veretur. To gest: Srdce zatvrzele gest to/ které ani
litoští se nepuťá/ ani prořázanau sobě přiwětivosti
neměťne/ ani se na prosbu nepohne/ ani na pohru-
šky nic nedba/ ani se Boha nebogi/ ani člověka se
nesťdij. Přígdely takové Srdce až na litoštra-
stost/ že litošť strati/ pryč s nim/ gest na wěky zawr-
žené. Wywaly Řřjmane ten obyčeg při swých obě-
tych/ zabiwše neyprw howado/ tělo otewřely / a po
pilným spítowáním wšech drobůw/ gestliže w Srd-
cy / aneb na Srdcy ten neymensšy defect neb wadu
seznały/ tehdy negen to Srdce/ ale y celé to howado
zawrhly: gať pišse Majolus. Gistegi se to stane hřj-
šnětu/ počám činit nechtěgicým. Bylo / prawda
gest / bylo Srdce nasse zprwopočátku zatvrzele/
wšak potom litošty skraussenau tať obměččené/ že se
teměť w slzých celé rozplínulo. Deg sobě řjeti člo-
wěče / prw nežly té smrt wywleče / aspoň to slowo
gediné/ od S. Ambrože Cýsařj Theodosiusowy pro-
hozené : Si secutus es peccantem, sequere & poeniten-
tem, nasledowals hřššychho/ nasledüg y řagichho.
Gať se

Já se zas k Srdcy nassemu wracym / a hle ! co
 na něm znamenám / a widim ; které se před tím bo-
 lesti a lytosťi puřalo / nyni mně tak rozpuřané / co
 w něm wězy / vřazuje. Vřazal se Bůh Ssalomau, 3. Reg.
 nowy we snach / tak milostiwý / že gest mu na wšly cap. 3.
 dal / coby genom chtěl / aby žádal / wředeťo že se mu
 státi má : to gest mnoho ! nemesskal tento / nybrž
 po bedlywém rozwáženj tak se prohlásyl : O ! Sřtě-
 dry darce můg Bože / z twé milosti se stalo / že gsem
 na trůn Králowský dosedl / korunu dostal / a mnohé
 Poddané pod spráwu swau přegal / wěda že Král
 bez maudrosti / nebywá k žádné platnosti / za to tebe
 snažně žádám : Da mihi cor docile. Srdce vmělé
 deg mně o Pane / řc. Fiat, odpowědel Bůh / má se
 tobě státi dle prosby twé ; neboť eyhle / dedi tibi
 cor sapiens, teď gsem tobě dal Srdce maudré / tak
 že žádný tobě w maudrostj roweň nebyl / aniž bude.
 A nad to wřechno / y to zač gsy nežádal / dal gsem
 tobě / totiž bohatstwí / a Sláwu / řc. a co wje / to k
 tomu. LL. pp. Ach mnoho mnoho prořázal Bůh
 Cyrkwy swé Swaté / mnoho / přemnoho / že gi wy-
 wolyl nad giné / že gi podmánil Narody mnohe / řc. řc.
 Ale y tu znamenjtau Sřtědrost swau gi patrně pro-
 řázal / řdyž gi dal Cor sapiens, Srdce maudré /
 Srdce rozřassné Augustyna ; oněmž wřyřknj Dcis
 telowe to prawj / co řastupowe o Gřřisly prawj
 řy : ecce plus quám Salomon hic, wjece nežly Ssalomau, Luc.
 maun cap. 11

maun gest tento. A zagisté co gest Zlato mezy kow
wy / co gest Lilyum mezy kwěty / co gest Diamant
mezy drahýma kameny / co gest Perla mezy wzactný
mi Klenoty / co gest Worel mezy Ptáky / co gest
Srdce mezy wšsema audy / co gest Slunce mezy
Hvězdami / to gest Augustyn mezy giynými Dětely.
A gako ostatní Hvězdy a Planety od gedneho
Slunce Swětlo své dostávají / tak wšsychny Dět
telowe své Dmění - od Augustyna nabývají ; gá
se S. Remigius veřejně wznává. Prosper k to
mu též přikládá své zdání / říká : Augustinus fuit in
quotidianis Disputationibus clarus , in quaestionibus
solvendis acutus , in haereticis convincendis circumspē
ctus , in expositione nostrae fidei Catholicus. Byl
Augustyn w každodenním hadání zřetelný / w
rozważování s pletených otázek bistrý / w přemáhá
ní Kacířů opatrný / a w Wykladání našy Wiry
pravé Katolický. Wje mluví Simplicianus , řdy
dj : Wšem znamo a powědomo gest / že gest Au
gustyn mněl nezřetelnějšy rozum Pythagory , pod
statnou znamost Aristotela , wtipný smysl Platona ,
wypracowanou opatrnost Socrata , wysokau wšech
Mudrcůw Dčenost / a neznamenitějšy wšech The
ologu neb Bohomluwcůw powědomost. O Sias
Iomannowy syce prawy Pismo Swate že gest znal
wšedy wšech Bilyn / a moc též powahu wšech kow
kěná / a gáse : gednal a rozmlauwal o Cedru , kterýž
roste

roste na Trbani / aš do Njopu / Kterýž ze zdi vycha-
zy / item o přirozenj hovář / ptáctva / zeměplazů /
y o rybách / prostřanné Knihy o nich sepsaně / tak
že se Králové jinj te Maudrosti dosti nadjviti ne-
mohly ; ale Swato Swatý Augustyn byl wje než
Salomann. Den by mu nepostačowal / kdybych
tolyko geho Knihy / které on sepsal / a ty tak rozdil-
ně gmenowati chtěl. Z kratká mluj Sigisbertus in
Chronico ad Annum 406. Librorum, tractatum, &
Epistolarum, plusquam ad mille trecentos conscripsit,
multis numero non comprehensis. Sepsal gest Au-
gustyn Kněh / Tractatu, a Psani / wje než Tisyc a
tista / gesto mnohé ani počtené neysau ; tu máte
bilo / tu Prácy / w tom Serdecy plnem maudrosti.
Ach ! Neyswrehowaněgšy / neyštědřegšy Bžže /
budiž tobě nekonečná čest a chwála / žes nám tak
oměle / tak věne / tak maudré Serdec dāti račil Au-
gustyna.

Než kde gste zase Či mé ? protřete se / a nechte /
it s wami to welyké Serdec zase znowa spitowati
noby / a hle / co widjm ? widjm a znamenam na-
tém / že gest celé žiwé / a zmužile se pohybuje. Tož
ižto / když byl Bžh to nasse Serdec zwláštňj mau-
rostj naphil / naphil gest ge take nad obyčegnan
horliwostj / a wraucnostj k šijam Kacyřim ; wyslal
agisté šabel proti Cyrkwy Krystowe sweho Po-
šopa Aria, Arianské Sekty puwoda / který teměř

celý Svět byl nakazyl; wyslaly své Nahoněj Ma-
 nychegský / Montana, Pelagia, Donatysty / a co té
 čertowe chamrodiny wjce býti mohlo / s těma muses
 lo Srdce nasse zápasyt / a bogomat. Protož / gať
 austně tať y pisebně taťowé natisty gim činil Augu-
 styn / že ge wssechny zmužile přemohl / a temeř až k
 bránám pekelným zahnal. Hle! Cor sicut leonis,
 Srdce vdatné gaťo Lwa. Něco málo pomínulo /
 tu zas / co ty ostatnj čertowiny bylo / druhý autoť
 proti Augustynowy / a Cýrkwy Krystowe učinilo /
 gaťož byli / Pelagiani, Nestoriani, Origenistæ, Prilcil-
 lianistæ, Marcionistæ, &c. a ta ostatnj čertowá hlů-
 za. Wssať Augustyn / ktery mněl / a byl Cor sicut
 leonis, Srdce gať Lwa / Hrdjnský gim odpjral / a
 Cýrkew Krystu zachowal. Když mladý Tobiasš
 na cestě byl / staupil k Ržece Tygris řečené / chtic sobě
 nohy umjiti / a hle / wysťytla se tu gedna Welryba / a
 s otewřenau tlamau giž giž pohltiti Tobiasše mněla.
 Auwe / auwe / běda mně / kdo gest kde / pomozte wo-
 lal Tobiasš; wssať Azariass Wūdce geho gey okřj-
 knul: hey! straš pytle / co se bogisť? ychop tu Ry-
 bu vdatně / na břeh wytáhni / wykucheg / a některé
 wěcy / zwláštně Srdce zni wyber: y k čemu by to
 bylo? ptal se Tobiasš. Sprostičku / odpowěděl
 tento / tot gest wěc mocná / a wzáctná / hle at toho
 Srdce gen kauseť wezmess / a na řizawé vhlý polo-
 žiss / y hned wssechno šabelstwj z domu tweho wy-
 pudjš:

puďis : tak mnoho mŕže to Srdce. **LL. PP.** tak
možné / a tak mocné gest bylo toto nám od Boha
dané Srdjské Srdce Augustyn / že wsselikau Kacyř-
řkau čertowinu z celé Krystowe Cýrkwe gest zahna-
lo / a wypudilo. Odpočweg giř nyňj po dlahém
potegkánj ó Choti Krystowa Swatá Cýrkew Ka-
toličká / odpočweg w Swatém pokojí ; Gle wely-
ký Augustyn za tebe bdj ; odpočiň / a rcy / s Krysto-
wau Choti : Ego dormio , cor meum vigilat. **Gá**
syce spim / wssak Srdce mé bdj.

Cant.
cap. 5.

A co zas znamenam ? Když ňa nasse Srdce hle-
dím / a ge spituji / poznávám / gať prawdivé gsau
Slova Swatého Pawla / Cor nostrum dilatatum
est. Srdce nasse rozšyřeno gest. **Chťege Swatý**
Arce ; Otec Augustyn / co by neywjce mohl Lidu
kdořonalostí přiwedřti / ustanowil Dwa Swaté
Kžády / geden *Canonicorum Regularium* , a druhý
Eremitarum , neb Paustewníkŭw ; co se Prwnjho
dotjče / ač gsau / kteřj prawj žeby tento Swatý Kžád
giř za čas Swatých Aposřtolŭw byl ; ginj že za čas
su Urbana prwnjho okolo Leta Páně 230. se zas-
čal ; wssak neomilná wěc gest / že gey Swatý Au-
gustyn založil. A poněwadž tyto Swato Augus-
řtjanské Canownjky *Gelasius* Papež neyprwe w Kžj-
mě bliž Kostela Lateranenského vsadil / *Canonici La-*
teranenses nazwánj byli. Nyňj / gať welyce sřrže
tento Swatý Kžád / rozšyřené bylo Srdce nasse /
wyslos

2. Cor.
cap. 6.

wyřlowiti nemohu ; Hle ! mněl geřt tento Swatý
Kžád genom we Wlařřých (gař řwědčj Vollateranus
cap. 21.) pět Set Klaffterů / w Europě přeř půl páz-
ta Tiřýce : a počital geřt z řebe pořřlyř 36. Neywř-
řřých Papežů / tři Sta Kardynalůw / do počtu
Swatých počtěných 7500. To ge řrdce / to ge ;
řřterěho gediného / gařo z pramene řiweho takowě
množřwř těch neyřznameniřřgřřých Lidj geřt pořřlo.
Hle ! Cor nostrum dilatatum eřt. Tak ře welyce to-
to nařře řrdce rozřřřřilo. Slyřřře o tom mluwi-
řřho Swatěho Tomaffe à Villa nova ; ten prawj :
Augustinus non unius, wel alterius, řed fermě omnium
Religionum Fundator. Augustyn geřt byl ne geř-
řom gednoho / neb druhěho / ale teměř wřřřech Kžá-
řu Zařřadateľ.

Wy Welebnj Pánj Kanowncj / z tohoto tak
rozřřřřěněho řrdce / gařo wčely / za čařř řamfoř-
řa / z řřř řwa / gřře pořřly / a ře řřřřřřně wřřogily /
řřř hogně / ře gřře / tak řřřřř / celý Swět naplnily.
Gař wářř pogmenugi : gař wářř Swatý Kžád
řařřwř : nechybřm geřřli wářř pogmenugi Cordis
Alumnos ; řřny a řehowance / tak řřřřněho / a
řřřřřřřřřřř řrdce Augustyna. A Wářřř Kžád / geř-
řřli ře řařřwř Ordinem Amoris, to geřř / Kžád řřř-
řřřřř řřřřř / gař to : Slyřřř řřřwře Otce řřřř-
řřho Augustyna / řen lib. 15. de Civitate DEI, cap. 2.
řřřřř expřřřřě piřřř : Brevis & vera definitio virtutis,
eřř

est ordo amoris, kráské a pravdivé obsažení ctno-
 sti/ gest Řád Srdečné Lásky. Ctnost/ a dokoná-
 lost gest wisse za gedno. Žas Ordo, Regula, Canon,
 tež wisse za gedno; Canon odkud Canonici, a Cano-
 nia, Dúm Kanowijfůw / lib Canone, pod Reguly/
 pod Zákonem / pod správau stogichých. Wasz tes
 dy Swatý Řád gest Ordo amoris. Echo mé od-
 gima slowa/ a prawj: Moris, Oris. Uebot gsauce
 Cordis Alumni, Synowe Srdce / sebe wespolek ges-
 dnjm Srdcem milujete. Moris, gednjm se spúso-
 bem snassyte / Oris, onym známjm Welikého Augu-
 styna napisem se řjdite: quis quis amat dictis absen-
 tum rodere famam, hanc mensam veritam noverit esse
 sibi. Kdo se nestidy bližnjho nepřítomného tupiti/
 ten nemá nikdy snámi přítomto stole seděti.

Gá se wrácym / a k bedlywégssýmu Spitorwá-
 nj/ když Srdce nasse beru předsebe / wydjm ge celé
 wnitř y zewnitř ohniwé/ což to? totizto oheň Lá-
 sky Boží gest nasse Srdce opanowal/ že tak celé ho-
 ři a plápolá. Slyssym tě Dawide slyssym; praz
 wys: Inflamatum est cor meum, že gest se w tobe twe ^{Pfal. 72}
 Srdce zapáhnlo. Slyssym y was dwa Kmautstj
 Pautnicy / Lukassy / a Kleoffassy / kterak rozmla-
 wáte: zdaliž Srdce nasse nehořelo w nás / zč. ale ^{Luc. cap. 23}
 wšedko to nic neni/ proti tomu nebeskému ohni/ kte-
 rým plápolá Srdce nasse Augustyn. Ach BŮže!
 dj on / tak tebe welyce milugj / že/ kdyby moźne by-
 lo /

Jo / Kdybys ty byl Augustynem / a gá Bohem / tedy
z té Lásky / kterau k tobě mám / chtěl bych byti Au-
gustynem / aby sy ty jen byl Bohem. Nad kte-
raužto Lásku / newjm / coby vyššyho býti mohlo.
A protož slusně by takowému Srdcy připsati se
mohlo / to / co gest někdy Curtius Burgesius kamenu
Asbestus řečenému připsal : Semper ardet, wzdy
hořj / a plápolá / vhasyti se nedá. Býwal zastá-
rodawna ten obyčeg / když Cýsařowe zemřely / wy-
ňato bylo z těla Srdce / a na prach ohněm spaleno /
a ten prach neb popel na Slunce wystáwen býwal.
Gakž y sám Swatý Augustyn swedčj / že z gístého
Cýsaře Srdce wyňaté / a do ohně vvržené na žá-
dny spůsob se spalyti nemohlo / příčinu toho dáwaly
Mudrcy / poněwadž gest gedem otráwené bylo / a
k tomu přidaly y to / když takowé Srdce otrawe-
né dewět let přečka / w drahý kámen se obrátj / a we-
lykau moc nabude / proti Bauřkam / hromobitím /
a náhle Smrti. O Welyký a přewelyký Augusty-
ne ! když gsy tyto wěcy přednesl / sám o sobě gsy
gístau Hystorigi wygewyl ; neboť ty / ktereho we
wšom dokonalého wyznawáme / Srdce gsy měl /
offemetnosti Swěta na třiceti let otráwené / a na-
kažené / které ani pláčem blahoslawené Moniky
Matky twé / ani ginych Lidj napominánjm hnanti
se nedalo / až když gsy z působení Milosti Božské /
wšug blud oplakal / a ohněm Lásky k Bohu hořeti
počal /

počal / wyw izlo Srdce twé w Poklad neydražššý /
oderosseho zlího nás obháugigicy. O Srdce wy-
wolené / nám k obzváššimú potěššeni a navčeni od
Boha vdělené. Prawyl gšem prwe / kterak při
zápalných ebětých / Srdce dobytka / byloly gest
negakau nedostatečnosti znamenane / pryč y hned
muselo býti celé to howado zahozené. 22. pp.
kdyby nynj mezy Lidššýma Srdcy podobný exa-
men před se wzaty mnel býti / mám za to / že by se
málo které wynalezlo / kteréby potuššene nebylo.
Gaké gsy ty někdy Srdce musel mjtí Kaine vkrus-
tný / když gsy newynného Bratra twého Abele tak
newážně zamordowal : gakež giné / než krowj zaly-
té. Gaké ty krowtlačná potworo Herodese / když
gsy tolik Tisíc Ditek zmordowat rozkazal : gakež
giné / než z horka kwassené. Aneb ty nenaprany
hltanne / pekelný Nesyto / Boháči Kwangelyčý /
když gsy na každý den škwošně hodowal / a wbo-
hému Lazarowy ani ty chatrné droběčky gsy nez-
přal / gaké gsy ty Srdce mjtí musel : gakež giné
nežly skamenělé. Aneb ty kwjčalo pekelná Gezabel /
když gsy Eliasse Proroča tak těžce sužowala ; Ge-
zabel ge šabel / myslýl sobě Eliass / gaké gsy ty Srd-
ce měla : gakež giné / nežly podšmudlé / a hněwem
celé prožluklé. Aneb ty hromšky Weytraso / pyš-
šny Sadilku Amane / když gsy ponižěného Mardo-
chea w takowau nenáwyst sobě wzal / že gsy ho y

na Sfybenicy pripraviti chtěl; co ? mislyls sobě,
geden Mardocheus / není než gedem Smradocheus,
ať zahyne / a wssedem Národ židovský / gaťe tw
Srdce bylo ? gaťež giné / nežly zawistj připálené
Aneb ty žlosynů nezdarňý / ššlebzubo nepřiznitéý
Šškarohlidku zawystimý Absolone / kdýž gsy Otc
twého z Trůnu Královského zwrhnanti chtěl / ga
ťe Srdce twé ? gisté celé zatuchle / a naběhlé. Z
neb ty Hegro marnotratný / který wezma od Otc
twüg Podíl / tať gsy hegřil / ať gsy wssedč o prebeg
řil; gaťe Srdce ? owssem wssedčno zalyté / a wo
dnatedlné. Aneb ty Smolyku zlotřilý / kalaušku
zakaboněly Amnone / genž gsa nečistau žádostj gat
ť Thamar Sestre twé / gi gsy k pádu přiwedl; ga
ťe medle Srdce gsy tenkráté mjtí musel ? ach gaťež
giné / nežly plesniwé / prassywé / a ššeredné ššinradlas
wé. Pfug / pfug / pfug / takowé a těm podobné
Srdce wssedčy by zawržené býti mněly. Nasse ale
Srdce / ať z počátku zatwzřelé / wssak potom ob
měččené / pobožné / maudré / čerstwé hrdinské / hor
lywé / a (co se tu neywjce znamenati má) celé do
fonalé gest zůstálo. Lybj se bych to dořazal ? hle
prawj Pismo Swaté. 2. Paral. cap. 15. o Srdcy
Asy Krále Jůdského / tyto formalia : Cor Ala erat
perfectum, cunctis diebus ejus. Srdce toho genž
Ala slaul / bylo dofonalé po wssedčy dni geho. To
gest mnoho řčeno. Cor Ala perfectum, Ala mněl
Srdce

Srdce dokonále. Znamenat! Aša, spatečně za
Aša, slovo krátké / wšak tím wětššy tagemstwj
Aša, má tři Litery / gedno S. a dvě AA. Srdce do
konale / čj : S. Swatého A. Aurelia, A. Augusti
na Hypponenšského w Africe Biskupa / bez wady
bez wraždy / bez wšelikého nedostatku. O hodn
tať weličeho Srdce Synowe Welebnj Páni Ka
nownjcý / přiwinte se k Srdcy swému / ne genon
Wásš Swatý Kžád / ale y celau celau Cýrken
Krystowan obžiwugicýmu / a nowý / stále trwagi
cý žiwot škrze ně dosáhnete. Cor est primum vi
vens, & ultimum moriens, dj Arystoteles / co n
čłowěku neyprw gest žiwu / a posledně vmjrá
gest Srdce; a my říkáme : gestě mu nic nebude,
ale až mu k Srdcy přjgde / rč. Augustyn gest pri
mum mobile, prwnj co se pohybuge. Gest / co gšem
w celým tomto Kázanj na přítomný Koť mluwil :
COR VIVIDVM CANONIE, to gest / Srdce žiwé a
nevjmragicý Wassy Welebné Canonie.

• Auwe ! ach nešťěsti / běda mně. Srdce to přeš
šodivné / které gšem tať dlouho sub optica spito
wal / teš se mně před očima stratilo / nic tu newi
šim / wšedko prázdno. To wjm : když Jan Hus
štať welyčému ohni / w Králowstwj Českém z bě
šlému podpal učinil / že škrze ty nezdárne šansata /
šansowé podnesčata / totiž škrze Taborjty / a Orea
šty / Kostely a Kláštery wšmés se páliły / čte se že

Třebonškému / a Borovanškému / Klášterům pro
milé Sousedství Jan žijící odpustiti / a ge ssano-
wati měl. Nic meně skrze jiné mnohé vtisková-
ní / Pánj zdejší Kanovnícy od Nepřátel mrtvé-
ní gsauce / geden po druhým se tratily / geden po
druhým vnjraly / až do posledního / o kterým se ne-
wj / kam se děl / w tom se Wrchnost Swětská Klá-
štera a Statku vgala / tak že zde na Sfedesáte / y
wjc let / o Katolickým Náboženství / a Swato-
Augustynské Kanovnícké pobožnosti a wraucnosti
na místo nic slyšeti nebylo ; w ten čas byli Pánj
Pfal. 30. Kanovnícy Třebonští tanquam mortui à corde
gako mrtwj od Srdce / ano bez Srdce. O bjda
Něž co gá počnu ? kde mé Srdce stracené zase na-
leznu ? abych ge Welebným Pánům zdejšíým Kan-
ovníkům k nowému gich potěšení přelentirowati
mohl. A přicházy mně na pamět / co gsem gednau
w Knize četl / o gistým Knězy w Ržjmě : ten když
náhle umřel / w gednu hodinu zdráw / y mrtwý / té
tehdy tak náhle Smrti přičinu mnozy chtěge wy-
skamat / daly Tělo otewřiti / a když w ssecký droby
spitowaly / žádného Srdce w něm nenalezly. Man-
hu ! co gest to ? prawily : Czlowěk bez Srdce
žiw býti nemůže / y kdož nám ten vzal rozváže ? a
hle hledě wespolek na sebe / mymo nadání / to Srdce
v Uloh Vkržowaného Gěžisse skloněné nalezly / na
dotaz obzwláštnej Horlywosti / kterau gest onen
Kněz

Kněz za života svého ctil / a miloval Spasitele
Křížovaného. Ach ! 22. pp. dobře s námi,
neboť to Srdce / které se mně teď stratilo / w ruce
Neyswětěgšsýho Augustyna nacházým ; welmi do
bře mluwj Pismo w Knize Maudrosti Cap. 3. Ju
storum animæ in manu DEI sunt. Dusse Sprawe
dlywých w Kuce Boží gsau / rč. a Srdce nasse u
ruce Augustyna. Ach ! Welebně Swato, Augu
stynské Duchowenstwo / dowol / ať gessťe slowo pro
powjm / a tím mé Kázanj s pečetjm : omni custe
diâ serva Cor tuum, quia ex ipso vita procedit. Pro
verb. cap. 4. Sewšsý pilnosti ostrýhegž / a opatrú,
Srdce twé / neboť z něho život pocházý.

Posledně 22. pp. abych gim dále obtížný ne
byl / své sklenné instrumenta, a nadobj sklyžým
Kramec swúg zawjram / a dal se strogim. Na pa
mátku / ať slaužj / co Navius po sobě zanechal ; piš
on kterať Sigisbertus Lionenský Biskup / gačožto ob
zwláštňj ctitel Swatého Augustyna / newstále o
Boha žádal / aby mu biť tu neymensšý částěčku z Re
liquii Swatého Otce Augustyna vděliti ráčil. V sly
šel Bůh žádost geho / y wkažal se genu we snách An
gel Páně / w Křišťalové nadobě Srdce Swatého
Augustyna nesaucý / a takto řkaucý : Sigisberte, a
Srdce Augustyna welykého / které poněwadž tal
welykau Láskau k Bohu plápolalo / nechtěl Bůh to
mu / aby skážené bylo / a protož nyní tobě ge Bůh
posylá /

posylá / aby gať tobě / tať y wssém gey milugicým
ě obzwláštjnmu potěssenj prospjwalo. Sigisbertus
ge s neyhlubššy wděčnosti přigal / na Oltář položil /
a to skutečně seznal / Kolikrátkolym při Nissy Swa:
té Nleyšwětěgššy Trogice se pogmenowála / aneb ta
Piseň Te DEUM laudamus, spjwála / y hned to pře:
swatě Srdce se pohybowalo / a plesalo. A to se
spatřuge až do dnešního dne. To činjm y gá / e
Wám Welebnj Pánj Kanownjcy / Arcy=Otce Wa:
ššeho pod figurau Srdce zastjnéneho reťiwě podá:
wam / s Srděčným Wynssém / aby to Srdce / ga:
kožto Pramen Žiwota wás spolu s Wassy Wysoce
Důstognau Hlawau tať oběerstwowalo / abyste den
po dni rostauce / a se zmaháigice ě plnému dozrámj
přigiti mohly. Ostatním pak wssém w seďečné L:
sce schromažděním Poslauchačím / aby ne genom ži:
wot prodlaužilo / ale tať to wdělilo / co nymj šře:
zreadlo w podobenstwj wydime / to w Nebestě Slá:
wě twářj w twář aby widěti / a tím Srdcem
Boha chwályti zaslaužily / na wěky
wěkúw / Amen.

Staň se tať.

O. A. M. D. G.